

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา (โครงการโรงเรียนสุจริต) ของโรงเรียนธรรมยานประยุต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ในครั้งนี้ผู้รายงานได้ทำการศึกษาค้นคว้า ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการประเมินโครงการ โดยรวบรวมและเรียบเรียงสาระสำคัญ ดังนี้

1. สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนธรรมยานประยุต
 - 1.1 ประวัติโรงเรียน
 - 1.2 แผนงานการบริหารงานโรงเรียน
 - 1.3 ข้อมูลครู นักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการ
 - 2.1 ความหมายของการประเมินโครงการ
 - 2.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการประเมินโครงการ
 - 2.3 กระบวนการประเมินโครงการ
 - 2.4 ขั้นตอนการประเมินโครงการ
 - 2.5 รูปแบบการประเมินโครงการ
 - 2.6 รูปแบบการประเมินโครงการแบบซีบีพีโมเดล (CIPP Model)
3. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.1 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.2 ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.3 การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.4 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.5 พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.6 องค์ประกอบในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
 - 3.7 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

4. แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล
 - 4.1 ความหมายของหลักธรรมาภิบาล
 - 4.2 ลักษณะสำคัญของหลักธรรมาภิบาล
 - 4.3 หลักของธรรมาภิบาลในภาครัฐ
5. โครงการโรงเรียนสุจริต
 - 5.1 ความเป็นมาของโครงการโรงเรียนสุจริต
 - 5.2 ความหมายของโครงการโรงเรียนสุจริต
 - 5.3 แนวทางการดำเนินโครงการโรงเรียนสุจริต
 - 5.4 สรุปรูปโครงการโรงเรียนสุจริต
 - 5.5 คุณลักษณะ 5 ประการของโรงเรียนสุจริต
 - 5.6 แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์
 - 5.7 แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน
6. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน
 - 6.1 ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์
 - 6.2 นโยบายและแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
 - 6.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในโรงเรียน
 - 6.4 การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน
 - 6.5 นวัตกรรมการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์
 - 6.6 พฤติกรรมที่เป็นปัญหาและสาเหตุที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

1. สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนธรรมยานประยุต

1.1 ประวัติโรงเรียน

โรงเรียนธรรมยานประยุต ตั้งอยู่หมู่ที่ 15 ตำบลสระขวัญ อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว รหัสไปรษณีย์ 27000 E-mail : Thammayanprayuth@sk1edu.go.th สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีพื้นที่เขตบริการ 1 หมู่บ้าน คือ บ้านเนินไทร หมู่ 15 ตำบลสระขวัญ อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ประวัติโรงเรียนธรรมยานปรยุต สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2519 เดิมสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด กระทรวงมหาดไทย เปิดทำการเรียนการสอนระดับชั้นก่อนประถมศึกษาถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยได้รับความร่วมมือจาก ท่านพระครูธรรมยานปรยุต เจ้าอาวาสวัดศาลาลำดวน พร้อมด้วย นายไสว วรเวก อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 15 นายคำท้าว โนโซติ นายประดิษฐ์ เดชดวง ชาวบ้าน หมู่ 15 และหมู่บ้านใกล้เคียงได้ร่วมกันบริจาคทุนทรัพย์และแรงงานช่วยกันปลูกสร้างอาคารเรียนแบบ ป.1ก จำนวน 1 หลัง 3 ห้องเรียน บนที่ดิน 23 ไร่ 262 ตารางวา ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันตั้งชื่อโรงเรียน เพื่อเป็นเกียรติแก่ ท่านพระครูธรรมยานปรยุต ว่า “โรงเรียนธรรมยานปรยุต”

ข้อมูลด้านอาคารสถานที่

1. อาคารเรียน จำนวน 2 หลัง
 - 1.1 แบบ ป.1ก จำนวน 1 หลัง 3 ห้อง
 - 1.2 แบบ สปช.102/26 จำนวน 1 หลัง 3 ห้อง
2. อาคารประกอบ
 - 2.1 อาคารเอนกประสงค์ (ห้องสำนักงาน)
 - 2.2 อาคารเอนกประสงค์ (โรงอาหาร)
 - 2.3 อาคารเอนกประสงค์ (ห้องพระพุทธร)
 - 2.4 อาคารเอนกประสงค์ (ห้องเก็บของ)
 - 2.5 ห้องธรรมสุจริต
 - 2.6 ห้องส้วม
3. สนามกีฬา สนามเด็กเล่น
 - 3.1 สนามเด็กเล่น
 - 3.2 สนามวอลเลย์บอล 1
 - 3.3 สนามวอลเลย์บอล 2
 - 3.4 สนามฟุตบอล

คำขวัญของโรงเรียน

วิชาการล้ำหน้า การกีฬาก้าวไกล เพียบพร้อมวินัย สดใสคุณธรรม

สัญลักษณ์ของโรงเรียน

สีประจำโรงเรียน

“สีฟ้า – สีม่วง” สีฟ้า หมายถึง ปัญญาความรู้ สีม่วง หมายถึง ความรุ่งโรจน์

ปรัชญาของโรงเรียน

แสงเทียนให้ความสว่าง ธรรมยานให้ความรู้คู่คุณธรรม

อัตลักษณ์สถานศึกษา

มารยาทดี มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ คู่คุณธรรม

ต้นไม้ประจำโรงเรียน

“ต้นโมกหลวง” ความหมาย ความดี ความเจริญงอกงาม

1.2 แผนงานการบริหารงานโรงเรียน

โรงเรียนธรรมยานประยุต ได้วางแผนการดำเนินงานตามแผนงานการบริหารงานโรงเรียน ประกอบด้วย งานบริหาร 4 งาน คือ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคลากร และงานบริหารทั่วไป ในปีการศึกษา 2564 ผลการดำเนินงานสรุปได้ ดังนี้

งานวิชาการ

งานโครงการของงานวิชาการ เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการและสนับสนุนด้านการเรียนการสอนให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น โครงการต่าง ๆ ได้ผลเป็นที่น่าพอใจอยู่ในเกณฑ์ดีและดีมาก โครงการสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการและการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้ผลดีในระดับหนึ่ง ด้านครูผู้สอนได้รับการอบรมพัฒนาตนเองเพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนตลอดปีที่ผ่านมาอยู่ในเกณฑ์น่าพอใจและต้องส่งเสริมทักษะทางวิชาการควบคู่ไปกับการพัฒนานักเรียนและเทคนิควิธีการสอนให้เหมาะสมต่อไป โรงเรียนได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างหลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีการพัฒนาวิธีการสอนแบบบูรณาการ คิดเป็นร้อยละ 80

งานงบประมาณ

การดำเนินการตามแผนงบประมาณต้องประสานกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 โดยเฉพาะการทำแผนเบิกงบประมาณมาเพื่อใช้จ่ายได้ตามแผน มีระบบการจัดเก็บรูปแบบในการใช้งานที่ชัดเจน สะดวก คล่องตัวต่อการปฏิบัติงานและผู้ปฏิบัติงานมีความรับผิดชอบสูงสามารถเป็นแบบอย่างให้ศึกษาได้ โรงเรียนได้ดำเนินการตามแผนงบประมาณ คิดเป็นร้อยละ 90

งานบุคลากร

การบริหารงานบุคลากรมีผลสัมฤทธิ์ของโครงการอยู่ในเกณฑ์ดี บุคลากรให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี การจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นที่น่าพอใจ ผู้บริหารได้นิเทศติดตามผลการทำงานอยู่ตลอดเวลา และสนับสนุนส่งเสริมให้ครูได้รับการพัฒนาทางด้านวิชาชีพโดยส่งครูเข้ารับการอบรม สัมมนา และศึกษาดูงานทางด้านวิชาการอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับบุคลากรของโรงเรียนมีความรู้ ความสามารถ มีความเชื่อมั่นในตนเองในการปฏิบัติงาน ทำให้ระบบการทำงานดำเนินไปด้วยดี การพัฒนาบุคลากรสามารถส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาครูด้านการเรียนการสอน พัฒนาคุณภาพชีวิต ความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ตลอดจนพัฒนาความสามารถของบุคลากร คิดเป็นร้อยละ 95

งานบริหารทั่วไป

งานธุรการ

มีการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ชัดเจนขึ้น มีการรับ – ส่ง เอกสารโดยใช้ระบบสารบรรณ อิเล็กทรอนิกส์ (AMSS++) การจัดระบบงานให้เป็นระบบ สิ่งที่ต้องแก้ไขและเร่งดำเนินการ คือการจัดทำทะเบียนนักเรียนให้เป็นปัจจุบัน ทั้งการจำหน่ายและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการย้ายเข้า และย้ายออกให้เป็นปัจจุบันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 90 ของผลความสำเร็จ

งานกิจการนักเรียน

โครงการต่าง ๆ ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นและบรรลุตามวัตถุประสงค์อยู่ในเกณฑ์ดีและดีมาก ซึ่งแต่ละโครงการส่วนใหญ่มีการทำงานเป็นทีมและเป็นระบบโดยเฉพาะงานโครงการต่าง ๆ มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานชัดเจน โครงการส่วนใหญ่ควรส่งเสริมให้ดำเนินการต่อในปีการศึกษาต่อไป เช่น กิจกรรม SMART CLASS กิจกรรม SMART KIDS กิจกรรมหนูน้อยรักโรงเรียน กิจกรรมหนูน้อยร้อยความดี กิจกรรมธนาคารความดี กิจกรรมธนาคารโรงเรียน ฯลฯ เพื่อการพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง บางโครงการสมควรปรับกิจกรรมให้เหมาะสมเพื่อใช้ในการพัฒนานักเรียนต่อไป ภาพความสำเร็จ คิดเป็นร้อยละ 85

งานอาคารสถานที่

ได้มีการดำเนินงานและประสบผลสำเร็จหลายโครงการ เช่น โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ได้พัฒนาด้านสถานที่ในหลาย ๆ จุด ทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้นและมีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความร่มรื่น สะอาด สวยงาม ภาพความสำเร็จ คิดเป็นร้อยละ 90

งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนเป็นประจำทุกปี เช่น กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ และมีการประชุม/ปรึกษากับคณะกรรมการโรงเรียนอยู่เสมอ ในการจัดกิจกรรมซึ่งเป็นของโรงเรียนและ

ชุมชน โดยเฉพาะกับทางหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลสระขวัญ ได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือโรงเรียนมาโดยตลอด ทุกกิจกรรมของโรงเรียนได้รับความร่วมมือจากชุมชนและผู้ปกครองนักเรียนเป็นอย่างดี โรงเรียนได้มีการจัดทำจดหมายข่าวประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวเกี่ยวกับการศึกษาให้ผู้ปกครองได้รับทราบอยู่เสมอ มีการบริหารและจัดการภารกิจสำคัญในโรงเรียน โดยใช้งบประมาณและบุคลากรที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมเพียงพอกับความต้องการ และสามารถตรวจสอบได้ บรรลุตามวัตถุประสงค์ คิดเป็นร้อยละ 95

1.3 ข้อมูลครู นักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

โรงเรียนธรรมยานปรยุต มีข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนบุคลากร นักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2564 ดังแสดงตามตารางที่ 2.1 และตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.1 ข้อมูลจำนวนบุคลากร

ประเภทบุคลากร	เพศ		ระดับการศึกษาสูงสุด			อายุเฉลี่ย	ประสบการณ์ทำงานเฉลี่ย
	ชาย	หญิง	ต่ำกว่า ป.ตรี	ป.ตรี	สูงกว่า ป.ตรี		
ผู้อำนวยการ	1	-	-	-	1	45	19
ครูประจำการ	2	2	-	3	1	33-36	15
ประเภทบุคลากร	เพศ		ระดับการศึกษาสูงสุด			อายุเฉลี่ย	ประสบการณ์ทำงานเฉลี่ย
	ชาย	หญิง	ต่ำกว่า ป.ตรี	ป.ตรี	สูงกว่า ป.ตรี		
นักการ/ภารโรง	1	-	1	-	-	55	7
อื่น ๆ	-	1	1	-	-	29	5
รวม	4	3	2	3	2	-	-

ตารางที่ 2.2 จำนวนนักเรียนชาย - หญิง จำแนกเป็นช่วงชั้น

ชั้น	จำนวนห้องเรียน	ปีการศึกษา 2564		
		ชาย	หญิง	รวม
อนุบาลปีที่ 1	1	2	2	4
อนุบาลปีที่ 2	1	3	3	6
อนุบาลปีที่ 3	1	1	5	6
รวมก่อนประถม	3	6	10	16

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ชั้น	จำนวนห้องเรียน	ปีการศึกษา 2564		
		ชาย	หญิง	รวม
ประถมศึกษาปีที่ 1	1	3	2	5
ประถมศึกษาปีที่ 2	1	6	2	8
ประถมศึกษาปีที่ 3	1	5	6	11
รวมช่วงชั้นที่ 1	3	14	10	24
ประถมศึกษาปีที่ 4	1	6	8	14
ประถมศึกษาปีที่ 5	1	6	3	9
ประถมศึกษาปีที่ 6	1	1	5	6
รวมช่วงชั้นที่ 2	3	13	16	29

ชั้น	จำนวนห้องเรียน	ปีการศึกษา 2564		
		ชาย	หญิง	รวม
รวมประถมศึกษา	6	27	26	53
รวมทั้งสิ้น	9	33	37	70

โรงเรียนธรรมยานประยุต บริหารจัดการศึกษาชั้นพื้นฐานแบบมีส่วนร่วม โดยมีคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. นายกวี แน่นอน	ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	ประธานกรรมการ
2. นายชูชาติ กงไกรลาศ	ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิ	รองประธาน
3. นายสุทิน กงไกรลาศ	ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิ	รองประธาน
4. นางวิไลรัตน์ บัวนาค	ผู้แทนศิษย์เก่า	กรรมการ
5. นางสมัย น่วมบุญหนุน	ผู้แทนผู้ปกครอง	กรรมการ
6. นางสาวทอฝัน นีกรัก	ผู้แทนองค์กรชุมชน	กรรมการ
7. พระครูนิโครธวิสุทธิคุณ	ผู้แทนองค์กรศาสนา	กรรมการ
8. นางสาวนิภา สร้อยเนียม	ผู้แทนครู	กรรมการ
9. นายคงทัตชนม์ คงเมือง	ผู้อำนวยการสถานศึกษา	กรรมการ/เลขานุการ

สมเด็จพระสังฆราช (2551, 17-24.) ได้สรุปบทบาทของผู้บริหาร บุคลากรครู และคณะกรรมการสถานศึกษา มีบทบาทสำคัญในส่งเสริมจัดการศึกษา ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางและความต้องการของผู้เรียนชุมชนและท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอนที่เหมาะสม

2. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

ส่วนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาดังนี้

1. ให้ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางและความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอนที่เหมาะสม

2. ให้ข้อเสนอแนะและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ผู้บริหาร คณะครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนธรรมยานประยุต ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยทุกฝ่ายร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล และประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน และทำให้ต้องมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน โดยทุกฝ่ายถือว่าเป็นภาระร่วมกัน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยต่อไปนี้

1. สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤติทางจริยธรรมปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เช่น การติดยาเสพติดของวัยรุ่น การขายบริการทางเพศของนักเรียน นักศึกษา

2. วิถีชีวิตคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่ดั่งมาของสังคมในอดีตกำลังจางหายและแปรเปลี่ยนไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม และความดีงามเหล่านี้สู่คนทุกรุ่น โดยการให้การศึกษแก่เด็กในโรงเรียน

3. ปัญหาประเด็นความขัดแย้งทางจริยธรรมในสังคมเกิดขึ้นมากมาย เช่น การทำแท้ง ความรักในเพศเดียวกัน การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งเป็นประเด็นที่เด็กและเยาวชน จะต้องได้รับการชี้แนะและหาทางออกที่ถูกต้องและเหมาะสม

4. ปัญหาการขาดความรับผิดชอบของผู้เสนอสื่อและปัญหาความหลากหลายของสื่อ อันจะชักนำให้เด็กมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน เช่น ความฟุ้งเฟ้อ แสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ที่ผ่านมามีสื่อจึงเป็นตัวขัดขวางในการพัฒนาจริยธรรมของเด็กให้ซื่อสัตย์ สื่อที่ดีที่สุดต้องสร้างปัญญาให้แก่เด็ก

5. กฎ กติกา ระเบียบใหม่ ๆ ที่มาพร้อมกับโลกาภิวัตน์และการรวมกลุ่มของชุมชนนานาชาติมีการแพร่กระจายของวัฒนธรรมในโรงเรียนมาก

6. เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่ต้องการพัฒนาคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม ให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขหรือที่นิยมใช้คำว่า เก่ง ดี มีสุข เน้นการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานความรู้ต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกรายวิชา

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นเป็นปัจจัยเชิงเหตุที่สำคัญ ทำให้สังคม ชุมชน และสถานศึกษา โดยครู ผู้บริหาร จะต้องพิจารณาหาวิธีการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนไทยให้มีจริยธรรม ถือเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข โรงเรียนธรรมยานประยุกต์จึงได้ตระหนักถึงความจำเป็นและถือเป็นภาระรับผิดชอบที่ต้องเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษาให้นักเรียนมีคุณลักษณะโรงเรียนสุจริตอย่างยั่งยืน โดยได้ดำเนินการโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา โดยกำหนดโครงการ/กิจกรรม ลงในแผนปฏิบัติการที่ระบุงบประมาณ และผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน โดยจัดกิจกรรม ดังนี้

1.1 กิจกรรม SMART CLASS

1.2 กิจกรรม SMART KIDS

1.3 กิจกรรมหนูน้อยรักโรงเรียน

1.4 กิจกรรมหนูน้อยร้อยความดี

1.5 กิจกรรมธนาคารความดี

1.6 กิจกรรมธนาคารโรงเรียน

2. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการ

2.1 ความหมายของการประเมินโครงการ

สุณี หงส์วิเศษ (2546 : 28) กล่าวว่า การประเมินผลโครงการ หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตรวจสอบคุณค่าของสิ่งที่ต้องการจัดเพิ่ม การพิจารณาจุดเด่น จุดด้อยของโครงการนั้นอย่างมีระบบ แล้วนำมาตัดสินคุณค่าโดยเปรียบเทียบตามโครงการเพื่อนำผลเหล่านั้นมาตอบคำถามต่าง ๆ ให้ผู้บริหารทราบ

ครอนบาค (Cronbach. 1985 : 44 อ้างถึงใน สุวิมล ติรกานันท์. 2547 : 2) ได้กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นการพิจารณาคุณค่าของสิ่ง ๆ หนึ่งที่ประกอบด้วยการจัดหาสารสนเทศ

เพื่อตัดสินใจในคุณค่าของแผนงาน ผลผลิต กระบวนการหรือการบรรลุวัตถุประสงค์ หรือการพิจารณาของทางเลือกต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

ปราณี วัฒนกุล (2548 : 31) ให้ความหมายการประเมินผลโครงการว่า เป็นกระบวนการในการกำหนดคุณค่าของโครงการ (หรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นภายใต้แผนงาน) เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ ว่าดี มีประสิทธิภาพได้ผลเพียงใด

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2548 : 23 - 24) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการ รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อสรุปผลว่าโครงการนั้น ๆ ได้บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และมีประสิทธิภาพเพียงใด

พิสนุ พงศ์ศรี (2551 : 68) สรุปความหมายของการประเมินโครงการว่า เป็นกระบวนการตัดสินใจคุณค่าของโครงการในระยะหนึ่งระยะใด หรือทุกระยะโดยนำสารสนเทศจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจจัดทำโครงการทดลอง หรือนำร่อง ปรับเปลี่ยน ระบุปรับปรุง ขยายผล หรือยกเลิกโครงการ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2551 : 117) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศในการปรับปรุงโครงการ และสารสนเทศในการตัดสินใจผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

ดิเรก วรรณเศียร (2551 : 11) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินตามโครงการและพิจารณาจุดเด่นจุดด้อยของโครงการอย่างมีระบบ เพื่อตัดสินใจว่าจะปรับปรุงโครงการดำเนินการต่อหรือยกเลิกโครงการนั้นเสีย

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ โดยใช้เทคนิคของการวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ เพื่อช่วยตัดสินใจดำเนินการโครงการได้อย่างถูกต้อง ควรพัฒนาต่อไปหรือควรรุติโครงการ

2.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการมีความสำคัญและประโยชน์ตามความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่าน ดังนี้

ประชุม รอดประเสริฐ (2545 : 75 - 76) ได้สรุปความสำคัญของการประเมินผลโครงการว่าช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ และมาตรฐานของการดำเนินงานมีความชัดเจนขึ้น

พิสนุ พงศ์ศรี (2550 : 38) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของโครงการไว้ ดังนี้

1. ช่วยให้แผนมีความชัดเจนโดยบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจ และรับรู้ถึงปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน

2. ช่วยให้การปฏิบัติตามแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ช่วยให้อัดและใช้ทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมในการปฏิบัติงาน รวมทั้งมีรายละเอียดขั้นตอนต่าง ๆ ในการใช้ได้ชัดเจน
4. ช่วยลดความซ้ำซ้อนตามภารกิจของหน่วยงานย่อยในองค์การ ซึ่งจะส่งผลให้ลดหรือขจัดความขัดแย้งทำให้บุคลากรมีความสามัคคีเพราะได้ปฏิบัติงานที่เหมาะสมกับภารกิจตามความรู้ ความสามารถ

ดิเรก วรรณเสียร (2551 : 12 - 13) กล่าวถึงความสำคัญของการประเมินโครงการไว้ ดังนี้

1. การประเมินโครงการช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์และมาตรฐานของ การดำเนินงาน มีความชัดเจนขึ้น
2. ช่วยให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่าหรือเกิดประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้เพราะ การประเมินโครงการจะต้องวิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการข้อมูลใดหรือปัจจัยที่มีปัญหาจะได้รับ การปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานหรือใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมคุ้มค่า
3. ช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์และดำเนินงานไปด้วยดี
4. ช่วยในการแก้ปัญหาอันเกิดจากผลกระทบ (Impact) ของโครงการและทำให้ โครงการเกิดข้อเสียหายลดน้อยลง
5. ช่วยในการควบคุมคุณภาพผลงาน
6. ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจของผู้ปฏิบัติงานตามโครงการ เพราะการประเมินโครงการ ไม่ใช้การควบคุมบังคับบัญชาหรือสั่งการ แต่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปรับปรุงแก้ไข และเสนอแนะวิธีใหม่ ๆ เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติโครงการอันย่อมจะนำมาซึ่งโครงการที่ดีเป็นที่ ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง
7. ช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการ กล่าวคือ การประเมินโครงการ จะทำให้ผู้บริหารได้ทราบถึงอุปสรรค ข้อดี ข้อเสีย ความเป็นไปได้และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข การดำเนินโครงการ โดยข้อมูลดังกล่าวช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือจะยุติโครงการนั้นเสีย นอกจากนั้นผลของการประเมินโครงการอาจเป็นข้อมูลอย่างสำคัญ ในการวางแผนหรือการกำหนดนโยบายของผู้บริหารและฝ่ายการเมือง

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2551 : 93 - 95) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการประเมินโครงการไว้ ดังนี้

1. การประเมินเป็นเครื่องมือของการรับรองคุณภาพในการให้บริการ
2. การประเมินช่วยให้ผู้สนับสนุนด้านเงินทุนได้รับทราบปัญหาหรืออุปสรรคในการ ดำเนินงานของโครงการ

3. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. การประเมินช่วยชี้ให้เห็นความสำคัญของแต่ละโครงการตามลำดับก่อนหลัง
5. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูลย้อนกลับจากผู้รับบริการ
6. การประเมินช่วยให้ทราบถึงผลผลิตของโครงการ ทั้งในด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ควบคู่กันไป

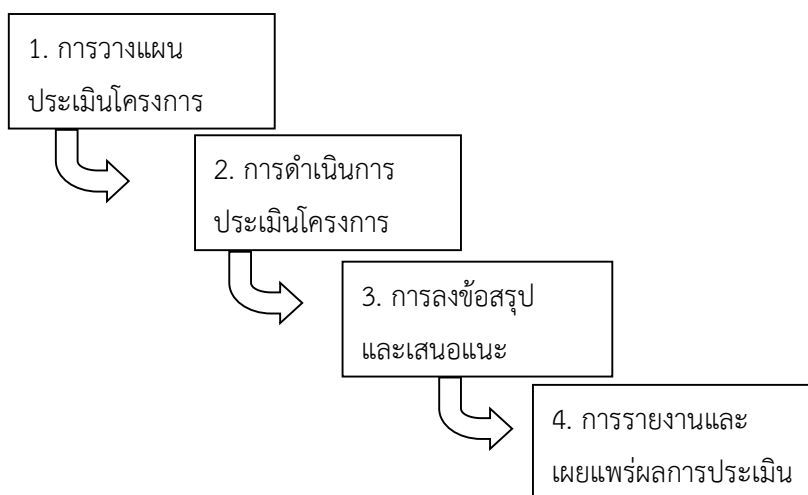
สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 30) กล่าวว่า การประเมินโครงการช่วยให้กำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายและมาตรการ ตลอดทั้งวิธีการประเมินได้รับการตรวจสอบวิเคราะห์อย่างละเอียดจากผู้บริหารและผู้ประเมินว่าสามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยใช้ทรัพยากรที่กำหนดไว้อย่างคุ้มค่าเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ทำให้ผู้บริหารทราบถึงอุปสรรคข้อดีข้อเสีย ความเป็นไปได้ และตัดสินใจว่าจะดำเนินการต่อหรือยุติโครงการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการวางแผนและบริหารโครงการซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1. ช่วยให้ข้อมูลและสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนโครงการหรือตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินโครงการตลอดจนตรวจสอบความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
2. ช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการมีความชัดเจน
3. ช่วยให้การจัดหาข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินโครงการ
4. ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจและวินิจฉัยว่าจะดำเนินโครงการในช่วงต่อไปหรือไม่ จะยกเลิกหรือขยายการดำเนินการตามโครงการต่อไป
5. ช่วยให้ข้อมูลที่บ่งบอกถึงประสิทธิภาพของการดำเนินงานโครงการ ว่าเป็นอย่างไร คุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่
6. เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานโครงการ เพราะการประเมินโครงการด้วยตนเองจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทราบผลการดำเนินงานจุดเด่น จุดด้อย และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากความเห็นของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การประเมินโครงการมีความสำคัญและมีประโยชน์ในการที่จะช่วยให้การบริหารงานตามโครงการต่าง ๆ บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ช่วยให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด คุ้มค่า งานมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล รวมทั้งยังใช้เป็นฐานข้อมูลในการตัดสินใจสิ่งการสำหรับผู้บริหารโครงการและเป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสมต่อไป

2.3 กระบวนการประเมินโครงการ

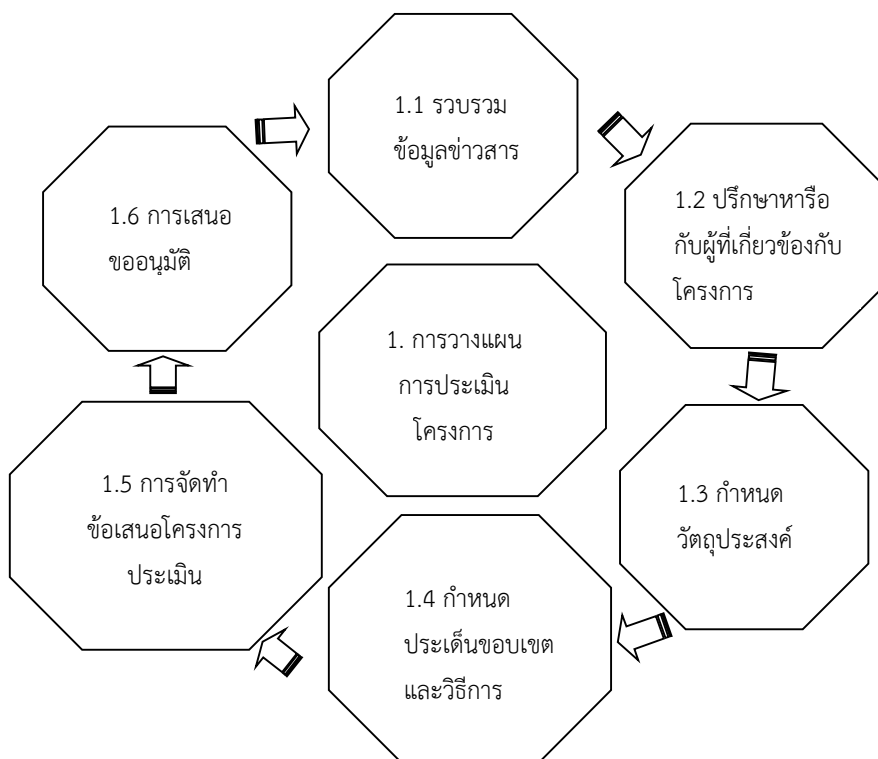
สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2551 : 157 - 161) กล่าวว่า การประเมินเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศ เพื่อนำเสนอผู้บริหารพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด การประเมินผลโครงการประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 กระบวนการประเมินโครงการ

ที่มา : (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2551 : 157)

1. การวางแผนประเมินโครงการ การวางแผนคือการกำหนดผลลัพธ์และวิธีการที่คาดหวัง ดังเช่น การวางแผนการประเมินโครงการ คือ การจัดทำแผนประเมินโครงการหรือข้อเสนอโครงการประเมินนั่นเอง ในการดำเนินการวางแผนการประเมินโครงการ มีขั้นตอน ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 การวางแผนการประเมินโครงการ

ที่มา : (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2551 : 157)

1.1 รวบรวมข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการที่จะประเมินเพื่อศึกษาให้เข้าใจ ถ่องแท้ถึงที่มาของโครงการ เป็นโครงการอะไร มีวัตถุประสงค์เป้าหมายอะไร มีวิธีการดำเนินการอย่างไร ผลลัพธ์ที่คาดหวังคืออะไร ระยะเวลาของโครงการบุคคลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ เป็นต้น

1.2 ปรึกษาหารือกับผู้ให้ประเมินและผู้เกี่ยวข้องกับการประเมิน โดยเฉพาะในเรื่องคำถามหลักที่ผู้ให้ประเมินต้องการคำตอบและการตัดสินใจ ที่ผู้ให้ประเมินต้องดำเนินการตลอดจนข้อสังเกตและประเด็นหลัก เพื่อให้การประเมินโครงการเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ผลประเมินให้มากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ TOR ให้เข้าใจตรงกันทั้งสองฝ่าย คือ ผู้ให้ประเมินและผู้รับการประเมิน

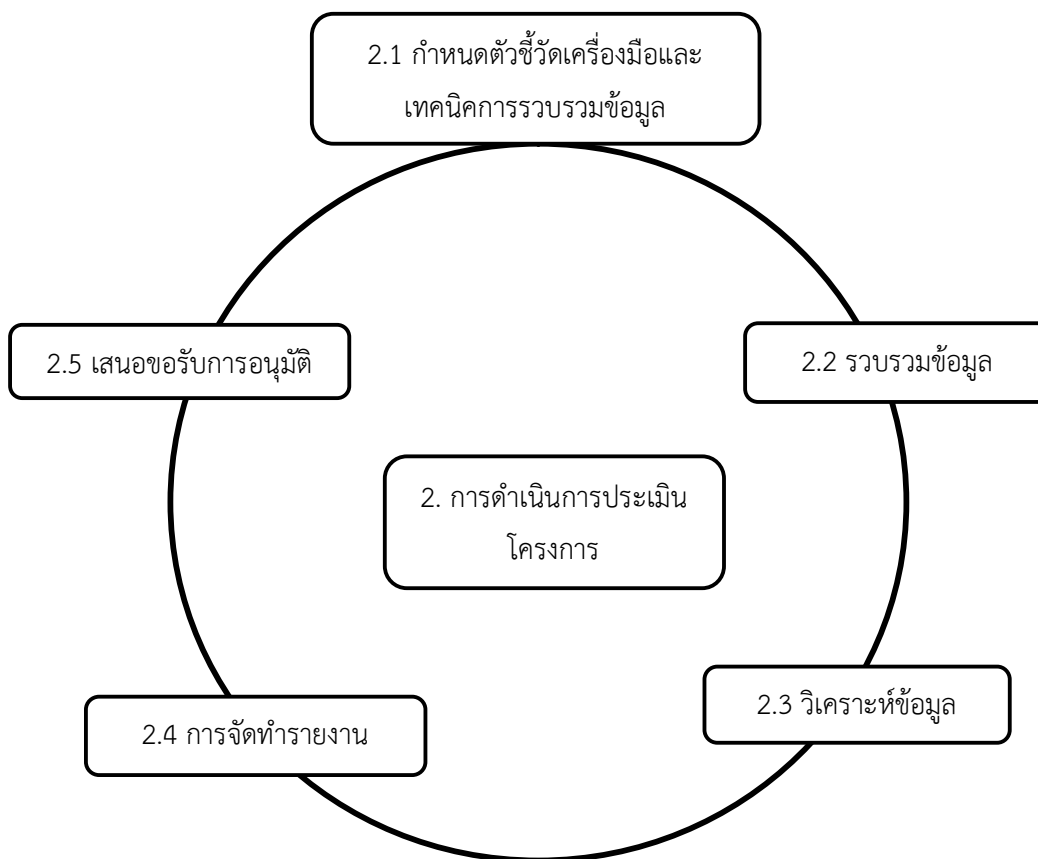
1.3 กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินให้ตรงกับ TOR และความต้องการของผู้ให้ประเมินและผู้เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการ

1.4 กำหนดประเด็น ขอบเขต และวิธีการประเมิน ผู้รับการประเมินกำหนดประเด็น ขอบเขต และวิธีการประเมินให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการประเมิน และมีความเป็นไปได้ทั้งด้านวิธีการและการปฏิบัติ

1.5 เขียนข้อเสนอโครงการประเมินโดยมุ่งตอบคำถาม 3 ประการหลัก คือ ทำไมต้องมีการประเมินโครงการนี้ ประเมินอะไรและจะประเมินโครงการนี้ได้อย่างไร ต้องการทรัพยากรและงบประมาณมากน้อยเพียงใด พร้อมทั้งเสนอแผนกที่ทำงานประเมิน

1.6 เสนอผู้ให้ประเมินพิจารณาอนุมัติและลงนามในสัญญาการประเมินโครงการ

2. การดำเนินการประเมินโครงการซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ 5 ขั้นตอน ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 การดำเนินการประเมินโครงการ

ที่มา : (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2551 : 159)

2.1 กำหนดตัวชี้วัดเครื่องมือและเทคนิคการรวบรวมข้อมูลจากข้อเสนอโครงการที่ได้รับอนุมัติ ผู้ประเมินนำวัตถุประสงค์ของการประเมินในแต่ละข้อมากำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ จากตัวชี้วัดจะนำไปสู่แหล่งข้อมูล เครื่องมือ และเทคนิคการรวบรวมข้อมูล ในการรวบรวมข้อมูลพยายามแสวงหาเครื่องมือมาตรฐาน ถ้าจำเป็นต้องสร้างเครื่องมือใหม่ ต้องดำเนินการสร้างเครื่องมือและแสดงความเป็นมาตรฐานของเครื่องมือเหล่านั้นด้วย

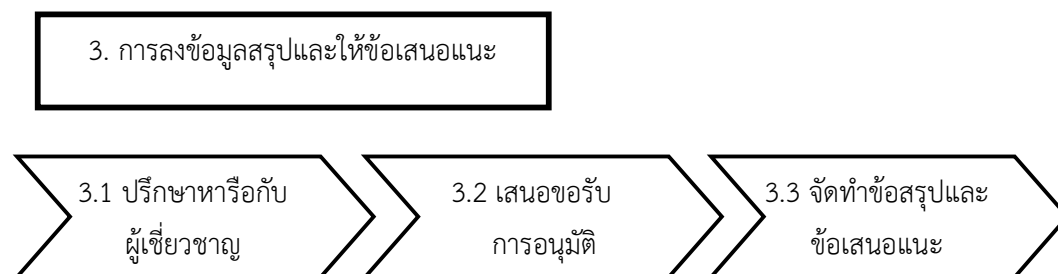
2.2 ทำการรวบรวมข้อมูลตามวิธีการที่กำหนดไว้ในข้อเสนอโครงการ ประเมินผล ทั้งนี้อาจรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมได้ เพื่อความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูลหลักการ ควรใช้การรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีหลายวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และให้ความสำคัญทั้ง แหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ

2.3 ทำการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน โครงการที่สอดคล้องกับคำถามหลัก และประเด็นหลักใน TOR โดยทั่วไปการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงปริมาณนั้น สถิติวิเคราะห์สามารถช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลให้เกิดความหมายอย่างมีคุณภาพ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อเรื่อง (Content Analysis) การวิเคราะห์พรรณนา ปรัชญาการณวิทยาเพื่อสะท้อนภาพและความหมายที่แท้จริงตามนัยแห่งวิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

2.4 จัดทำรายงานการประเมินโครงการ โดยทั่วไปรายงานการประเมิน มี 3 ลักษณะ คือ รายงานความคืบหน้า (Progress Report) ทุก 2 - 3 เดือน หรือเป็นข้อตกลงที่ระบุไว้ในสัญญาว่าจ้างรายงานฉบับสมบูรณ์และรายงานการประเมินฉบับสมบูรณ์

2.5 นำเสนอรายงาน เพื่อขอรับการอนุมัติจากผู้ให้ประเมินตามระยะเวลา ที่ระบุไว้

3. การลงข้อสรุปและให้ข้อเสนอแนะโดยดำเนินการตามกระบวนการ 3 ขั้นตอน ดังแสดงในภาพที่ 2.4

ภาพที่ 2.4 การลงข้อสรุปและให้ข้อเสนอแนะ

ที่มา : (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2551 : 160)

3.1 ปรีกษาหารือกับผู้ที่มีความสำคัญต่อโครงการ ตลอดจนมีการประชุมสัมมนา ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อพิจารณาผลการประเมินซึ่งจะนำไปสู่ข้อเสนอจากการประเมินที่ครอบคลุม เป็นประโยชน์และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย

3.2 จัดทำข้อสรุปและเสนอแนะ ซึ่งเป็นหัวใจของการประเมินโครงการ จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอขอตรวจพิจารณา เมื่อได้รับการพิจารณาพร้อมข้อเสนอแนะแล้ว ผู้ประเมินดำเนินการปรับปรุงร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ให้เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

3.3 จัดทำร่างรายงานเพื่อเสนอขอตรวจพิจารณาเมื่อได้รับการพิจารณาพร้อมข้อเสนอแนะแล้วผู้ประเมินดำเนินการปรับปรุงร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ ให้เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

4. การรายงานและเผยแพร่ผลประเมิน เพื่อใช้ประโยชน์จากผลการประเมินให้มากที่สุด หลักการที่สำคัญของการเผยแพร่ผลการประเมินเป็นบทบาทและความรับผิดชอบตามสัญญา การประเมินและเป็นหน้าที่ของผู้ให้ประเมิน เมื่อผู้ให้ประเมินต้องการให้ผู้ประเมินเผยแพร่ผลประเมิน ทั้งในรูปแบบความหรือนำเสนอในที่ประชุมสัมมนา ผู้ประเมินก็ควรให้ความร่วมมือ หากผู้ประเมินประสงค์ที่จะเผยแพร่หรือตีพิมพ์รายงานการประเมินในรูปแบบใดก็ตาม จะต้องขออนุมัติจากผู้ให้ประเมิน เมื่อได้รับอนุมัติแล้วผู้ประเมินจึงจะสามารถดำเนินการตีพิมพ์หรือเผยแพร่ผลการประเมินได้

2.4 ขั้นตอนการประเมินโครงการ

พิสนุ พงศ์รี (2551 : 9 - 10) กล่าวว่า การประเมินโครงการโดยทั่วไปเห็นว่า ควรจะมีขั้นตอนที่สำคัญ ๆ คล้ายคลึงกันซึ่งอาจปรับ ข้าม ลด เพิ่มขั้นตอนหรือปรับรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนได้ตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์และขนาดของโครงการที่จะประเมิน หรือในบางขั้นตอนมีการสลับก่อนหลังหรือเชื่อมโยงกลับไปกลับมาบ้าง ขั้นตอนการประเมินโครงการ มี 7 ขั้นตอน และถ้ามีการประเมินงานประเมินก็จะถือว่าเป็นขั้นตอนที่ 8 ดังแสดงในภาพที่ 2.5

ภาพที่ 2.5 ขั้นตอนการประเมินโครงการ
ที่มา : (พิสนุ พองศรี. 2550 : 23)

2.5 รูปแบบการประเมินโครงการ

ความหมายของรูปแบบการประเมินมีผู้ให้ความหมายของรูปแบบการประเมินไว้ ดังนี้ แนด์เลอร์ (Nedler. 1980 : 72 - 90 อ้างถึงใน พิสนุ พองศรี. 2550 : 69) กล่าวถึงรูปแบบโดยสรุปว่า หมายถึง การนำทฤษฎี แนวทาง และกรอบแนวคิดมาพัฒนาเพื่อให้ง่ายต่อการแปลความหมายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้

โรบบินส์ (Robbins. 1986 : 25; 1993 : 44 อ้างถึงใน พิสนุ พองศรี. 2550 : 69) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นนามธรรมที่ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์หรือความจริงได้ง่ายขึ้น ซึ่งรูปแบบโดยทั่วไปต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ วัตถุประสงค์ ตัวแปร องค์ประกอบหรือสาระเนื้อหา และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร องค์ประกอบหรือสาระเนื้อหา

สมคิด พรหมจ้อย (2550 : 49) ให้ความหมายของรูปแบบการประเมินไว้ว่า รูปแบบการประเมิน คือ กรอบความคิดหรือแบบแผนในการประเมินที่แสดงให้เห็นถึงรายการที่ควรประเมินหรือกระบวนการของการประเมิน ในการประเมินโครงการใดโครงการหนึ่งนั้นเราควรพิจารณาว่า ประเมินในเรื่องใดบ้าง (What) ในขณะเดียวกันบางรูปแบบอาจจะมีการเสนอแนะด้วยว่า ในการประเมินแต่ละรายการแต่ละเรื่อง ควรพิจารณาหรือตรวจสอบอย่างไรซึ่งเป็นลักษณะการเสนอแนะวิธีการ (How) รูปแบบการประเมินส่วนใหญ่เริ่มต้นหรือเกิดขึ้นในชั้นเรียน กล่าวคือเสนอรูปแบบ

การประเมินเพื่อการประเมินการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนเป็นสำคัญและต่อมามีการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดเหล่านี้เพื่อการประเมินงาน/โครงการในวงกว้างมากขึ้น

เยาวตี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2551 : 2) ให้ความหมายของรูปแบบหรือแบบจำลองว่า คือ วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดทั้งจินตนาการที่มี คือ ปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิ แผนผังต่อเนื่องหรือสมการทางคณิตศาสตร์ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย และในขณะเดียวกันก็สามารถนำเสนอเรื่องราวหรือประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างกระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ ดังนั้นคำว่า “รูปแบบ” หรือ “แบบจำลอง” หรือ “โมเดล” จึงสามารถนำไปใช้ในลักษณะต่าง ๆ กันกล่าว คือ 1) เป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบ 2) เป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่างปรากฏการณ์ 3) เป็นแผนภาพที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์และหลักการของระบบ 4) เป็นแบบแผนหรือแผนผังของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ

จากความหมายข้างต้นที่กล่าวมาสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้น จากกรอบแนวคิด หรือทฤษฎี หรือประสบการณ์ หรือจินตนาการเพื่อถ่ายทอดออกมาแทน ปรากฏการณ์ด้วยการนำเสนอให้เข้าใจง่าย กระชับ ถูกต้อง สามารถนำไปเป็นแนวทางสู่การปฏิบัติได้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ วัตถุประสงค์ ตัวแปรหรือสาระสำคัญ และความสัมพันธ์ เชื่อมโยงระหว่างตัวแปรอย่างเป็นระบบ

2.5.1 รูปแบบการประเมินโครงการที่นิยมใช้และมีแนวโน้มจะได้รับความนิยม

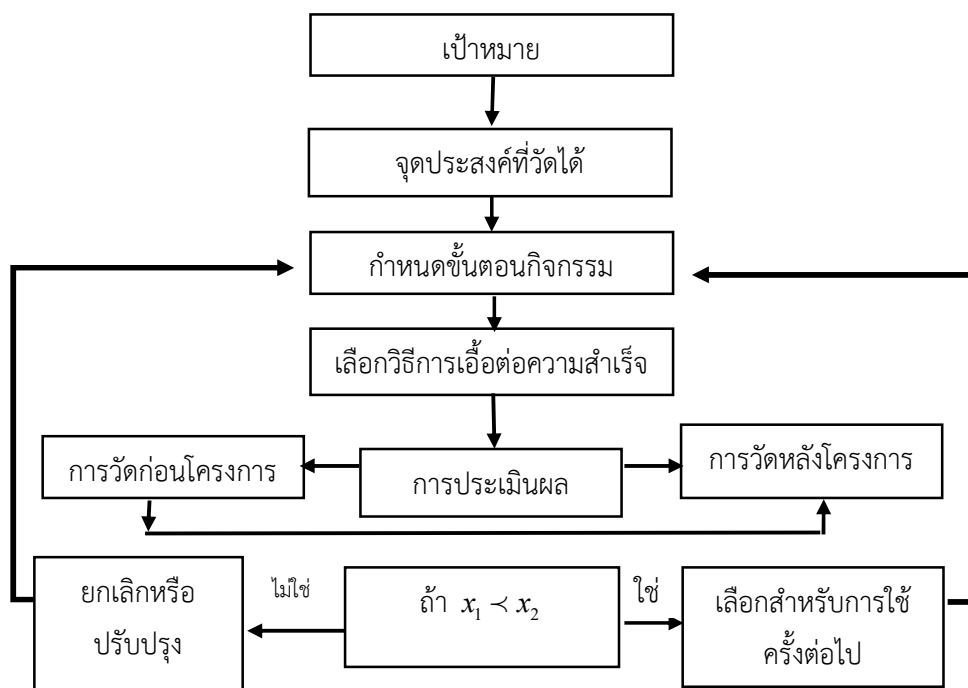
พิสนุ พงศ์ศรี (2550 : 81) ได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมินโครงการที่นิยมใช้และมีแนวโน้มจะได้รับความนิยมไว้ ดังนี้

2.5.2 รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมาย

ไทเลอร์ (อ้างถึงใน พิสนุ พงศ์ศรี. 2550 : 81 - 82) ได้พัฒนารูปแบบการประเมินแบบที่ยึดจุดมุ่งหมาย (Goal - Based Model) จากแนวคิดว่าการกระทำโดยอ้อมมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนหรือถ้ายังไม่ชัดเจน ผู้เกี่ยวข้องก็ต้องอภิปรายหาข้อสรุปจนชัดเจนก่อนรูปแบบที่คิดขึ้น จึงใช้เพื่อศึกษาความสอดคล้องของจุดประสงค์การเรียนรู้หรือวิชาหลักสูตรระดับต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ

1. เขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้ชัดเจน
2. กำหนดเนื้อหา สถานการณ์ที่แสดงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน
3. เลือกพัฒนาหรือสร้างเครื่องมือวัดผล
4. ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล
5. ประเมินผลโดยการเปรียบเทียบข้อมูลกับวัตถุประสงค์

จากแนวความคิดและขั้นตอนของรูปแบบการประเมินของไทเลอร์ จะเน้นความชัดเจนของวัตถุประสงค์ซึ่งมีจุดเด่น คือ มีความสะดวกและชัดเจนในการประเมิน แนวคิดนี้ยังมีอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน เพราะประเมินเปรียบเทียบกันได้ง่ายต่อการนำไปใช้ ถ้าได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจนหรือถ้าวัตถุประสงค์ชัดเจนแล้ว ก็ยังประสบปัญหาเรื่องการกำหนดเกณฑ์ที่ใช้เปรียบเทียบว่าเป็นเกณฑ์มาตรฐานได้รับการยอมรับหรือไม่ เนื่องจากยังมีความเป็นอัตนัยหรืออัตวิสัย (Subjective) สูง รวมทั้งการที่ประเมินโดยยึดจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์เป็นหลักจะทำให้ละเลยสิ่งอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ ทำให้สารสนเทศที่ได้จากการประเมินมีจำกัดสำหรับรูปแบบการประเมินแบบนี้ ดังแสดงในภาพที่ 2.6

ภาพที่ 2.6 รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายของไทเลอร์
ที่มา : (พิสนุ พองศรี. 2550 : 82)

2.5.3 รูปแบบการประเมินสนองความต้องการ

สแตก (อ้างถึงใน พิสนุ พองศรี. 2550 : 83 - 84) ได้พัฒนารูปแบบการประเมินสนองความต้องการ (Responsive Model) จากแนวคิดว่ามีผู้ต้องการใช้ผลการประเมินหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องจึงควรมีสารสนเทศจากการประเมินที่หลากหลาย เพื่อสนองความต้องการของแต่ละฝ่ายดังกล่าว ดังนั้นการประเมินจะต้องบรรยายโครงการประเมินอย่างละเอียดครอบคลุมเพียงพอที่จะสนองตอบความต้องการของผู้เกี่ยวข้องได้ การตัดสินใจจะอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ

องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการประเมินแบบนี้มี 2 ประการ คือ การบรรยายและการตัดสินคุณค่า ซึ่งมีสาระโดยสรุป ดังนี้

1. การบรรยายในส่วนการบรรยายแบ่งย่อยเป็น 2 ส่วน คือ

1.1 ความคาดหวังในส่วนนี้ผู้ประเมินหรือผู้บรรยายจะต้องหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่จะประเมินให้มากที่สุด ประกอบด้วยส่วนย่อยที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

1.1.1 สิ่งนำ (Antecedents) ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่เป็นพื้นฐานก่อนจะดำเนินการในเรื่องใด ๆ โดยสิ่งที่มีอยู่ก่อนกับสิ่งที่จะดำเนินการมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน เช่น คุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมโครงการกับกิจกรรมหรือวิธีการฝึกอบรม เป็นต้น

1.1.2 การปฏิบัติ (Transactions) เป็นกระบวนการดำเนินการกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ เช่น กระบวนการหรือการดำเนินโครงการ เป็นต้น

1.1.3 ผลลัพธ์ (Outcomes) เป็นผลที่ได้จากการดำเนินโครงการ เช่น ผลของกิจกรรมในโครงการทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีพฤติกรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นต้น

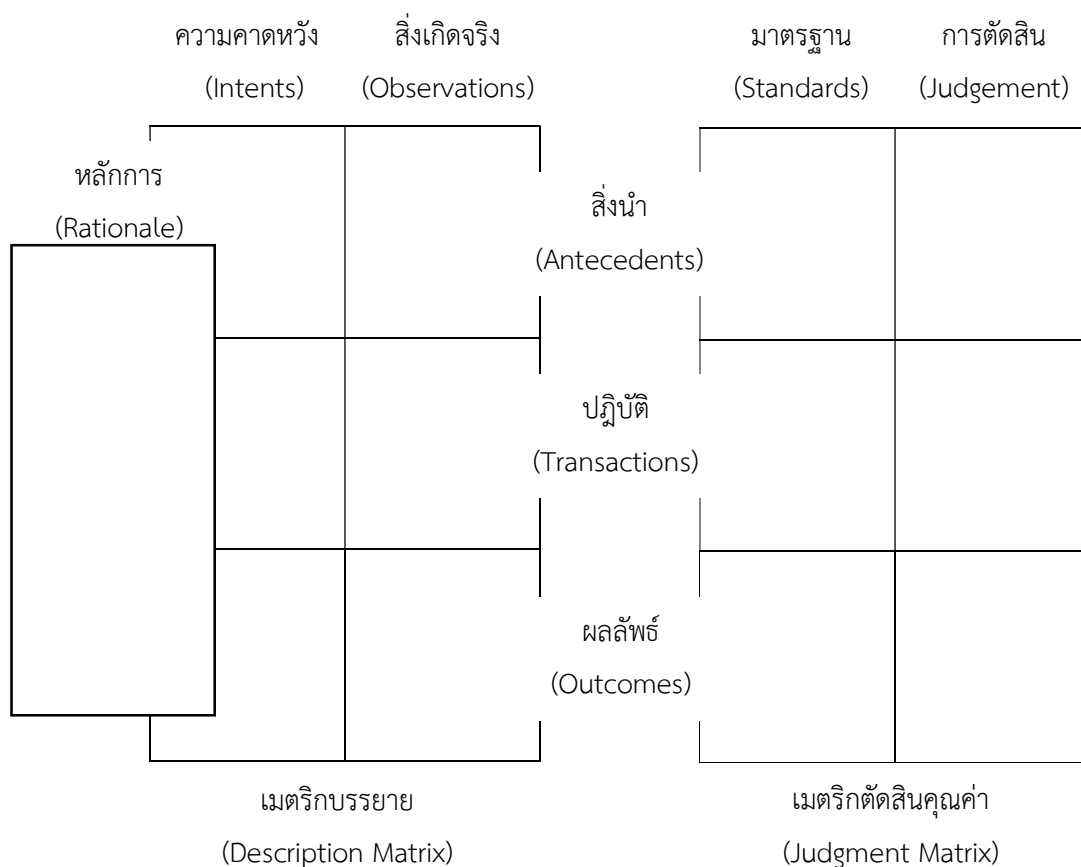
1.2 สิ่งที่เกิดขึ้นจริง ประกอบด้วย 3 ส่วนย่อย เช่นเดียวกับข้อ 1.1.1 - 1.1.3

2. การตัดสินในส่วนของการตัดสินประกอบด้วย 2 ส่วนย่อย คือ

2.1 มาตรฐานหรือเกณฑ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อเตรียมไว้เปรียบเทียบกับผลที่เกิดขึ้นจริงว่าจะมีคุณภาพอยู่ในระดับใด

2.2 การตัดสินใจเป็นการนำสารสนเทศจากการเปรียบเทียบมาตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่ประเมิน

การประเมินตามรูปแบบของสเตก จะได้สารสนเทศครอบคลุมกว่ารูปแบบของไทเลอร์ แต่การประเมินก็ยุ่งยากกว่าเพราะต้องพิจารณาสาระต่าง ๆ ของสิ่งที่จะประเมินมากกว่าสำหรับรูปแบบนี้ แสดงดังภาพที่ 2.7

ภาพที่ 2.7 รูปแบบการประเมินที่สนองความต้องการของสแตค

ที่มา : (พิสนุ พองศรี. 2550 : 84)

2.5.4 รูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจ

สตัฟเฟิลบีม (อ้างถึงใน พิสนุ พองศรี. 2550 : 84 - 86) ได้พัฒนารูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจการประเมินแบบชิปป์โมเดล (CIPP Model) โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์สิ่งที่จะประเมินอย่างครอบคลุมเพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกต่าง ๆ ของผู้บริหารที่เรียกว่า รูปแบบการประเมินแบบชิปป์โมเดล (CIPP Model) (Context Input Process Product Evaluation Model) ตั้งแต่ปี ค.ศ.1965 และมีการปรับปรุงล่าสุดในปี ค.ศ.2003 ซึ่งสามารถใช้กับการประเมินโครงการ แผนบุคลากรผลิตภัณฑ์องค์การและระบบต่าง ๆ ได้

Stufflebeam (2004 : 245 - 259 อ้างถึงใน เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี. 2551 : 84) โดยใช้วิธีการเชิงระบบการใช้รูปแบบการประเมินแบบชิปป์โมเดล (CIPP Model) อย่างถูกต้องและก่อประโยชน์สูงสุดต้องลงมือประเมินตั้งแต่ก่อนเริ่มงาน ขณะดำเนินงาน และการประเมินหลังจากสิ้นสุดการดำเนินงาน

2.6 รูปแบบการประเมินแบบซีปปี้โมเดล (CIPP Model)

การประเมินแบบซีปปี้โมเดล (CIPP Model) ของสตีฟเฟิลปัม แบ่งการประเมินออกเป็น 4 ส่วน ตามลำดับพัฒนาการของการดำเนินโครงการ 3 ระยะ ดังต่อไปนี้

1. การประเมินก่อนเริ่มดำเนินงานการประเมิน ในช่วงนี้จะเป็นเพื่อวางแผน อันเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงาน จัดทำสิ่งต่าง ๆ อาจเป็นโครงการกิจกรรม หลักสูตร ซึ่งจะทำการประเมินใน 2 ส่วน คือ

1.1 การประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินบริบทเป็นการ ประเมินความต้องการ ความจำเป็น เพื่อกำหนดการดำเนินงานโดยประเมินสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น วิธีการประเมินจะใช้การบรรยายและ เปรียบเทียบปัจจัยนำเข้าที่ได้รับจริงกับสิ่งที่คาดหวัง บริบทของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่คาดหวัง กับที่เป็นจริงรวมทั้งวิเคราะห์สาเหตุของความไม่สอดคล้องระหว่างความเป็นจริงและสิ่งที่คาดหวัง ดังกล่าว

1.2 การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการตรวจสอบความพร้อม ด้านทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการทั้งปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระบบบริหารจัดการ ที่วางแผนไว้เพื่อวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำให้การดำเนินงานบรรลุ วัตถุประสงค์ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ วิธีการประเมินใช้การบรรยายและวิเคราะห์ทรัพยากรที่มีอยู่ รวมถึงกลยุทธ์และกระบวนการดำเนินงานที่เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

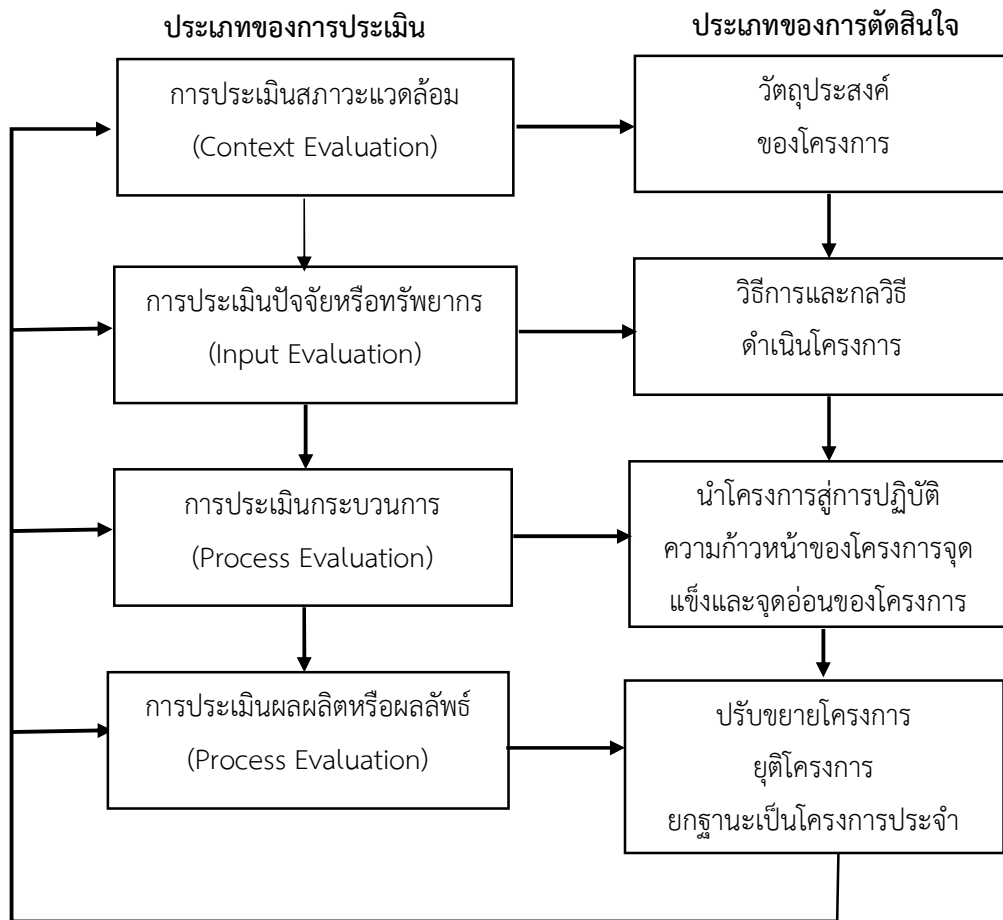
การประเมินในข้อ 1.1 และ 1.2 นำไปสู่การวางแผนซึ่งควรมีการวิเคราะห์ความเหมาะสม ของสิ่งที่จะดำเนินการ โดยพิจารณาถึงความสอดคล้อง ความสมบูรณ์ และประสิทธิภาพความเหมาะสม ของการบริหาร ผลกระทบและความเป็นธรรม ความเป็นไปได้ทั้งด้านแผนงาน แผนเงิน รวมทั้ง แผนกำลังคน ฯลฯ

2. การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ (Process Evaluation) เป็นการประเมิน กระบวนการนั่นเอง อันเป็นการศึกษาจุดอ่อน จุดแข็ง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการดำเนิน โครงการ สาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินโครงการตามแผนได้เพื่อจัดหาสารสนเทศเพื่อการปรับปรุง การดำเนินโครงการได้อย่างทันที่ การประเมินขั้นตอนนี้จึงมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จ ของโครงการ

3. การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ (Product Evaluation) เป็นการประเมิน ผลผลิตของโครงการเพื่อจะตอบคำถามให้ได้ว่าโครงการประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้ หรือไม่ ผลผลิตเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่คุ้มค่าหรือไม่ การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ จะพิจารณาผลลัพธ์ ผลกระทบของโครงการทุก ๆ ด้าน ซึ่งมักใช้เทคนิคการติดตามผลหรือประเมินผล

ด้วยการติดตามหลังโครงการเสร็จหรือศึกษาย้อนรอย (Follow up Study หรือ Tracer Study) ผลการประเมินจะให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่าจะคงปรับขยายโครงการ หรือควรงดโครงการตามเวลาที่กำหนดไว้ หรือควรงดฐานะเป็นโครงการประจำ เป็นต้น

การประเมินโดยใช้รูปแบบชิปปโมเดล (CIPP Model) ของสตีฟเฟิลบีมเป็นที่นิยมใช้กันแพร่หลายมากที่สุด โดยเฉพาะการประเมินโครงการต่าง ๆ เพราะว่าเป็นการประเมินให้สารสนเทศที่ครอบคลุม มีการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อย่างไม่ครบถ้วนบางครั้งมีการนำรูปแบบการประเมินแบบนี้ไปใช้โดยไม่ครบตามขั้นตอน ด้วยการตัดการประเมินบริบทออกทำให้สารสนเทศที่ได้ลดคุณค่าลงและมีผลต่อการตัดสินใจได้ สำหรับรูปแบบการประเมินแบบนี้ แสดงดังภาพที่ 2.8

ภาพที่ 2.8 รูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจของสตีฟเฟิลบีม
ที่มา : (พิสนุ พงศ์ศรี. 2550 : 86)

3. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมเพื่อให้เกิดผลดี จำเป็นต้องอาศัยหลักการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่ถูกต้องเหมาะสม โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างเป็นระบบ มีความต่อเนื่องและมีการประเมินผลเป็นระยะจนทำให้นักเรียนเกิดคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งประกอบด้วย

3.1 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

3.1.1 ความหมายของคุณธรรม

คำว่า คุณธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้ในทัศนะที่แตกต่างกัน ดังนี้

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976 : 5) กล่าวว่า คุณธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติและปฏิบัติในสังคม และทำให้บุคคลมีการพัฒนาจนกระทั่งมีลักษณะพฤติกรรมเป็นของตนเอง มาตรฐานการตัดสินใจของสังคมจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก

ไชยพร เรื่องแท้ (2556 : 14) ได้สรุปความหมายของคำว่า คุณธรรม ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักของความดีงามแห่งการประพฤติตน และลักษณะอุปนิสัยอันดีงามที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของบุคคลมาเป็นเวลานาน มีคุณค่าก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ยึดถือและปฏิบัติตามอันนำมาซึ่งความเจริญของตนเองและสังคม ซึ่งคุณธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้นเกิดจากการอบรมและปลูกฝัง

ดุจเดือน พันธุนาวิน (2551 : 4) กล่าวว่า หลักธรรมทางศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรม เพราะว่าหลักธรรมในศาสนา มักเป็นคำสั่งสอนที่ให้คุณคนตระหนักรู้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่ดี สิ่งใดควรปฏิบัติหรือสิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งมีการนำไปประยุกต์เป็นหลักในการปฏิบัติในอาชีพต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า จรรยาบรรณ (Ethics) ดังนั้น หลักธรรมทางศาสนา จึงเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคุณธรรม

ดร.ณิ โอวจริยาพิทักษ์ และคณะ (2557 : 12) สรุปว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่บริสุทธิ์ในการคิด ในการกระทำที่เป็นหลักพื้นฐานประจำใจในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสุขทั้งของตนเองและสังคม

พรณรงค์ สิงห์สำราญ (2550 : 16) สรุปว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพความดีงามทั้งหลายซึ่งฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลและเป็นคุณสมบัติที่อาจหาได้ในสัตว์โลกชนิดอื่น อาจกล่าวได้ว่าคุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติโดยเฉพาะ และจริยธรรมนับว่าเป็นปัจจัยในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ถ้าคนในสังคมใดมีจริยธรรมสูงสังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้ที่มีจริยธรรมสูงจะประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีและบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าอันพึงประสงค์

นงลักษณ์ วิรัชชัย และคณะ (2551 : 9) ได้สรุปความหมายของคุณธรรม คือ คุณลักษณะสภาวะหรือสภาพของคุณงามความดีที่เป็นไปในทางถูกต้องดีงาม ทำให้เกิดความชื่นชมยินดี มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี

นภีลี ศรีวิวัฒนทรัพย์ (2551 : 13) ได้สรุปความหมายของคุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดีที่มีอยู่ในจิตใจของบุคคล เป็นสิ่งที่บุคคลโดยทั่วไปหรือสังคมยอมรับ เกิดจากความเพียรพยายามในการกระทำความดีเป็นระยะเวลาานติดต่อกัน จนเกิดเป็นความเคยชินและเป็นนิสัย ได้รับการสั่งสมหรือปฏิบัติตามกันมาจากจิตใจโดยมิได้ฝืนใจ เป็นแนวทางในการประพฤติตนที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และส่งผลให้สังคมของการอยู่ร่วมกันมีความสุขและความเจริญงอกงาม หลักคุณธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เพราะคุณธรรมเป็นหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องและดีงาม และมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่คุณงามความดีของสังคมโดยรวม

พระครูประโชติ จันทวิมล (นาม จนทโชโต) (2555 : 11) สรุปว่า คุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม คุณธรรม คือ ความดีงามในจิตใจที่ทำให้บุคคลประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมเป็นผู้มีความเคยชินในการประพฤติดีด้วยความรู้สึกในทางดีงาม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกิเลสซึ่งเป็นความไม่ดีในจิตใจ ผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ที่ไม่มาด้วยกิเลสซึ่งจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี

พระมหาณัฐพล ดอนตะโก (2551 : 15) สรุปว่า คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นความดีความงามที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคลโดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามของบุคคลทั่วไป

สุทธิวรรณ ตันตริจนาวงศ์ และศศิภาญจน์ ทวีสุวรรณ (2552 : 11) ให้ความหมายของคุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดี เป็นมโนธรรม เป็นความคิดดีที่กระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงามและสามารถจำแนกความถูกผิดได้ มีสติสัมปชัญญะ มีความรับผิดชอบชั่วดี มีอุปนิสัยความตั้งใจและเจตนาที่ดีงาม

กล่าวโดยสรุป “คุณธรรม” หมายถึง สภาพหรือคุณลักษณะของคุณงามความดี ซึ่งอยู่ในจิตสำนึกของบุคคล เป็นแรงกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกผิดชอบในการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงามของสังคม อีกนัยหนึ่ง คือ สามารถเห็นได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา และจิตใจ เมื่อบุคคลใดประพฤติปฏิบัติตนโดยยึดหลักคุณธรรมแล้วย่อมเกิดคุณค่าแก่บุคคลนั้น ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและบุคคลทั่วไป

3.1.2 ความหมายของจริยธรรม

คำว่า จริยธรรม เป็นคำที่มีความหมายกว้าง มีนักปรัชญา นักการศึกษาได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับจริยธรรมไว้หลายความหมาย ดังต่อไปนี้

ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (2552 : 19) ให้ความหมายของจริยธรรม คือ การแสดงออกด้านพฤติกรรม (กาย สังคม จิตใจ และปัญญา) ที่เกิดจากการรู้เข้าใจความจริง รู้ถึงกฎเกณฑ์แห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายแล้วเอาความรู้นั้นมาใช้ทำให้ปฏิบัติต่อชีวิตตนเอง สิ่งทั้งหลายรอบตัวได้ถูกต้อง จริยธรรมตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา ที่สอดคล้องกับหลักความจริงของธรรมชาติ

ฉันทนา โรจน์บุรณาวงค์ (2552 : 6) จริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติหรือแนวทางของการประพฤติตนให้เป็นคนดี ปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย

ชัยนันท นิลพัฒน์ (2555 : 17) สรุปว่า จริยธรรม คือ หลักการที่มนุษย์ในสังคมยอมรับว่าดีงามและเห็นควรยึดถือปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในสังคมนั้นเอง และเมื่อนำไปใช้กับการประกอบอาชีพหรือการทำงานซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์และสังคม ก็ย่อมหมายความว่ามนุษย์ย่อมจะต้องมีจริยธรรมในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ เพราะในการทำงานมนุษย์ย่อมต้องมีสังคมซึ่งประกอบด้วยคนหลายคนมีความเชื่อและความคิดเห็นที่ต่างกันจึงมีความจำเป็นต้องมีการวางกรอบให้มนุษย์ประพฤติไปในทิศทางเดียวกันเพื่อการทำงานร่วมกันอย่างสงบสุขและบรรลุเป้าหมายในงานนั้น

ไชยพร เรื่องแห้ว (2556 : 16) กล่าวสรุปว่า จริยธรรม คือ ความดีงามที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ อันชี้ให้เห็นถึงความเจริญงอกงามในชีวิตและรวมถึงสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี เป็นหลักความประพฤติของบุคคลเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคมเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม

ณัฐ จันทร์หนูหงส์ (2554 : 11) สรุปว่า จริยธรรม คือ การกระทำหรือการแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ที่ถูกต้องดีงามทั้งภายนอกและภายในตามกฎเกณฑ์ของสังคมอันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ดรุณี โอวจริยาพิทักษ์ และคณะ (2557 : 12) สรุปว่า จริยธรรม หมายถึง มาตรฐานหลักปฏิบัติที่ดีงามถูกต้องเหมาะสม

วิรัชชัย และคณะ (2551 : 9) ได้สรุปความหมายของ จริยธรรม คือ การแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติหรือพฤติกรรมของบุคคลในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสม โดยสอดคล้องกับ

กฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในทางสังคม ซึ่งบุคคลใช้ในการแยกการกระทำ ที่ถูกต้องออกจากการกระทำที่ผิด

นภีลี ศรีวิวัฒนทรัพย์ (2551 : 15) ได้สรุปความหมายของจริยธรรม คือ การประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักศีลธรรมวัฒนธรรม ค่านิยมที่ชมชอบตามทำนองคลองธรรมตามแนวทาง พุทธศาสนา และมีความพึงพอใจว่าการกระทำนั้นถูกต้อง ดีงาม เหมาะสมตามขนบธรรมเนียม ประเพณี มีลักษณะของความดีความถูกต้องอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม อีกทั้ง เป็นการรู้สึกผิดชอบชั่วดีและเป็นการกระทำที่สังคมให้การยอมรับแสดงออกในลักษณะเป็นรูปธรรม

นาวิณ เหมือนแสง (2555 : 39 - 40) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางสังคม หลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วยลักษณะและ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นลักษณะ ที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกสังคมนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม ส่วนอีกประเภท หนึ่ง คือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ร่วมในสมาชิกของสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือ พยายามกำจัดและผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้มี จริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย ลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนั้น แบ่งออกได้เป็นหลายประเภทด้วยกัน เช่น ความรู้ ทัศนคติ การใช้เหตุผล และพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ประทีป มากมิตร (2550 : 19) ได้สรุปว่า จริยธรรม ก็คือ หลักการที่มนุษย์ในสังคม ยอมรับว่าดีงามและเห็นควรยึดถือปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมนั้นเอง และเมื่อ นำไปใช้กับการประกอบอาชีพหรือการทำงานซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์ และสังคม ก็ย่อมหมายความว่ามนุษย์ย่อมจะต้องมีจริยธรรมในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ เพราะในการทำงานมนุษย์ย่อมต้องมีสังคมซึ่งประกอบด้วยคนหลายคนมีความเชื่อและความคิดเห็น ที่ต่างกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นมีการวางกรอบให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันเพื่อ การทำงานร่วมกันอย่างสงบสุขและบรรลุเป้าหมายในงานนั้น ๆ

ประกาศรี พรหมประกาย (2555, ออนไลน์) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง คุณความดี ที่ควรปฏิบัติหรือแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีเพื่อประโยชน์ของตนและส่วนรวม

พระบุญทัน จารุณโณ (กณาลักษณ์) (2553 : 9) กล่าวว่า จริยธรรม มาจากคำ 2 คำ คือ จริยะ + ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์คือ จริยะ แปลว่า ความประพฤติ กิริยา ที่ควรประพฤติธรรม แปลว่า คุณงามความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติหรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ

รัตนากร วงศ์ศรี และคณะ (2550 : 9) สรุปความหมายของจริยธรรม คือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่แสดงออกถึงความดีงามทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสังคมเพื่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ต่อสังคมและการพัฒนาประเทศชาติ

สุทธิวรร ตันติธรรมาวงศ์ และศศิภาภรณ์ ทวีสุวรรณ (2552 : 11) ให้ความหมายของจริยธรรม คือ พฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นเป็นการปฏิบัติดี ปฏิบัติได้ถูกต้อง ที่เป็นผลมาจากความคิดที่สังคมหรือบุคคลเห็นร่วมกันเป็นสิ่งที่ดี โดยมีกรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งกำหนดไว้สำหรับสังคมเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย งดงาม ความร่มเย็นเป็นสุข ความรักสามัคคี ความอบอุ่น มั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

สุภาพร สุขสวัสดิ์ (2552 : 24) สรุปว่า จริยธรรมเป็นความประพฤติของบุคคลเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคมเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม

อดิกันต์ ภูติพิพย์ (2552 : 24) ได้สรุปความหมายของจริยธรรม คือ ประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ทางสังคมของบุคคลทั้งทางกาย วาจา ใจ เพื่อก่อให้เกิดความเจริญและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นการขจัดขัดแย้งทางสังคมทำให้เกิดการพัฒนาและเป็นปกติสุข

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “จริยธรรม” หมายถึง หลักในการประพฤติดี ประพฤติชอบทั้งกาย วาจา และใจ ปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้องและดีงาม เป็นแบบอย่างอันดีอันก่อให้เกิดความสุขความเจริญทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

3.1.3 คุณธรรมจริยธรรม

สุภาพร สุขสวัสดิ์ (2552 : 24) คุณธรรมจริยธรรม เป็นเสมือนบัพัณญัตติของความดีและความงามของจิตใจที่ส่งผลให้บุคคลประพฤติดี ประพฤติชอบ ด้านคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การที่จะให้คนในสังคมมีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรมอันจะส่งผลให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้นั้น ควรมีการส่งเสริมและปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ยังเยาว์วัยที่เข้ารับการศึกษา ทั้งนี้คุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เป็นพฤติกรรมดีงาม ที่แสดงออกที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และสังคม ต้องการให้มีขึ้นในตัวของผู้เรียนซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สังคมชมชอบและให้การสนับสนุนเพราะเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม คุณธรรมจริยธรรมจะประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเข้าด้วยกัน ดังนั้นคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกคนเป็นสิ่งจำเป็นในสังคม ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรม นโยบายสังคมของรัฐบาลมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งให้คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรม ในส่วนของภาคการศึกษาได้กำหนดไว้ว่าจะเร่งรัดปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรม

นำความรู้ พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา คุณธรรมจริยธรรม จึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดีและคนเก่ง

คำว่า คุณธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า virtue จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร คำว่า คุณธรรม จริยธรรม มักจะใช้ควบคู่กันเสมอ คำว่า “คุณธรรม” กับคำว่า “จริยธรรม” เป็นคำที่แยกกัน มีความหมายแตกต่างกัน คำว่า “คุณธรรม” แปลว่า ความดี มีประโยชน์ เป็นคำที่มีความหมายเป็นนามธรรม ส่วนคำว่า “จริย” แปลว่า กิริยาที่ควรประพฤติ เป็นคำที่มีความหมายเป็นรูปธรรม ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายประการ เช่น ความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันจะได้เป็นคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งมีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ คำว่า คุณธรรม จริยธรรมมีความหมายใกล้เคียงกันมาก จึงมักมีผู้ใช้คำสองคำนี้ไปด้วยกันเป็นคุณธรรมและจริยธรรม แต่คำสองคำนี้มีความแตกต่างกันซึ่งมีนักจิตวิทยา นักปรัชญา และนักการศึกษาให้ความหมายไว้ ดังนี้

นางลักษณ์ วิรัชชัย และคณะ (2551 : 9) ได้สรุปความหมายของคุณธรรมจริยธรรม คือ คุณลักษณะ สภาวะ หรือสภาพของคุณงามความดีที่บุคคลมีอยู่และแสดงออกทางความประพฤติ ปฏิบัติในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสม โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติ ปฏิบัติในทางสังคม

นาวิณ เหมือนแสง (2555 : 19) กล่าวว่าโดยสรุป คุณธรรม คือ ความดีงามในจิตใจ เช่น ความเมตตา ความซื่อสัตย์ เป็นต้น มีผลทำให้จิตใจอยู่ในภาวะที่ดีงามและพร้อมที่จะสร้างสรรค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์ ส่วนจริยธรรม คือ การแสดงออกทางกาย วาจา เช่น เมื่อมีความเมตตาที่ลงมือช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อมีความซื่อสัตย์ก็ตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 ไม่ลักขโมย เป็นต้น ทั้งคุณธรรมจริยธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องสนับสนุนกัน คนที่มีคุณธรรมสูง คือ คนจิตใจทรงคุณธรรมย่อมจะประพฤติปฏิบัติสิ่งใด ๆ ในลักษณะของการมีจริยธรรมสูงด้วย ดังนั้นคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมหรือของสังคมหนึ่ง ๆ มีรากฐานมาจากศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเห็นพร้อมต้องกันของคนในสังคมนั้นแต่ละยุคแต่ละสมัย คุณธรรมและจริยธรรมในสังคมหนึ่ง ๆ จะมีวิวัฒนาการ และเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยด้วย

ประเวศ วะสี (2555, ออนไลน์) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม คือ คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์อันเป็นไปเพื่อความสุขของตนเองและการอยู่ร่วมกันหรือศีลธรรม นอกจากนี้ยังกล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรม คือ การเป็นผู้มีจิตใจสูง ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว แสดงออกโดยการไม่เบียดเบียน มีความเมตตากรุณามุ่งช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

พระบำรุง ปุณฺณพโล (โพธิ์ศรี) (2554 : 13-14) ได้ประมวลคำว่า “คุณธรรม” และ “จริยธรรม” เข้าด้วยกันได้เป็น “คุณธรรม จริยธรรม” (Moral Virtucs) มีความหมายว่า เป็นการ

ประพฤติปฏิบัติที่เป็นสิ่งที่ตั้งงามถูกต้องตามมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของสังคม หรืออาจจะให้ความหมายได้ว่า “คุณธรรมตามกรอบจริยธรรม” คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์เพื่อให้มีคุณภาพ ลักษณะอันนำมาซึ่งคุณธรรมจริยธรรมที่ดี ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งงามตามคำสอนศาสนาหรือการประพฤติตามเกณฑ์ที่ถูกต้องทั้งกาย วาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าของสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดในตัวบุคคลมากที่สุด

สุภาพร สุขสวัสดิ์ (2552 : 21) สรุปว่า คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติดี เป็นพฤติกรรมการแสดงออกอันเนื่องมาจากคุณงามความดีในจิตใจตามหลักศีลธรรม ปรัชญา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม พฤติกรรมที่แสดงออก เป็นไปตามความสำนึกในจิตใจ กระทำเพราะเป็นสิ่งที่ตั้งงามถูกต้องไม่ใช่เพราะมีกฎระเบียบหรือสภาพบังคับให้ต้องกระทำ ถ้าผู้ใดมีคุณธรรมในจิตใจแล้วแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีจริยธรรมอันงดงาม ดังนั้น คำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” เป็นคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันอยู่เสมอ

อุทิศ ทาหอม (2554 : 46) สรุปว่า คุณธรรม คือ คุณงามความดีที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีในทางที่ชอบเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม รู้จักผิดชอบชั่วดีทำตามทำนองครองธรรมไม่ทำผิดศีลธรรมอันดีงาม เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ การไม่เสพสิ่งเสพติด เป็นต้น คุณธรรม เครื่องที่จะประกอบคุณงามความดีของมนุษย์เป็นนามธรรมไม่ใช่เป็นรูปธรรม เพราะเนื่องจากมันอยู่ในสภาพของจิตใจไม่ได้แสดงออกมาเป็นการประพฤติปฏิบัติ แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าหากเราจะแสดงออกมาเรียกว่าจริยธรรม เพราะตัวจริยธรรมเป็นการประพฤติออกมาให้เป็นรูปธรรม ซึ่งทั้งคุณธรรมและจริยธรรมมีความหมายใกล้เคียงกันแต่คนละความหมาย คุณธรรมเป็นเรื่องของความดีงามภายในจิตใจ แต่จริยธรรมเป็นการประพฤติหรือแสดงออกมาให้เห็น

ทั้งนี้ความแตกต่างของคุณธรรมกับจริยธรรม สรุปได้ว่า คุณธรรมมีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) ส่วนจริยธรรมมีลักษณะเป็นรูปธรรม (Concrete) แต่ทั้ง 2 อย่างเสริมให้มนุษย์มีคุณสมบัติที่งดงาม สง่า มีเสน่ห์ในตัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคุณสมบัติที่สัมผัสได้ทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุป “คุณธรรมจริยธรรม” หมายถึง หลักแห่งความประพฤติดีเป็นพฤติกรรมแสดงออกอันเนื่องมาจากสภาพคุณงามความดีในจิตใจตามหลักศีลธรรม ปรัชญา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปตามความสำนึกในจิตใจ กระทำเพราะเป็นสิ่งที่ตั้งงามถูกต้องไม่ใช่เพราะมีกฎระเบียบหรือสภาพบังคับให้ต้องกระทำ ผู้ใดมีคุณธรรมในจิตใจแล้วแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมก็จะได้ชื่อเป็นผู้มีจริยธรรมอันงดงาม

3.2 ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบัน โดยเฉพาะสังคมที่มีการแข่งขันสูง เยาวชนของชาติเคยชินกับการแข่งขันตั้งแต่ระดับอนุบาลจนระดับมหาวิทยาลัยทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง มีการชิงดีชิงเด่นเห็นแก่ตัวขาดการเสียสละและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในปัจจุบัน จึงเป็นการยากที่จะทำให้ทุกคนมองเห็นคุณค่าของคุณธรรมจริยธรรม เพราะทุกคนมองหาแต่ความอยู่รอดแห่งตน การแก้ปัญหาเหล่านี้จึงต้องเน้นให้คนมีพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาด้านอื่น ๆ

นักเรียนและเยาวชนส่วนใหญ่ในปัจจุบันขาดคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น เช่น ความไม่ตรงต่อเวลา ความไม่รับผิดชอบต่อสังคม ความไม่ขยันอดทน พุดจาไม่สุภาพ ก้าวร้าว พุดโกหกได้อย่างปกติวิสัย มีความฟุ้งเฟ้อ โดยจะได้แบบอย่างจากผู้ใหญ่ที่ขาดคุณธรรมจริยธรรม สื่อต่าง ๆ นำวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ามาโดยขาดการพิจารณาให้รอบคอบ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นการยากมากต้องร่วมมือกันทุกฝ่ายตั้งแต่ระดับรัฐบาล สถานศึกษา สถาบันศาสนา ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน และชุมชน ควรให้มีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

ฉันทนา โรจน์บุรณวงศ์ (2552 : 19) กล่าวว่า คุณธรรมและจริยธรรม มีความสำคัญยิ่งทั้งในแง่ส่วนตนและส่วนรวม เพราะหากคนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรมแล้วจะส่งผลเสียหายอย่างยิ่งแก่สังคม คุณธรรมมีความสำคัญต่อบุคคล คือ ทำให้บุคคลมีศักดิ์ศรี ได้รับการยอมรับ ได้รับความสำเร็จ และมีความปลอดภัยในการดำรงชีวิต มีความสำคัญต่อส่วนรวม คือ ทำให้คนสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า และจริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคง และความสงบสุขของปัจเจกชนสังคมและประเทศชาติ

ณัฐ จันทร์หนูหงส์ (2554 : 17) ได้สรุปว่า ในสถานศึกษา ผู้บริหาร และครู ควรตระหนักและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียน โดยควรปลูกฝังด้านจริยธรรมเพื่อให้เขาเหล่านั้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ ความสามารถ พร้อมทั้งจะประพฤติปฏิบัติตนในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งพาตนเอง มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง มีความยุติธรรม มีความเสียสละ มีเหตุผล มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีเมตตา กรุณา มีความสามัคคี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีคุณลักษณะคุณธรรมจริยธรรม มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า รู้จักรักษา ส่งเสริมสิทธิหน้าที่เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ทิพย์ หาสาสน์ศรี (2553 : 17) ได้สรุปความสำคัญของคุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี ที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติของบุคคลเป็นสิ่งมีคุณค่ายิ่ง ส่งเสริมให้บุคคลที่ปฏิบัติอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้อย่างมีความสุข

ปราณี ปริญญาภิ (2551 : 16) ได้สรุปว่า จริยธรรมช่วยปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกที่ดีให้กับเด็ก นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางให้เด็กเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง จริยธรรมมีความสำคัญสำหรับเด็กปฐมวัยในการปูพื้นฐานลักษณะอันดีงามให้กับเด็ก ควรให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นนิสัย ซึ่ง อีราพร กุลนันทน์ (2554 อ้างถึงใน ปราณี ปริญญาภิ. 2551 : 16) ได้กล่าวถึงพัฒนาเด็กมี 3 ด้าน คือ

1. ด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Domain) ได้แก่ การเกิดความรู้ ความเข้าใจว่าสิ่งใดดี สิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรยกเว้น

2. ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ได้แก่ การเกิดความรู้สึกโน้มเอียงทางอารมณ์ที่สะท้อนออกมาในลักษณะทางการชอบ-ไม่ชอบ อย่างเห็นความสำคัญ เต็มใจรับค่านิยมเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติจนเป็นนิสัย

3. ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ได้แก่ ความสามารถที่จะลงมือปฏิบัติด้วยกาย หรือวาจา ในลักษณะนิสัยทางจริยธรรม

พระมหาณัฐพล ดอนตะโก (2551 : 16) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นพื้นฐานของการเกิดจริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม ตลอดจนความสุขความพอใจ คุณธรรมสร้างคนดี และความเป็นปึงจัย ส่งเสริมวินัยของคน เช่นเดียวกับที่ธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมศีลในทางศาสนา วินัยนั้นเป็นมาตรการบังคับภายนอกไม่มีอำนาจบังคับภายในจิตใจ ส่วนคุณธรรมเป็นคุณลักษณะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จึงจำเป็นต้องสร้างคุณธรรมให้มีในจิตใจข้าราชการ โดยเหมาะสมแก่การเป็นข้าราชการ การบริหารราชการ และการส่งเสริมวินัยราชการ

รัตนกร วงศ์ศรี (2550 : 9) สรุปว่า ความสำคัญของคุณธรรมทำให้เกิดจริยธรรมค่านิยมที่เหมาะสมส่งผลสู่การนำไปปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนทำให้เกิดความสุขความพอใจให้กับตนเอง และทำให้เกิดสันติสุขต่อสังคม ซึ่งคุณธรรมสามารถที่จะปลูกฝังกันได้เมื่อบุคคลเกิดคุณธรรมอย่างหนึ่งก็จะส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านอื่น ๆ ตามมา

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (2551 : 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมไว้ พอสรุปได้ว่าเด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องมีการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านความรู้และคุณธรรม ซึ่งจำเป็นต้องกระทำตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมในปัจจุบันและอนาคต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552 : 9) กล่าวถึงหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งกำหนดให้การจัดการศึกษามุ่งเน้นให้ความสำคัญ ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรมจริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ กระบวนการ จัดการเรียนรู้ และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อพัฒนาคนไทยให้มีความสมดุลโดยเน้นการอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างมีความสุข

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542 อ้างถึงใน ไชยพร เรื่องแท้. 2556 : 17) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม เป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคน คุณธรรมเป็นเรื่องนามธรรม เกี่ยวกับคนดีที่อยู่ภายใน จิตใจ คุณธรรมเป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออกของคนเราจากภายในเป็นสิ่งที่แสดงออก ทางกาย วาจา หรือจิตใจ ทั้งคุณธรรมจริยธรรม เป็นคำที่มีความเกี่ยวข้องกันในด้านคุณงามความดี กล่าวคือ จริยธรรม คือ ความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและคนในสังคมรอบข้างมีความสุขสงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ผู้มีความประพฤติดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกรู้สีกในด้านดีอยู่จนเป็นนิสัย ความประพฤติดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกรู้สีกในด้านดี อยู่ตลอดเวลา คือ มีคุณธรรมอยู่ในจิตใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติ ปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพความงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้งสองส่วน ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนดีที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจา นั้นย่อมเกี่ยวเนื่อง สัมพันธ์และเป็นไปตามพฤติกรรมของคนดีที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจา นั้นย่อมเกี่ยวเนื่อง สัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจและสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของ บุคคลจึงต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้านควบคู่กันไป คือ การพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และด้าน พฤติกรรม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญยิ่งทั้งในแง่ส่วนตนและส่วนรวม เพราะหากคนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรมแล้วจะส่งผลเสียหายอย่างยิ่งแก่สังคม คุณธรรม มีความสำคัญต่อบุคคลทำให้บุคคลมีศักดิ์ศรี ได้รับการยอมรับ ได้รับความสำเร็จ และมีความปลอดภัย ในการดำรงชีวิต มีความสำคัญต่อส่วนรวม ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ประเทศชาติ เจริญก้าวหน้า และจริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคง และความสงบ สุขของบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

3.3 การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปลูกฝังให้กับเด็กและเยาวชนของไทย รัฐบาล ทุกยุคทุกสมัยก็กำหนดนโยบายพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไว้อย่างชัดเจน ในพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ก็ได้กำหนดสอดแทรกไว้ในหลักสูตร

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้เช่นกัน เพราะถือว่าคุณธรรม จริยธรรมเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคม ได้มีนักการศึกษาเสนอแนวคิดที่จะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับ เด็กและเยาวชนของชาติไว้ ดังนี้

กัญจน์คัทฐ ปิยะกาญจน์ (2553 : 101 - 102) ได้อธิบายถึงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม โดยครอบครัวไว้ว่า ผู้ปกครองในครอบครัวของเยาวชนได้ใช้วิธีการปลูกฝังคุณธรรมแต่เยาวชนภายใน การดูแลของตน ดังนี้

1. โดยการสั่งสอนโดยตรง คือ การบอกให้กระทำหรือห้ามไม่ให้กระทำสิ่งใด ๆ จะใช้วิธีการชี้แนะ สั่งสอน อบรมโดยตรงในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

2. การเป็นต้นแบบ โดยมีตัวแบบ 3 ประเภท คือ 1) ตัวแบบจริง ได้แก่ ผู้ปกครอง แสดงให้เห็นจริง 2) ตัวแบบสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบในโทรทัศน์ ภาพยนตร์ โดยการดูละคร หนังสือ หรือรายการโทรทัศน์ร่วมกันระหว่างเยาวชนกับผู้ปกครอง 3) ตัวแบบคำบอกเล่า ได้แก่ การให้ฟัง การนำหนังสือมาให้อ่าน เช่น นิทาน เป็นต้น

3. สอดแทรกขณะทำกิจกรรมยามว่างร่วมกัน

4. ใช้หลักศาสนา ได้แก่ การชวนบุตรหลานเข้าวัดทำบุญ ฝึกให้สวดมนต์ก่อนนอน เป็นต้น

สุทธิวรรณ ตันติรจนาวงศ์ และศศิภาณจน์ ทวีสุวรรณ (2552 : 25 - 26) ได้อธิบายถึงการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของกระทรวงศึกษาธิการไว้ว่า กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐาน ของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันต่าง ๆ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุขโดยคุณธรรมพื้นฐาน ประกอบด้วย

1. ประหยัด คือ ดำเนินชีวิตด้วยความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รู้จักฐานะทางการเงิน ของตน รู้จักเก็บออม

2. ซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตนให้ตรงต่อเวลา ต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ

3. มีวินัย คือ ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎระเบียบของสถานศึกษา องค์กรประเทศชาติ รวมถึงการมีวินัยต่อตนเอง

4. สุขภาพ คือ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ

5. สะอาด คือ รักษาร่างกายที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ

6. สามัคคี คือ เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของบุคคลรอบข้างทั้งที่เป็นเพื่อน เป็นพี่ หรือเป็นน้อง และรู้บทบาทของตนเอง

7. มีน้ำใจ คือ รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม หรือผู้อื่นบ้าง

8. ขยัน คือ มีความตั้งใจเรียนเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องสู่งาน กล้าเผชิญอุปสรรค

สมบุรณ์ บุญโท (2555, ออนไลน์) การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม คือ ทำให้เยาวชน กองามเจริญเติบโตด้วยคุณธรรมจริยธรรม และมีความมั่นคงหรือตั้งมั่นในคุณธรรมจริยธรรม เมื่อเราปลูกต้นไม้เราต้องการเห็นความเจริญงอกงามของต้นไม้ เมื่อเราปลูกเรือนเราต้องการเห็นความงามของบ้านเรือน เมื่อเราปลูกผมเราต้องการเห็นความดกดำของเส้นผม แต่ถามว่าต้นไม้ก็ดี บ้านเรือนก็ดี เส้นผมก็ดี มีความงามและดกดำของเส้นผม ต้นไม้จะงอกงามเพราะการดูแลให้ปุ๋ย พรุนดิน รดน้ำ เปิดโอกาสให้รับแสงแดดตามโอกาสอันควร บ้านเรือนจะงอกงามต้องอาศัยการออกแบบที่เหมาะสม การปลูกผมเพื่อให้เส้นดกดำต้องอาศัยหมวกที่เชี่ยวชาญเรื่องเส้นผม ต้องได้รับการเอาใจใส่ต้องอาศัย การอดทนและความเสียสละของผู้เป็นเจ้าของเรือนร่าง จะเห็นว่าการปลูกต้นไม้ การปลูกเรือน และการปลูกเส้นผม ต้องอาศัยระบบการพึ่งพาอาศัยทั้งพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ อาศัยคน อาศัยความสร้างสรรค์ จึงสามารถได้ต้นไม้ทั้งกองาม บ้านเรือนที่สวยงาม และเส้นผมที่ดกดำ ในทำนองเดียวกันการปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมต้องอาศัยหลายสิ่งหลายอย่างเข้าเป็นองค์ประกอบ จึงทำให้พันธกิจและภารกิจของ สถาบันการศึกษาและครู-อาจารย์บรรลุเป้าหมาย ประเด็นอยู่ที่ว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม อาศัยสิ่งใดบ้างจึงจะเจริญงอกงาม

ประการที่หนึ่ง อาศัยองค์ความรู้ : ผู้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ต้องมีความรู้โดยตรง คือ มีวิชาความรู้ รู้ลึก รู้จริง สิ่งที่ชอบที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดในตัวผู้ศึกษาได้

ประการที่สอง อาศัยประสบการณ์ : ผู้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม มีประสบการณ์ตรง สามารถนำตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงมาเล่าให้นักศึกษาได้ฟังและต้องมีศิลปะในการเล่ามีวาทีศิลป์ที่จูงใจ ให้นักศึกษาล้อตาม เล่าอย่างสมจริงเสมือนหนึ่งเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นในปัจจุบัน ต้องให้เรื่อง ที่นำมาเล่านั้นกระแทกจิตใจผู้ฟังหรือให้ความสะเทือนใจในกรณีเรื่องไม่ดีและเกิดความชื่นชม อยากเอาเป็นแบบอย่างในกรณีของความดีงาม

ประการที่สาม ผู้สอนต้องเชื่อมั่นในสิ่งที่สอน : การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จะเกิดขึ้นไม่ได้หากผู้สอนเองยังมีความสงสัยในสิ่งที่ตนเองสอน ผู้สอนต้องสามารถให้เหตุผล ที่สมเหตุสมผลในการตอบข้อสงสัยของนักศึกษาให้หายความสงสัย

ประการที่สี่ การประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง : การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ที่ได้ผลแน่ ๆ คือ การทำตนให้เป็นแบบอย่าง เราอยากให้เยาวชนเป็นเช่นไร ผู้สอน ผู้นำองค์กร ผู้นำ สังคมต้องประพฤติตนให้เป็นแม่แบบที่ดี การมีแม่แบบที่ดีเป็นการสอนให้เห็นแม่แบบที่ดี การมี

แม่แบบที่ดีเป็นการสอนที่ดีที่สุดเรียกว่าสอนโดยไม่ต้องพูด มีพ่อแม่ ครูอาจารย์จำนวนมากมิได้สอนหลักคุณธรรมจริยธรรม แต่กลายเป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชนยึดเป็นแบบอย่างกลายเป็นบุคคลที่เป็นบุคคลในอุดมคติที่เยาวชนสามารถยึดเป็นแบบอย่างได้ เพียงแต่บางครั้งเราต้องให้เยาวชนเห็นว่าใครบ้างที่เยาวชนสามารถยึดเป็นแบบอย่างได้ พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกให้ได้ ครูอาจารย์ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้ได้

สรุปได้ว่า การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนจะต้องได้รับแรงเสริมจากหลายฝ่าย ทั้งจากผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน รวมถึงตัวนักเรียนเอง เพื่อประโยชน์ทั้งตนเองและสังคมโดยรวม ทำให้ชีวิตเป็นสุข สังคมร่มเย็น บังเกิดความก้าวหน้า ปัญหาสังคมมีน้อย ไม่เบียดเบียนกันมีแต่จะเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้สึกตระหนักในหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุขด้วยกัน

3.4 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

3.4.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget)

Jean Piaget (1956 อ้างถึงใน ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. 2554) ได้กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของเพียเจต์ ซึ่งเป็นนักทฤษฎีที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านจริยธรรมของมนุษย์ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กหรือมนุษย์ในวัยเด็ก โดยแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ออกเป็น 4 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 Pre-Moral Stage (0 - 4 ปี) ชั้นก่อนจริยธรรมนี้เด็กจะยังไม่รู้และไม่เข้าใจกฎระเบียบของสังคม ไม่รู้จักกตัญญูแต่เริ่มมีความเชื่อความเข้าใจจากการปลูกฝังว่าอะไรถูกหรือผิด

ชั้นที่ 2 Moral Realism (5 - 7 ปี) ชั้นรู้ความหมายของจริยธรรม เด็กจะเริ่มยอมรับกฎเกณฑ์ กฎระเบียบ ตัดสินความผิดจากความเสียหายที่เกิดขึ้นแต่ยังไม่ได้คำนึงถึงเจตนา

ชั้นที่ 3 Transitional (7 - 9 ปี) เป็นชั้นช่วงต่อระหว่างชั้นที่ 2 และเด็กในวัยนี้จะเริ่มมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เริ่มมีการให้และการรับ และเรียนรู้ว่าการทำผิดจะได้รับการลงโทษเป็นการตอบแทน

ชั้นที่ 4 Stage of Moral Relativism (10 - 11 ปี) เป็นชั้นการพิจารณาจริยธรรม จากความเชื่อมโยงหรือความเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่น ๆ ที่แวดล้อม เด็กจะเริ่มคิดถึงถูกผิดโดยใช้เหตุผล ยึดมั่นหรือให้การยอมรับ หรือดูข้อตกลงต่าง ๆ ระหว่างกลุ่มมากขึ้น

3.4.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

นักจิตวิทยาชาวอเมริกันชื่อลอเรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) (Kohlberg, 1976 อ้างถึงใน ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2554) โคลเบอร์ก เชื่อว่าพัฒนาการทางการใช้เหตุผลในระดับที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นได้ด้วยการมีความสามารถในการใช้เหตุผลในขั้นต่อก่อนแล้วและต่อมาบุคคลจะได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่าขั้นสูงต่อไป มีมากขึ้นตามลำดับ ส่วนเหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าก็จะถูกใช้น้อยลงจนถูกละทิ้งไปในที่สุดซึ่งโคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ และในแต่ละระดับยังแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนย่อยดังนี้ คือ

ระดับที่ 1 Pre-Conventional ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม เด็กจะได้รับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ดี” “ไม่ดี” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดามารดา ครูหรือเด็กโต และมักจะคิดถึงผลที่ตามมาที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษมาให้ ซึ่งพฤติกรรม “ดี” คือพฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รางวัล และพฤติกรรม “ไม่ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษ โดยแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ออกเป็น 2 ขั้นตอนย่อย คือ

ขั้นที่ 1 Punishment and Obedience Orientation ขั้นการลงโทษและการเชื่อฟัง เด็กจะยอมทำตามเพราะไม่อยากถูกลงโทษ

ขั้นที่ 2 Instrumental Relativist Orientation ขั้นถือผลประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ความดีความงามนั้นจะขึ้นอยู่กับรางวัล การชมเชย หรือการตอบแทน

ระดับที่ 2 Conventional ระดับจริยธรรม ตามกฎเกณฑ์ของสังคม พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้ ผู้กระทำถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือของชาติเป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือหลีกเลี่ยงการกระทำความผิด เพราะกลัวว่าตนจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ในระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนย่อย ที่ต่อเนื่องขั้นตอนย่อยที่ 2 ข้างต้น คือ

ขั้นที่ 3 Mutual Interpersonal Normative Morality เป็นขั้นคล้อยตามผู้อื่น คล้อยตามความคาดหวังของสังคมหรือการยอมรับของกลุ่ม ต้องการการยอมรับของกลุ่มว่าตนเป็นคนดีมักจะทำในสิ่งที่สังคมคาดหวัง

ขั้นที่ 4 law and Order Orientation เป็นขั้นตอนของการทำตามกฎหมายและกฎระเบียบของสังคม การทำในสิ่งที่ถูกไม่ประพฤติผิด คือ การทำตามหน้าที่ประพฤติตนไม่ผิดกฎหมายและรักษาระเบียบแบบแผนของสังคม

ระดับที่ 3 Post-conventional Level ระดับภายหลังจากการทำตามกฎเกณฑ์หรือกฎระเบียบของสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้เป็นหลักจริยธรรมของผู้มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐาน

ทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณของตนเอง ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักการของความประพฤติที่จะปฏิบัติตาม การตัดสิน “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจารณญาณของตนเองปราศจากอิทธิพลของผู้ที่มีอำนาจหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก ซึ่งกฎเกณฑ์ กฎหมายดังกล่าว ควรจะตั้งอยู่บนหลักความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ด้วย ระดับนี้ยังสามารถแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ย่อมมีความต่อเนื่องจากขั้นตอนย่อยที่ 4 คือ

ขั้นที่ 5 Social Contract Orientation ขั้นทำตามสัญญาของสังคม เน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องสมควรที่จะปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะใช้มาตรฐานทางจริยธรรม

ขั้นที่ 6 Universal Ethical Principle Orientation หลักการคุณธรรมจริยธรรมสากล โดยเชื่อในความดีงาม ความถูกต้องที่เป็นสากล เป็นที่ยอมรับจากคนส่วนมากทั่วโลกและทุกสังคม

3.4.3 ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมของเอ็กเซลล์

พิเชษ รุ่งลาวัลย์ (2550 : 10 - 11) คุณธรรมจริยธรรม เป็นการศึกษาการประพฤติตัวของคนในสิ่งถูกและสิ่งผิด การกระทำต่าง ๆ อาจพิจารณาว่าถูกหรือผิด แล้วแต่ว่าเป็นความตั้งใจของแต่ละบุคคล ทฤษฎีที่อยู่บนฐานของที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากเหตุใดเหตุหนึ่ง เนื่องมาจากเหตุและปัจจัยของการกระทำ คือ ทำสิ่งดีหรือเลว คำถามหลักที่สำคัญในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ชำหนึ่ง คือ เป็นความดีที่แท้จริงหรือเป็นเพียงความดีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่พบเห็นเท่านั้น แบ่งเป็น 2 ทฤษฎี คือ

1) ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่บนฐานของความตั้งใจ

ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่บนฐานของความตั้งใจของแต่ละบุคคล ถือการตั้งใจกระทำสิ่งนั้นเป็นหลัก การกระทำทุกอย่างจะดีหรือชั่วอยู่ที่การตั้งใจที่เรียกว่าเจตนา ถ้ามีเจตนากระทำความดีด้วยกาย วาจา ใจ สามารถตัดสินได้ว่าการกระทำนั้นถูกต้องหรือไม่ ความตั้งใจทำดีจะเป็นความดีที่แท้จริง การกระทำทุกอย่าง คือ ทำสิ่งดีหรือปราศจากความสนใจเนื่องมาจากเหตุและปัจจัย เมื่อมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ปัญหาหลักที่สำคัญในทฤษฎีเหล่านี้ คือ รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ดีก็จะทำสิ่งที่ดีนั้น

ศาสนาทุกศาสนาสอนให้รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกแท้จริงและอะไรคือสิ่งที่ผิดจากการสอนของครู พระ และผู้เคร่งศาสนาหรือจากหนังสือทางศาสนา อย่างไรก็ตามหลักศาสนาทั้งหมดสอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม แต่ไม่ได้สรุปข้อตกลงในลักษณะเป็นหลักปิดกั้นความเข้าใจหลักคุณธรรมจริยธรรมของศาสนาในแนวทางร่วมกัน โดยทั่วไปเพื่อให้ทุกคนเข้าใจที่จะปฏิบัติตัวเป็นคนดีของทุกศาสนาได้

นักคิดด้านปรัชญาส่วนหนึ่งมีแนวคิดที่คนเรามีความสามารถที่จะรู้การกระทำในสิ่งที่ถูกและผิดโดยกำเนิด เป็นสิ่งที่ธรรมชาติให้มาให้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในโลกนี้อยู่แล้ว และทุกคนสามารถรับรู้ได้อย่างเท่าเทียมกัน สิ่งที่เป็นเรื่องยากก็คือ การหามาตรฐานว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกและอะไรคือสิ่งที่ผิด

2) ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่บนฐานของสิ่งที่เกิดขึ้น เนื่องมาจากเหตุและปัจจัย

ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่บนฐานของสิ่งที่เกิดขึ้น เนื่องมาจากเหตุและปัจจัย ทฤษฎีเหล่านี้กล่าวว่า สิ่งที่ถูกจะสืบเนื่องมาจากเหตุที่ดีและสิ่งที่ผิดจะสืบเนื่องมาจากเหตุที่เลวร้าย ทฤษฎีเหล่านี้เห็นว่าเป็นความสุขในการทำสิ่งที่ดี ความดีนี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับความสุข เพราะความสุขของคนบางคนอยู่บนความทุกข์ของคนอื่น กฎของคุณธรรมจริยธรรมที่บอกเราว่าจะรักษาความดีที่ต่อเนื่องมาจากเหตุและปัจจัยนี้ได้อย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ค้นพบโดยประสบการณ์และโดยการมีเหตุผลจากการรู้ข้อเท็จจริง

ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรม บางทฤษฎีอยู่บนฐานของสิ่งที่เกิดขึ้น เนื่องมาจากเหตุและปัจจัยที่กระทำจึงเป็นคำกล่าวที่ว่า ที่เป็นเช่นนี้เป็นผลจากการกระทำ ทฤษฎีเหล่านี้เป็นการเน้นการกระทำที่มีความเมตตากรุณา การไม่มีความโลภ อย่างไรก็ตามหลักการของการเอาประโยชน์เพื่อตนเองกลายเป็นจุดอ่อนที่ไม่สามารถใช้ในการแก้ปัญหาที่มีความเห็นไม่ตรงกันทางกฎหมาย เพราะว่าการตัดสินใจจะให้ข้อเสนอแนะด้วยประโยชน์ส่วนตัวแทนความดี ของคน ซึ่งได้กลายเป็นข้อขัดแย้งในความคิด ความอ่อนแอของสังคม ทำให้เป็นเรื่องยากลำบากที่จะชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมจริยธรรม ที่มาจากรากฐานของการกระทำทำความดีและถ้าทุกคนทำความดีก็จะสามารถนำสังคมให้มีความมั่นคงได้

3.4.4 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

ดุจเดือน พันธุนาวิน (2551 : 19 - 22) ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม เป็นทฤษฎีที่เสนอจิตลักษณะ 8 ประการ ที่อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดี เก่ง และมีสุขของคนไทย ทฤษฎีนี้ถูกนำเสนออยู่ในรูปของต้นไม้ ประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนที่เป็นราก ส่วนที่เป็นลำต้น และส่วนที่เป็นดอกและผลของต้นไม้

ส่วนแรก คือ ราก ประกอบด้วยรากหลัก 3 ราก ซึ่งแทนจิตลักษณะพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) สุขภาพจิต หมายถึง ความวิตกกังวล ตื่นเต้น ไม่สบายใจของบุคคลอย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ 2) ความเฉลียวฉลาดหรือสติปัญญา หมายถึง การรู้การคิด ในขั้นรูปธรรมหลายด้าน และการคิดในขั้นนามธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางการรู้ การคิดของ Piaget (1966) และ 3) ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจ และสามารถคาดหรือ

ทำนายความรู้สึกของบุคคลอื่น จิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ จะเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของจิตลักษณะ 5 ตัวบนลำต้น และเป็นจิตลักษณะพื้นฐานของพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่เป็นดอกและผลด้วย ดังนั้นบุคคลจะต้องมีจิตลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ ในปริมาณสูงเหมาะสมตามวัย จึงจะทำให้จิตลักษณะอีก 5 ตัว บนลำต้นพัฒนาได้อย่างดีและมีพฤติกรรมที่น่าปรารถนามากด้วย

ส่วนที่สอง คือ ลำต้น อันเป็นผลจากจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ ประกอบด้วย จิตลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ 1) ทศนคติ ค่านิยม และคุณธรรม ทศนคติ หมายถึง การเห็นประโยชน์โทษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความพอใจ ไม่พอใจต่อสิ่งนั้น และความพร้อมที่จะมีพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น ซึ่งสอดคล้องกับทศนคติในทฤษฎีของ Ajzen และ Fishbein (1980) ส่วนคุณธรรม หมายถึง สิ่งที่ส่วนรวมเห็นว่าดีงาม ส่วนใหญ่แล้วมักเกี่ยวข้องกับหลักทางศาสนา เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น และค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าสำคัญ เช่น ค่านิยมที่จะศึกษาต่อในระดับสูง ค่านิยมในการใช้สินค้าไทย ค่านิยมในด้านการรักษาสุขภาพ เป็นต้น 2) เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เจตนาของการกระทำที่ทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวหรือพวกพ้อง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางเหตุผลเชิงจริยธรรมของ Kohlberg 3) ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกลว่าสิ่งที่กระทำลงไปในปัจจุบัน จะส่งผลอย่างไรในปริมาณเท่าใดต่อใคร ตลอดจนความสามารถในการอดได้ รอได้ สามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวานได้ 4) ความเชื่ออำนาจในตน หมายถึง ความเชื่อว่าผลที่ตนกำลังได้รับอยู่เกิดจากการกระทำของตนเองมิใช่เกิดจากโชคเคราะห์ ความบังเอิญหรือการควบคุมของคนอื่น เป็นความรู้สึกในการทำนายนายได้ ควบคุมได้ของบุคคล ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎี Locus of Control ของ Rotter (1966) และ 5) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความพยายามฝ่าฟันอุปสรรคในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่ย่อท้อ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีแรงจูงใจของ McClelland (1963)

จิตลักษณะ 5 ประการนี้ เป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่น่าปรารถนาที่เปรียบเสมือนดอกไม้ และผลบนต้นไม้นอกจากนี้ ดวงเดือน พันธุมนาวิณ ยังเสนอว่า ควรใช้จิตลักษณะทั้ง 5 ประการ บนลำต้นร่วมกับจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก 3 ประการ ในการอธิบาย ทำนายนาย และพัฒนาพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าจะต้องใช้จิตลักษณะหลายตัวพร้อมกันในการศึกษาและพัฒนาพฤติกรรมที่น่าปรารถนาของบุคคล การใช้จิตลักษณะเพียงตัวเดียวหรือน้อยตัวจะไม่ช่วยให้นักวิจัยและนักพัฒนาเข้าใจการกระทำของแต่ละบุคคลได้อย่างน่ามั่นใจ

ส่วนที่สาม คือ ดอกและผลเป็นส่วนของพฤติกรรมของคนดีและเก่ง ซึ่งแสดงพฤติกรรมการทำงานดีละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนดีและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนเก่ง พฤติกรรมของคนดีและเก่งสามารถแบ่งเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ

หนึ่ง พฤติกรรมของคนดี ประกอบด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่ 1) พฤติกรรมไม่เบียดเบียนตนเอง เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่เป็นการทำร้ายหรือทำลายตนเอง เช่น พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของตนเอง พฤติกรรมการบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์ ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่ติดยาเสพติด พฤติกรรมไม่เล่นการพนัน เป็นต้น และ 2) พฤติกรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่ทำร้าย ทำลาย หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เช่น พฤติกรรมสุภาพบุรุษ ไม่ก้าวร้าว พฤติกรรมการขับชื้ออย่างมีมารยาท พฤติกรรมซื่อสัตย์ เป็นต้น

สอง พฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง ประกอบด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่ 1) พฤติกรรมรับผิดชอบ เช่น พฤติกรรมการเรียนการทำงาน พฤติกรรมอบรมเลี้ยงดู พฤติกรรม การปกครองของหัวหน้าและพฤติกรรมเคารพกฎหมาย เป็นต้น และ 2) พฤติกรรมพัฒนา เช่น พฤติกรรมพัฒนาตนเอง เช่น พฤติกรรมใฝ่รู้ พฤติกรรมรักการอ่าน เป็นต้น พฤติกรรมพัฒนาผู้อื่น เช่น พฤติกรรมการสนับสนุนให้ผู้อื่นปลอดภัยในการทำงาน พฤติกรรมการเป็นกัลยาณมิตร พฤติกรรม เพื่อนช่วยเพื่อน และพฤติกรรมพัฒนาสังคม เช่น พฤติกรรมอาสา เป็นต้น

3.4.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม

ณัฐกร อินทุยศ (2556 : 247 - 248 ; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2556 : 51) ทฤษฎี การเรียนรู้ทางสังคม เป็นทฤษฎีการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมและมีอิทธิพล ต่อตนเอง บุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านใดด้านหนึ่งหรือบุคคลที่มีชื่อเสียง ย่อมทำบุคคล เกิดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นเพิ่มมากขึ้น ทำให้บุคคลมีการเลียนแบบโดยการแสดงพฤติกรรม ของบุคคลนั้นออกมา

ลักขณา สรีวัฒน์ (2556 : 100 - 101) แนวคิดการควบคุมตนเอง เป็นการรู้จักควบคุม จิตใจตนเองให้อยู่ในแนวทางที่ตนต้องการมีการบังคับจิตใจตนเองให้เป็นไปทางที่เราตั้งจุดหมายปลายทาง เอาไว้หรือในทางที่ชอบที่ควร กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความตั้งใจจริง บุคคลนั้นย่อมสามารถเอาชนะใจ ตนเองได้อย่างแน่นอน

วิทยากร เชียงกุล (2552 : 101 - 104 ; ศรีเรือน แก้วกังวาล 2549 : 336) แนวคิด ทางสังคมวิทยา เป็นการที่บุคคลเป็นสัตว์สังคมทำให้บุคคลต้องมีกลุ่มเพื่อน มีการดำเนินชีวิต โดยการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเพื่อน เมื่อบุคคลได้รับการชักชวนให้ดำเนินชีวิตด้วยการทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน บุคคลจะมีการรับรู้ความคิดและความคาดหวังจากกลุ่มเพื่อนทำให้บุคคลมีความพยายาม จะปฏิบัติตามตามที่กลุ่มเพื่อนต้องการเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน รวมถึงการสร้างความเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มเพื่อน แต่ในทางกลับกันถ้าบุคคลไม่พยายามปฏิบัติตามที่ กลุ่มเพื่อนต้องการอาจทำให้บุคคลมีความแตกแยกในกลุ่มเพื่อน อาจถูกข่มเหงรังแกกันในกลุ่มเพื่อน ทำให้ บุคคลมีพฤติกรรมเสี่ยงไปในทางลบได้

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2556 : 58-59) แนวคิดของการรับรู้ความสามารถของตนเองเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยการทำบุคคลมีความคิดและความเชื่อว่าตนเองมีความสามารถจะทำให้บุคคลมีความอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและสามารถทำงานนั้นได้สำเร็จ ลุ่่วงได้ด้วยดี แต่ในทางกลับกันถ้าบุคคลไม่มีความคิดและความเชื่อว่าตนเองไร้ความสามารถ ไม่มีศักยภาพในการทำงานนั้นได้ บุคคลจะย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นพยายามหลีกเลี่ยงและไม่ทำงานนั้นอีก

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2556 : 34) แนวคิดของการเสริมแรงเป็นการเสริมแรงที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตามที่ตนเองต้องการอย่างเหมาะสม ซึ่งการเสริมแรงทางบวกนั้นมีการยกย่อง ชมเชย รวมถึงการให้รางวัลเพื่อให้บุคคลมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น แต่ในขณะที่การเสริมทางลบ โดยการทำโทษนั้นทำให้บุคคลมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมลดน้อยลง

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีที่พัฒนาการคุณธรรมจริยธรรม เป็นการพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับการพัฒนาการทางสติปัญญาและพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง ซึ่งแต่ละทฤษฎีมุ่งให้ทุกคนเป็นคนดีและรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

3.5 พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม

นักทฤษฎีหลายท่านได้กล่าวถึงพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ไว้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ณัฐ จันทรหนุงส์ (2554 : 17) กล่าวว่า การพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็ก ควรพัฒนาตั้งแต่เด็กแรกเกิดไปตามลำดับ โดยได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังพฤติกรรมจากพ่อแม่ด้วยการเลี้ยงดูอย่างมีความรู้ เข้าใจ และเอาใจใส่ในพัฒนาการตามวัยของเด็ก เพื่อให้เด็กเป็นคนที่มีความพร้อมที่จะส่งต่อสู่สังคมต่อไป

จากการศึกษาความหมายและลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกทั้ง 6 ด้าน ดังกล่าวพบว่า มีผู้ให้ความหมายและวิเคราะห์พฤติกรรมไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ความมีระเบียบวินัย หมายถึง คุณลักษณะทางจิตและพฤติกรรมของบุคคลที่สามารถควบคุมตนเองและการยอมรับหรือปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดไว้ด้วยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยและความเสมอภาคของสมาชิกทุกคนในสังคม

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ ความมีวินัยในตนเอง การควบคุมตนเองทั้งกาย วาจา และใจ การตรงต่อเวลา การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของโรงเรียน การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของสังคม การปฏิบัติตามข้อตกลง ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย โดยไม่ละเมิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง การยอมรับผลการกระทำของตนเอง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมความรับผิดชอบ

ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นตามกฎเกณฑ์ของสังคมการเคารพสิทธิ และหน้าที่ของกันและกัน

2. ความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงความเอาใจใส่จดจ่อ ตั้งใจ มุ่งมั่นต่อหน้าที่การงาน การศึกษาเล่าเรียนและการเป็นอยู่ของตนเอง และผู้อยู่ในความดูแล ตลอดจนสังคมอย่างเต็มความสามารถด้วยความผูกพัน เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ในเวลาที่กำหนด ยอมรับผลการกระทำทั้งผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นรวมทั้งปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้น ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่องานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จด้วยดี ด้วยความสนใจ พากเพียรพยายาม และละเอียดรอบคอบ เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายโดยรู้จักหน้าที่ต่อตนเองและ ต่อผู้อื่น การติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้วพร้อมทั้งพยายามปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น การรักษาสีทธิและ หน้าที่ของตน การยอมรับผลแห่งการกระทำของตนด้วยความเต็มใจทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ ทำงานสำเร็จตามที่ได้รับมอบหมายได้ดีและ รวดเร็ว ตรงต่อเวลา เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและติดตามผลงานให้ลุล่วงด้วยดี อุทิศตนเพื่องานตลอดเวลา รู้จักหน้าที่และปฏิบัติตามหน้าที่ รู้ลักษณะงานที่ต้องทำเคารพต่อกฎ และระเบียบต่าง ๆ เสนอตนเพื่อแก้ไขงานที่ล้มเหลว มีความเพียรพยายาม มีความละเอียดรอบคอบ ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งตนเองและสังคม ยอมรับผลของ การกระทำตน ไม่เอารัดเอาเปรียบ และไม่ค้ำใจถึงประโยชน์ส่วนตน

3. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา และใจทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นจริยธรรมที่เน้น ความซื่อตรงต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำมั่นสัญญา แบบแผน กฎหมาย และความถูกต้องอันดีงาม

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ ส่วนตัว ไม่ใช่อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว ประพฤติตรงไปตรงมา ไม่ยึดเอาวัตถุสิ่งของที่ไม่ใช่ ของตนเองมาเป็นของตนเอง ทำตามสัญญาและระเบียบถือกฎเกณฑ์ของกลุ่ม พุดตามสภาพ ความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ต่อต้านหรือขัดขวางผู้อื่นที่ปฏิบัตินอกเหนือกฎเกณฑ์ มีค้อยตามพวกที่ลาก หรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย เตือนสติและแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ยินดีในความสำเร็จ ของผู้อื่น ร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่ร่วมมือกัน ทำงานใด ๆ ที่ผิดกฎหมายหรือผิดระเบียบข้อบังคับของสังคมและหมู่คณะ

4. ความเสียสละ หมายถึง การรู้จักสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม การละความเห็น แก่ตัว การแบ่งปันให้แก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ การที่บุคคลได้แสดงออกทางกายและ ทางใจ ที่สามารถชี้ให้เห็นว่าเป็นการเสียสละด้วยความบริสุทธิ์ใจ แสดงออกโดยการให้ในส่วนต่าง ๆ

ได้แก่ การให้ทางกาย การให้ทางวาจา การให้ทางสติปัญญา การให้ด้วยกำลังทรัพย์ และการให้ทางใจ ไม่นิ่งดูตายการช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์ การให้คำแนะนำทั้งทางโลกและทางธรรมแก่บุคคลทั่วไป ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่เดือดร้อน ช่วยเพิ่มพูนความรู้ แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภค และสละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล

5. ความอดทน หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตนเอง ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบ ใช้สติปัญญาในการควบคุมตนเองให้เป็นคนมีเหตุผลอยู่ตลอดเวลา ไม่ท้อถอยยอมแพ้ เอาชนะอุปสรรค มีความกระตือรือร้น มุ่งมั่นที่จะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายอย่างเต็มใจโดยไม่ท้อถอยเมื่อประสบความผิดหวัง มีความพากเพียรในการทำงานอย่างสม่ำเสมอและใช้เวลาให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ ใช้สติปัญญาควบคุมการกระทำของตนเองให้อยู่ในอำนาจของเหตุผลได้ ไม่กล่าวคำหยาบคายเมื่อถูกผู้อื่นยั่วยู่อารมณ์ ไม่ทำร้ายผู้อื่นที่ทำให้เกิดความโกรธ เมื่อผิดหวังไม่แสดงอาการเสียใจ เมื่อมีอุปสรรคในการเรียนและการทำงานก็ไม่ท้อถอยพยายามทำงานที่ยากให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตกระตือรือร้น และเต็มใจทำงานอาสาทำงานนอกเวลาแม้ไม่ได้ค่าตอบแทน ทำงานได้รวดเร็วคล่องแคล่วไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคเมื่อได้รับมอบงานจะรีบทำให้เสร็จโดยเร็ว พยายามฝึกฝนงานที่ทำให้ประสบความสำเร็จเมื่อได้รับงานที่ยากเกินความสามารถก็พยายามเพิ่มเติมให้ทำงานได้สำเร็จ

6. ความมีสัมมาคารวะ หมายถึง การแสดงออกของบุคคลเพื่อแสดงว่าตนยอมรับนับถือบุคคลที่ตนแสดงความเคารพ การรู้จักเคารพและคารวะต่อบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ หรือปูชนียวัตถุที่ควรเคารพและคารวะ

ลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ การนั่งด้วยกริยาอันสุภาพเฉพาะหน้าผู้ใหญ่ ไม่พูดจาล้อเลียนหลอกลวงผู้ใหญ่ ไม่กล่าวร้ายถึงญาติมิตรที่รักใคร่ นับถือของผู้ฟังและผู้ฟัง ไม่กล่าววาจาอันติเตียนสิ่งเคารพหรือที่เคารพของผู้อื่น เมื่อตนทำพลาดพลั้งสิ่งใดแก่บุคคลใดควรกล่าววาจาขอโทษเสมอ เมื่อผู้ใดได้แสดงคุณต่อตนอย่างไรควรกล่าววาจาขอบคุณเขาเสมอ

นาวิน เหมือนแสง (2555 : 41) กล่าวว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรือการงดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น ตัวอย่างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนอีกหลายประเภท เช่น การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกจำนวนหนึ่ง คือ พฤติกรรมในสถานการณ์ที่เข้ายวนใจหรือในสภาพที่ยั่วยู่ให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในสถานการณ์ยั่วยู่ เช่น การโกงสิ่งของ เงินทอง หรือคะแนน การลักขโมยและการกล่าวเท็จ เป็นต้น

ซึ่งอาจารย์เรียกว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งผู้มีจริยธรรมสูงย่อมงดเว้นการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์ อาจารย์เรียกว่าพฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งผู้มีจริยธรรมสูงย่อมงดเว้นการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์นี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม การศึกษาด้านอื่น ๆ ของจริยธรรมจึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

พระบุญทัน จารุวณโณ ; กณาลักษณ์ (2553 : 13) กล่าวว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมหมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมนี้เป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในสิ่งที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม การศึกษาด้านอื่น ๆ ของจริยธรรมจึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลนั้น

อ้อมเดือน สดมณี และคณะ (2553 : 13) ได้สรุปความหมายของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นความรู้ ความคิด อันจะนำไปสู่การกระทำที่พึงปรารถนาของบุคคลในสังคม ดังเช่น พฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกาย วาจาใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยมีจิตสำนึกอันเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ ชั่วดีในการประพฤติปฏิบัติตน โดยมีลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก 6 ด้าน คือ 1) ความมีระเบียบวินัย 2) ความรับผิดชอบ 3) ความซื่อสัตย์ 4) ความเสียสละ 5) ความอดทน 6) ความมีสัมมาคารวะ

3.6 องค์ประกอบในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

นักวิชาการได้แสดงทัศนะในการจำแนกองค์ประกอบในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสรุปได้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (อ้างถึงใน ชัยนนท์ นิลพัฒน์. 2555 : 25 - 26) ได้สรุปองค์ประกอบของจริยธรรม ได้ดังนี้

1. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งความพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจาใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

3. ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจโดยไม่ผูกพันกับอารมณ์และความยึดมั่นของที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้

4. ความกตัญญูทเวที ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในการอุปการคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้นความกตัญญูทเวที หมายถึง ความรู้บุญคุณและการตอบแทนผู้อื่นและสิ่งที่มีบุญคุณ

5. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยา มารยาท ข้อบังคับ กฎหมาย และศีลธรรม

6. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันกับคนที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตัวเอง

7. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

8. การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก

9. การยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความเป็นจริง และเหตุผลไม่มีความลำเอียง

10. ความอุตสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็งเพื่อให้เกิดสำเร็จในการทำงาน

11. ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข ความสงสารคือ ช่วยเหลือผู้อื่นพันทุกข์

กรมวิชาการ (อ้างถึงใน ไชยพร เรื่องแท้. 2556 : 19) ได้สรุปไว้ว่า จริยธรรมบุคคล มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1 ด้านความรู้ (moral reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงามสามารถตัดสินใจ แยกแยะความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด

2. ด้านอารมณ์ความรู้สึก (moral attitude and belief) คือ ความพึงพอใจ ความศรัทธาเลื่อมใส ความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติงาน

3. ด้านพฤติกรรม (moral conduct) คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากอิทธิพลของทั้ง 2 องค์ประกอบข้างต้น

การพัฒนาคนในด้านจริยธรรมจึงต้องพัฒนา 3 ด้าน เพราะพฤติกรรมของคนที่แสดงออกมามีทั้งทางกายและทางวาจาอันนั้นจะมีความสัมพันธ์กับทางจิตใจและสติปัญญา โดยเริ่มจากการพัฒนา

องค์ประกอบสำคัญอันดับแรก ได้แก่ ปัญญาหรือความรู้จะส่งเสริมให้บุคคลแสดงพฤติกรรมในทางที่ถูกต้อง ควบคุมอารมณ์และความรู้สึก

ก่าพล ชูรัตน์ (อ้างถึงใน ชัยนนท์ นิลพัฒน์. 2555 : 23) ได้สรุปหลักเกณฑ์ในการจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรม ดังนี้

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Moral Cognition) หมายถึง กระบวนการใช้ปัญญาคิดพิจารณาหาเหตุผลในการประเมินคุณค่าของการปฏิบัติจริยธรรมของบุคคล ว่าเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องหรือผิด ดีหรือชั่ว ควรไม่ควร ยุติธรรมหรือไม่

2. องค์ประกอบทางความรู้สึก (Moral Affection) หมายถึง ความรู้สึกที่ดีต่อการปฏิบัติจริยธรรมของบุคคล ทั้งในทางที่ตรงและในทางตรงกันข้าม เช่น ความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ เชื่อหรือไม่เชื่อ เป็นต้น

3. องค์ประกอบทางการปฏิบัติ (Moral Conduct) หมายถึง การแสดงความประพฤติและการปฏิบัติทางจริยธรรมของบุคคล การปฏิบัติเหล่านี้สามารถประเมินได้ว่าในสถานการณ์แวดล้อมหนึ่ง ๆ นั้นกระทำถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ เป็นต้น

ชัยพร วิชชาวุธ และคณะ (อ้างถึงใน ชัยนนท์ นิลพัฒน์. 2555 : 23 - 24) ได้จำแนกพฤติกรรมจริยธรรมในเชิงความสัมพันธ์ออกเป็น 5 ด้าน คือ

1. พฤติกรรมจริยธรรมต่อตนเอง จัดเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ การควบคุมตนเอง การประเมินตนเอง และการกระทำต่อตนเอง

2. พฤติกรรมจริยธรรมต่อผู้อื่นทางสังคม จัดแบ่งเป็น 5 หมวดใหญ่ ๆ คือ ความซื่อสัตย์ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

3. พฤติกรรมจริยธรรมต่อผู้อื่นทางเศรษฐกิจ จัดแบ่งเป็น 7 หมวดใหญ่ ๆ คือ ความซื่อสัตย์ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การกักขัง และการสัมมาชีพ-มิจฉาชีพ

4. พฤติกรรมต่อผู้อื่นทางการเมือง จัดแบ่งเป็น 6 หมวดใหญ่ ๆ คือ ความซื่อสัตย์ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และต่อสู้ด้านการมีส่วนร่วม และการต่อสู้ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

5. พฤติกรรมจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม จัดแบ่งเป็น 5 หมวดใหญ่ ๆ คือ การควบคุมสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสะสม การสัมพันธ์กับสัตว์ และความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ณัฐ จันทร์หนูหงส์ (2544 : 14) สรุปว่า องค์ประกอบของจริยธรรม คือ บุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความประพฤติที่ตรง มีระเบียบวินัยต่อตนเอง ซึ่งได้รับการฝึกฝนมาอย่างเป็นนิสัย รู้ดีรู้ชั่ว

อันเป็นจริยธรรมภายในจิตใจของตน บุคคลที่ได้รับการฝึกมาอย่างดีแล้วย่อมปรับตัวและทำกิจกรรมร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข มีอิสระ มีเสรีภาพในการครองตนอย่างไม่ผิดกฎหมายและไม่ผิดศีลธรรม

นักจิตวิทยา (2551 : 16) ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรม ออกเป็น 3 องค์ประกอบใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Component) หมายถึง ส่วนที่เก็บสะสมความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรมและเป็นส่วนที่จะประเมินหรือตัดสินว่าพฤติกรรมใดที่ถูกต้องและพฤติกรรมใดที่ไม่ดีไม่ควรทำ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Belief) ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognitive) การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) และการตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgement)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่า มีความพอใจ ชอบหรือไม่ชอบ ได้แก่ เจตคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Felling) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออกมาทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินใจได้ว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด สมควรหรือไม่สมควร ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

ประทีป มากมิตร (2550 : 26) กล่าวว่า องค์ประกอบของจริยธรรมที่สำคัญมี 3 ประการ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ได้แก่ ความเข้าใจเหตุผล ความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสิน แยกแยะความถูกผิดได้ด้วยความคิด

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึกและความเชื่อ ได้แก่ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมแสดงออก ได้แก่ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน

ปราณี ปริยวาที (2551 : 17) สรุปว่า จริยธรรมประกอบไปด้วยระเบียบวินัย ความรู้ ความรู้สึก และความประพฤติ ตลอดจนค่านิยมสูงสุดและสามารถปกครองตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรม

พรณรงค์ สิงห์สำราญ (2550 : 16) สรุปว่า องค์ประกอบของจริยธรรมมี 3 องค์ประกอบ คือ

1. ด้านความคิดหรือทางปัญญา (Cognition) เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม และเป็นส่วนหนึ่งที่จะประเมินหรือตัดสินว่าพฤติกรรมใดดีที่ควรปฏิบัติ มโนทัศน์อื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบนี้ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Believe) การตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgment) และความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition)

2. ด้านอารมณ์ (Affection) หมายถึง ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่ามีความพอใจหรือไม่ ชอบหรือไม่ชอบ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบนี้ ได้แก่ ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral feeling) ทศนคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) และเป็นปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. ด้านพฤติกรรม (Behavior) หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออกต่อตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมที่ตัดสินได้ว่า ดีไม่ดี ถูกไม่ถูก ควรหรือไม่ควร มโนทัศน์อื่น ๆ ที่ใช้เรียกองค์ประกอบเหล่านี้ ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

พระสมุห์อนันต์ อานนโท ; ฐปจินดา (2554 : 23) สรุปว่า จริยธรรม เป็นเสมือนแนวทางการประพฤติหรือปฏิบัติเพื่อให้คุณธรรมเกิดขึ้นในตัวบุคคล ประกอบด้วย ความรู้ ความประพฤติ และความรู้สึก ซึ่งเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและสังคมส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางกายในลักษณะที่ถูกต้อง เป็นมาตรฐานตัดสินใจว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ

กรมวิชาการ (อ้างถึงใน พระสมุห์อนันต์ อานนโท ; ฐปจินดา (2554 : 37-38) ได้กล่าวถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่นักเรียนควรมีทั้งสิ้น 10 ด้าน คือ

1. ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติของนักเรียนที่แสดงออกซื่อตรง ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเอง สังคม และผู้อื่น รวมถึงมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาป ความซื่อสัตย์นี้อาจรวมทั้งความซื่อตรงต่อหน้าที่ ความสุจริตต่ออาชีพรวมทั้งซื่อตรงต่อผู้อื่นจักเป็นที่เชื่อถือนับถือในสังคม

2. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติตนด้วยความเที่ยงตรง การตัดสินเรื่องราวต่าง ๆ โดยใช้เหตุผลมีหลักฐานชัดเจนและปราศจากความลำเอียง การปฏิบัติตนด้วยความเที่ยงตรงไม่ตกอยู่ในอคติ

3. ความเมตตา กรุณา หมายถึง ความรัก ความสงสาร และปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีความสุข ทั้งแสดงออกทางกาย วาจา ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนและรวมทั้งมีความเมตตา กรุณาต่อสัตว์ด้วย

4. ความกตัญญูทเวที หมายถึง การรู้จักสำนึกบุญคุณ หรือความดีของผู้ทำประโยชน์ หรือให้ความช่วยเหลือแก่เรา เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ และตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีบุญคุณต่อเรา

5. การรักษาระเบียบวินัย การควบคุมความประพฤติให้ถูกต้องเหมาะสมกับจรรยา มารยาท ข้อบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม เพื่อความสงบสุขในชีวิตของตนเองและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

6. ความรับผิดชอบ หมายถึง นักเรียนต้องแสดงออกด้วยการเอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่ที่ทำงานของตนเอง มีความตั้งใจในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ นักเรียนต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ครอบครัว สถาบันการศึกษา และเพื่อน

7. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้แก่บุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม

8. ความสามัคคี หมายถึง ความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่คณะ ในการประกอบกิจการงาน ทั้งนี้ความสามัคคีจะเกิดได้บุคคลในหมู่คณะจะต้องเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและรู้จักการแบ่งหน้าที่ในกลุ่มเพื่อให้งานนั้นสำเร็จบรรลุไปด้วยดี

9. การประหยัด หมายถึง การยับยั้ง ระมัดระวังการใช้สิ่งของทั้งหลายด้วยความพอเหมาะพอควรเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เช่น การประหยัดเวลา การประหยัดทรัพย์ การประหยัดถ้อยคำ

10. ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้สติปัญญา พิจารณา ไตร่ตรอง และพิสูจน์ให้ประจักษ์โดยไม่ต้องหลงงมงาย ไม่เป็นคนหูเบาเชื่อคนง่าย

พระครูสมุห์ศรีธัญญ์ ปัญญาวิโร (ท่านุ) (2556 : 28 - 32) สรุปรว่า (1) การมีวินัย เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็ก เพราะจะทำให้เขาสามารถควบคุมตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยกฎเกณฑ์จากภายนอก ทำให้เด็กประพฤติปฏิบัติ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมหรือภายในโรงเรียนด้วยความสงบเรียบร้อยและความสุขเพื่อดำรงไว้ซึ่งสุขภาพจิตที่ดีหรือการตรงต่อเวลา เป็นการแสดงถึงความกระตือรือร้น ความใส่ใจ ความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองต้องรับผิดชอบ ในสถานศึกษา นักเรียนจำเป็นต้องสร้างวินัยในตนเองเกี่ยวกับเรื่องตรงต่อเวลาค่อนข้างมาก เพราะกิจกรรมและหน้าที่ทุกอย่างในโรงเรียนย่อมมีกำหนดเวลาที่แน่นอน เริ่มตั้งแต่การตื่นนอน การเตรียมตัวมาโรงเรียน การเข้าแถวเคารพธงชาติ การเข้าเรียน การเลิกเรียน การกลับบ้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่มีกำหนดเวลาที่แน่นอนทั้งสิ้น นักเรียนจึงต้องมีความเอาใจใส่รับผิดชอบเพื่อทำหน้าที่นั้น ๆ (2) ความรับผิดชอบ นักเรียนต้องแสดงถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียร

พยายามละเอียดรอบคอบ ตรงต่อเวลา ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ ยอมรับภาระกระทำของตนเอง และปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งตนเองและสังคม (3) ความซื่อสัตย์ เป็นพฤติกรรม การแสดงออกทางกายและทางใจถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน้าที่การงาน ต่อบุคคล และสังคม ประเทศชาติ (4) ความกตัญญูกตเวที คือ ความเป็นผู้มีใจกระจ่าง มีสติ มีปัญญาบริบูรณ์ รู้อุปการะคุณ ที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้วไม่ว่าจะมากก็ตาม น้อยก็ตาม แล้วก็ตามระลึก นึกถึงด้วยความซาบซึ้ง

สุทธธรรม ตันตริจนาวงศ์ และ ศศิกายาญจน์ ทวีสุวรรณ (2552) กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึก ในคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธีวิถีประชาธิปไตย พัฒนาคน โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข โดยคุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย

1. ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่ อย่างจริงจัง

2. ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชี รายรับรายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

3. ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรง ทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อมรับรู้หน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

4. มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถาบันศึกษา สถาบัน องค์การและประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

5. สุภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าวรุนแรงหรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดย วาจา และท่าทาง เป็นผู้มีมารยาทดีงาม วางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

6. สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างถูกต้อง ตามสุขลักษณะ ผักผ่อนจิตใจไม่ให้ขุ่นมัวมีความแจ่มใสอยู่เสมอปราศจากความมัวหมองทั้ง กาย วาจา ใจ และสภาพแวดล้อม มีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

7. สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลังช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จ ล่วงสามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผลยอมรับความแตกต่างความหลากหลายทางวัฒนธรรมความคิดและความเชื่อพร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

8. มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปันเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจและเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายและสติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบในการพัฒนาคน 3 ส่วน คือ 1) ความคิด 2) อารมณ์ และ 3) พฤติกรรม ในการประพฤติปฏิบัติตนต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความประพฤติที่ดีงามโดยมีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้ 1) ความมีระเบียบวินัยต่อตนเอง 2) ความรับผิดชอบ 3) ความซื่อสัตย์สุจริต 4) ความเสียสละ 5) ความอดทน และ 6) ความพอเพียง ในการดำเนินชีวิต

3.7 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

สุทธิพร บุญส่ง (2552 : 12) กล่าวว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของบุคคล มี 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกฝังพฤติกรรมของลูก ซึ่งครอบครัว ต้องมีการเลี้ยงดูลูกด้วยความรักและใกล้ชิด เป็นตัวอย่างที่ดีต่อลูกจะทำให้ลูกซึมซับพฤติกรรม และเลียนแบบพฤติกรรมที่เหมาะสมจากผู้ปกครอง

2. ด้านโรงเรียน การที่บุคคลเข้าสู่สังคมโรงเรียนทำให้ครูมีการอบรมสั่งสอน ให้ความรู้คุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นบุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีการตอบสนองทางปัจจัยพื้นฐานจะทำให้มีความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตเพิ่มมากขึ้น สามารถลดปัญหาทางสังคม ที่จะตามมาจากความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้มีคุณภาพชีวิตของบุคคลดีขึ้นและสังคมมีความสงบสุข

3. ด้านเศรษฐกิจและสังคม การที่บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีการตอบสนองทางปัจจัยพื้นฐานจะทำให้มีความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตเพิ่มมากขึ้น สามารถลดปัญหาทางสังคม ที่จะตามมาจากความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้คุณภาพชีวิตของบุคคลดีขึ้นและสังคมมีความสงบสุข

4. แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล

4.1 ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

ความหมายของหลักธรรมาภิบาล นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของธรรมาภิบาลไว้ดังนี้

เกษียร เตชะพีระ (2541 : 30 - 32) กล่าวถึงความหมายของธรรมาภิบาลหรือธรรมรัฐ โดยได้เสนอความหมายออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ธรรมรัฐอำนาจนิยม หมายถึง การมองธรรมรัฐในทัศนะของฝ่ายมั่นคง เช่น กองทัพฝ่ายปกครองและภาคราชการ โดยสัมพันธ์กับการอธิบายบทบาทของทางราชการในการสร้างธรรมรัฐในสังคมไทย ในที่นี้หมายถึงรัฐเป็นเจ้าของธรรม การสร้างธรรมรัฐในภาครัฐ คือ การใช้กลไกทางการเมืองอัน ได้แก่ รัฐธรรมนูญระดับภาคีรัฐบาลก็คือ การปฏิรูประบบราชการให้มีขนาดเล็กลง และทำให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในวงราชการ และการสร้างความโปร่งใสในการบริหารงานราชการโดยเฉพาะระบบข้อมูลสาธารณะที่ประชาชนพึงรู้

2. ธรรมรัฐเสรีนิยม หมายถึง การมองธรรมรัฐในแง่ของนักธุรกิจ นักจัดการสมัยใหม่ เป็นแนวคิดเรื่องการเปิดเสรีโดยเป็นเรื่องของการบริหารให้เกิดผลสำเร็จโดยไม่เกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งมีองค์ประกอบที่จำเป็นต้องมี ได้แก่ การมีส่วนร่วมจากประชาชน (Participation) มีหลักการและความรับผิดชอบ (Accountability) การสามารถคาดการณ์ได้ (Predictability) และมีความโปร่งใส (Transparency) ตลอดจนต้องมีระบบกฎหมายที่มีความยุติธรรม (Rule of Law)

3. ธรรมรัฐชุมชนนิยม หมายถึง ธรรมรัฐในแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจ การเสริมความเข้มแข็งให้แก่ภาคสังคม ที่จะไปตรวจสอบภาครัฐและเอกชนได้โดยให้ความสำคัญต่อแนวคิดเรื่องความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการถักทอทางสังคมและการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ภาคประชาสังคมโดยสัมพันธ์กับประชาธิปไตย

ทิพาวดี เมฆสุวรรณ (2543 : 86) ได้ให้ความเห็นว่าธรรมาภิบาล หรือ Good Governance นี้เป็นเรื่องที่ทุกสังคม ทุกประเทศไม่ว่าเป็นประเทศกำลังพัฒนาหรือพัฒนาแล้วต้องการให้เกิดขึ้น คำว่า Governance เป็นคำเก่าที่มีมานานแล้ว หมายถึง กรอบในการบริหารจัดการขององค์การต่าง ๆ ในการบริหารระบบบริษัทก็จะเรียกว่า Corporate Good Governance ในราชการก็เรียกว่า Public Governance ซึ่งกรอบการบริหารจัดการนี้มีทั้งดีและไม่ดีที่ดี เรียกว่า Good Governance ที่ไม่ดี เรียกว่า Bad Governance

ธีรยุทธ บุญมี (2541 : 9 - 11) กล่าวว่า การปกครองที่ดีของภาครัฐ ซึ่งเรียก Good Governance ว่าธรรมรัฐได้ให้ความหมายว่า คือ การบริหารการจัดการประเทศที่ดีในทุก ๆ ด้านและทุก ๆ ระดับ การบริหารการจัดการที่ดีดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีหลักคิดว่าทั้งประชาชน ข้าราชการบริหารประเทศเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) ในการกำหนดชะตากรรมประเทศแต่การเป็นหุ้นส่วนไม่ใช่หลักประกันว่าจะเกิดธรรมรัฐหรือ Good Governance ยังต้องหมายถึงการมีกฎเกณฑ์ กติกาที่จะให้เกิดความโปร่งใสตรวจสอบได้ประสิทธิภาพ ความเป็นธรรมและการมีส่วนร่วมของสังคม ในการกำหนดนโยบายบริหาร ตรวจสอบ ประเมินผลอย่างจริงจัง

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2544 : 10) ได้ให้ความหมายของ ธรรมนูญว่า เป็นระบบ โครงสร้าง กระบวนการ และความสัมพันธ์ของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาสังคม ในการบริหารจัดการเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของรัฐซึ่งเป็นการบริหารจัดการที่ดี

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2542 : 103) ได้ให้ความหมายของ ธรรมนูญว่า เป็นรัฐที่มุ่งความดีงาม ความมีศีลธรรมเป็นจุดหมายสูงสุด ความมั่งคั่งของรัฐมีไว้เพื่อกระจายทรัพย์สินไปสู่คนทุกหมู่เหล่าไม่ให้ เตื่อร้อนด้วยเรื่องอุปโภค บริโภค ในนโยบายด้านเศรษฐกิจนั้นต้องได้ทรัพย์สินมาด้วยความชอบธรรมและมีส่วนเกื้อกูลประชาชน การใช้ทรัพย์สินก็ต้องใช้โดยธรรมมุ่งสิ่งที่เป็นธรรม เป็นความดี สนับสนุนให้คนประพฤติดี คนควรบูชาความดีไม่ใช่ทรัพย์สิน ด้วยเหตุนี้ ธรรมนูญจึงมุ่งเน้นสร้างคน ให้มีคุณงามความดี ให้บูชาคุณงามความดีมากกว่าจะเน้นระบอบการปกครอง

ปรีชญา เวสารัชช์ (2542 : 45) กล่าวถึงในความหมายของการบริหารจัดการที่ดีซึ่งหมายถึง กลไกการทำงานของหน่วยงานใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล ระบบราชการ หรืออะไรก็ตามที่มีรูปแบบวิธีการ บริหารจัดการที่ดี โดยพิจารณาถึงสามเรื่องหลัก ๆ ได้แก่ หลักการที่ดี วิธีการที่ดี และผลลัพธ์ที่ดี มีคุณภาพด้วย คือ จะต้องมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล เป็นธรรมโปร่งใส และมีความรับผิดชอบ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ได้ระบุ หลักการของค่านิยม การบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดีไว้ดังนี้ การบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดีเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้สึกสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและ เป็นส่วนส่งเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศเพื่อบรรเทา ป้องกันหรือแก้ไขเยียวยา ภาวะวิกฤต ภัยอันตรายที่อาจจะมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

พรนพ พุกกะพันธุ์ (2545 : 78) ให้ความหมาย Good Governance ไว้ว่า เป็นผลลัพธ์ของ การจัดกิจกรรมซึ่งบุคคลหรือสถาบันทั่วไป ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน ได้กระทำ ลงไปในหลายทาง มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจนำไปสู่การผสมผสาน ประโยชน์ที่หลากหลายที่ขัดแย้งกันได้ ความยุติธรรมทั้งเพื่อรัฐและเพื่อประชาชนการบริหารที่ดี

สุธรรม ส่งศิริ (2553, ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของธรรมนูญว่าดังนี้ ธรรมนูญ (Good Governance) หมายถึง การปกครอง การบริหาร การจัดการควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงการบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งใน ภาครัฐและเอกชน ธรรมที่ใช้ในการบริหารงานนี้มีความหมายอย่างกว้าง กล่าวคือ หากได้มีความหมาย

เพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึงศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรม ทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใสตรวจสอบได้ การปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอก เป็นต้น

ธรรมาภิบาล คือ การยึดมั่นในวัตถุประสงค์ขององค์กรและผลผลิตที่จะส่งมอบให้แก่ประชาชนและผู้มารับบริการ ต้องมีความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในวัตถุประสงค์และผลผลิตที่ตั้งใจจะทำให้ผู้รับได้ผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นเลิศ คู่มีค่ากับภาษีที่เสียให้แก่รัฐบาลองค์กร จะต้องมีการประกาศ (Statement) พันธกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ชัดเจนและใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงานขององค์กรนั้น ๆ

ธรรมาภิบาล คือ การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในหน้าที่และบทบาทของตน บุคลากร ต้องเข้าใจในหน้าที่ของผู้บริหาร เข้าใจอย่างแจ่มชัดในความรับผิดชอบของผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้บริหาร รวมทั้งต้องมั่นใจว่าทุกคนปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบของตน มีความเข้าใจอย่างชัดเจนในความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับประชาชนผู้รับบริการ ผู้บริหารควรแจ้งให้ประชาชนได้ทราบในการประกาศสาธารณะ (Public Statement) ถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของตน โดยระบุให้ทราบถึงการปฏิบัติงานที่พหุเหมาะกับขนาดและความซับซ้อน (Complexity) ขององค์กร ธรรมาภิบาล คือ การส่งเสริมค่านิยม (Values) ขององค์กร และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของธรรมาภิบาลโดยการปฏิบัติหรือพฤติกรรม นำค่านิยมขององค์กรมาใช้ปฏิบัติ ผู้บริหารองค์กรประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ผู้บริหารตัดสินใจและวินิจฉัยอย่างโปร่งใสและเปิดเผย บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารทำตัวเป็นตัวอย่างในการให้บริการแก่ประชาชนทุกชนชั้นอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

ธรรมาภิบาล คือ มีการสื่อสารที่ดีที่มีการตัดสินใจอย่างโปร่งใสและมีการบริหารความเสี่ยงที่รัดกุม การตัดสินใจทุกครั้งต้องกระทำอย่างโปร่งใสและยุติธรรม ใช้ข้อมูลที่ตีรวนทั้งคำแนะนำและการสนับสนุนต้องมั่นใจว่ามีระบบบริหารความเสี่ยงที่มีประสิทธิภาพอยู่ในระบบการทำงาน ต้องมีระบบตรวจสอบการทำงานทุกอย่างเพื่อให้แน่ใจว่าทุกอย่างดำเนินไปตามแผนการทำงาน มีการตรวจสอบความถูกต้องของรายงานบัญชีการเงินรวมทั้งข้อมูลต่าง ๆ ที่ผลิตโดยองค์กร

ธรรมาภิบาล คือ การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของส่วนบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องและให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ต้องมั่นใจว่าผู้ที่ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นมาเป็นผู้บริหารจัดการนั้นมีทักษะความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในหน้าที่นั้น ๆ พัฒนาศักยภาพของผู้ที่ทำหน้าที่ในส่วนบริหาร รวมทั้งมีการประเมินผลงานไม่ว่าจะเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มก็ได้ มีความเชื่อมโยงในการทดแทนบุคลากรในสายบริหารจัดการเพื่อความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน

ขององค์กร ผู้บริหารจัดการจะต้องมีความรับผิดชอบในผลงานโดยการประเมินผลงานเป็นระยะ ๆ ทั้งนี้รวมทั้งการประเมินความต้องการในการฝึกอบรมหรือการพัฒนาทักษะที่ต้องการใช้ในการปฏิบัติหน้าที่

ธรรมาภิบาล คือ การเข้าถึงประชาชนและต้องรับผิดชอบต่อการทำงานและผลงานอย่างจริงจัง ต้องมีความเข้าใจถึงขอบเขตของความรับผิดชอบ ริเริ่มการวางแผนที่จะติดต่อกับประชาชนเพื่อให้ทราบถึงหน้าที่และความรับผิดชอบในผลงานของตน ริเริ่มการแสดงผลงานถึงความรับผิดชอบต่อบุคลากรภายในองค์กรประสานงานกับหน่วยเหนือหรือผู้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิด

ธรรมาภิบาล เป็นหลักการที่นำมาใช้บริหารงานในปัจจุบันอย่างแพร่หลายด้วยเหตุเพราะช่วยสร้างสรรค์และส่งเสริมองค์กรให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพ อาทิ พนักงานต่างทำงานอย่างซื่อสัตย์สุจริตและขยันหมั่นเพียร ทำให้ผลประกอบการขององค์กรธุรกิจนั้นขยายตัว นอกจากนี้แล้วยังทำให้บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กรนั้น ๆ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น องค์กรที่โปร่งใสย่อมได้รับความไว้วางใจในการร่วมทำธุรกิจ รัฐบาลที่โปร่งใสตรวจสอบได้ย่อมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนและประชาชน ตลอดจนส่งผลดีต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ

สุธรรม ส่งศิริ (2553, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงความหมายของธรรมาภิบาล ตามที่ UN ESCAP ได้กำหนดไว้ว่าควรประกอบด้วย 8 หลักการ

1. หลักการมีส่วนร่วม (Participatory) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานขององค์กร มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ได้แก่ การเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลหรือผู้บริหาร การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การประเมินผลงานขององค์กรหรือหน่วยงาน
2. หลักนิติธรรม (Rule of Law) หมายถึง การยึดถือปฏิบัติเกี่ยวกับการตรากฎหมาย กฎข้อบังคับให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน และชุมชนยอมรับปฏิบัติตามกฎหมาย
3. หลักความโปร่งใส (Participatory) หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกและมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบได้โดยถือปฏิบัติในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนทราบตามพระราชบัญญัติ ข้อมูลข่าวสาร พ.ศ.2539
4. หลักความรับผิดชอบต่อ (Responsiveness) หมายถึง การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างเคร่งครัดโดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อประชาชน ได้แก่ การตระหนักในหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อประชาชนใส่ใจต่อปัญหาของชุมชน มีความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนให้บรรลุผลและกล้ายอมรับผลการกระทำ

5. หลักความสอดคล้อง (Consensus Oriented) หมายถึง การกำหนดและสรุปความต้องการของคนในสังคม ซึ่งมีความแตกต่างอย่างมาก โดยพยายามหาจุดสนใจร่วมกันและความต้องการที่สอดคล้องต่อกันของสังคมมาเป็นข้อปฏิบัติเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในสังคม การจะพัฒนาสังคมได้ต้องทราบความต้องการที่สอดคล้องต่อกันของสังคมนั้น ๆ ด้วยวิธีการเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ก่อน

6. หลักความเสมอภาค (Equity and Inclusiveness) หมายถึง ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ลำเอียง มีการปฏิบัติอย่างเสมอภาค และเป็นธรรมกับประชาชนโดยเท่าเทียมกัน ทุกคนในสังคมอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของกฎหมายเดียวกัน

7. หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness and Efficiency) หมายถึง การบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ทรัพยากร/งบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน ได้แก่ การจัดซื้อ – จัดจ้าง ที่มุ่งให้เกิดการประหยัด มีการจัดลำดับชั้นการดำเนินงาน การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ

8. หลักการมีเหตุผลและอธิบายได้ (Accountability) หมายถึง ประชาชนทุกคนต้องตัดสินใจและรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองด้วยเหตุด้วยผลที่สมเหตุสมผล การมีเหตุผลไม่สามารถกระทำได้อัปราศจากการปฏิบัติตามกฎหมายและความโปร่งใส

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2553, ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของคำว่า ธรรมาภิบาล (Good Governance) หมายถึง การปกครอง การบริหารการจัดการ การควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองครองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึง การบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมที่ใช้ในการบริหารงานนี้มีความหมายอย่างกว้าง กล่าวคือ หาได้มีความหมายเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้นแต่รวมถึงศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ การปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอก เป็นต้น ธรรมาภิบาล เป็นหลักการที่นำมาใช้บริหารงานในปัจจุบันอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุเพราะช่วยสร้างสรรค์และส่งเสริมองค์กรให้มี ศักยภาพและประสิทธิภาพ อาทิ พนักงานต่างทำงานอย่างซื่อสัตย์สุจริตและขยันหมั่นเพียรทำให้ ผลประกอบการขององค์กรธุรกิจนั้นขยายตัว นอกจากนี้แล้วยังทำให้บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กรนั้น ๆ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาดังต่อเนื่อง เช่น องค์กรที่โปร่งใสร่วมได้รับความไว้วางใจในการร่วมทำธุรกิจ รัฐบาลที่โปร่งใสร่วมตรวจสอบได้ย่อมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ นักลงทุนและประชาชน ตลอดจนส่งผลดีต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2543 อ้างถึงใน เบญจวรรณ วันดีศรี. 2550 : 6) กล่าวถึงความหมาย ธรรมนูญหรือธรรมนูญบาล ไว้หลายประการ ดังนี้

1. ประชาธิปไตย หมายถึง กระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคสังคม ภาคเอกชน และประชาชนโดยทั่วไป ในการที่จะทำให้การบริหารราชการแผ่นดินดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ โปร่งใสและตรวจสอบได้

2. ประชาธิปไตย หมายถึง การที่กลไกของรัฐทั้งทางการเมืองและการบริหารมีความแข็งแกร่ง มีประสิทธิภาพ สะอาดโปร่งใส รับผิดชอบ

3. ประชาธิปไตย หมายถึง การบริหารหรือการปกครองที่ดี หรือการปกครองหรือการบริหารที่เป็นธรรม โดยจะมองประกอบ 3 ประการ ความโปร่งใส (Transparency) การตรวจสอบได้ (Accountability) และความมีประสิทธิภาพ (Efficiency)

อานันท์ ปันยารชุน (2541 : 5) ได้ให้ความหมายของ ธรรมนูญบาล ว่าเป็นผลลัพธ์ของการจัดการกิจกรรมซึ่งบุคคลและสถาบันทั่วไป ภาครัฐและภาคเอกชนมีผลประโยชน์ร่วมกัน ได้กระทำลงไปหลายทาง มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งอาจนำไปสู่การผสมผสานผลประโยชน์ที่หลากหลาย และขัดแย้งกันได้โดยสาระธรรมนูญบาลหรือ Good Governance คือ องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้แน่ใจว่านโยบายที่กำหนดไว้จะได้ผลที่หมายถึงการมีบรรทัดฐาน

4.2 ลักษณะสำคัญของหลักธรรมนูญบาล

วิศรา รัตนสมัย (2543 : 26) ลักษณะเงื่อนไขของธรรมนูญบาล มีหลักสำคัญ 6 ประการ ดังนี้

1. หลักการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Public Participation) คือ กระบวนการที่ประชาชนมีโอกาสและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน (Equity) ไม่ว่าจะเปิดโอกาสในการเข้าร่วมทางตรงหรือทางอ้อม โดยผ่านกลุ่มผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนโดยชอบธรรม การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเสรีนี้รวมถึงการให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชนและให้เสรีภาพแก่สาธารณชนในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ คุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่สาธารณชนจะมีส่วนร่วม คือ การมีรูปแบบการปกครองและบริหารงานที่กระจายอำนาจ (Decentralization)

2. หลักความสุจริตและโปร่งใส (Honesty and Transparency) คือ กลไกการบริหารที่มีความสุจริตและโปร่งใส ซึ่งรวมถึงการมีระบบกติกาและการดำเนินงานที่เปิดเผยตรงไปตรงมา ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างเสรี เป็นธรรม ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

ซึ่งหมายถึงการที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานกำกับดูแลและประชาชนสามารถตรวจสอบและติดตามผลได้

3. หลักพันธะความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) คือ ความรับผิดชอบในบทบาทภาระหน้าที่ที่มีต่อสาธารณชน โดยมีการจัดองค์กรหรือการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นการดำเนินงานเพื่อสนองตอบความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างเป็นธรรม ในความหมายนี้จะรวมถึงการที่มี Bureaucracy Accountability และ Political Accountability ซึ่งจะมีความหมายที่มากกว่าความรับผิดชอบเฉพาะต่อผู้บังคับบัญชาหรือกลุ่มผู้เป็นฐานเสียงที่ให้การสนับสนุนทางการเมือง แต่จะครอบคลุมถึงพันธะความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมโดยรวม การที่จะมีพันธะรับผิดชอบต่อสังคมเช่นนี้ องค์กร หน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องต้องพร้อมและสามารถที่จะถูกตรวจสอบและวัดผลการดำเนินงานทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ ประสิทธิภาพ และการใช้ทรัพยากรสาธารณะ ซึ่งคุณลักษณะของความโปร่งใสของระบบจึงเป็นหัวใจสำคัญในการสร้าง Accountability

4. หลักกลไกการเมืองที่ชอบธรรม (Political Legitimacy) คือ เป็นกลไกที่มีองค์ประกอบของผู้ที่เป็นรัฐบาลหรือผู้ที่เข้าร่วมบริหารประเทศที่มีความชอบธรรม เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม โดยรวมไม่ว่าจะโดยการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งแต่จะต้องเป็นรัฐบาลที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนว่ามีความสุจริต มีความเที่ยงธรรม และมีความสามารถที่จะบริหารประเทศได้

5. หลักกฎหมายที่ยุติธรรมและชัดเจน (Fair Legal Framework and Predictability) คือ มีกรอบของกฎหมายที่ยุติธรรมและเป็นธรรมสำหรับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งกฎหมายมีการบังคับใช้และสามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นกฎหมายที่ชัดเจนซึ่งคนในสังคมทุกส่วนเข้าใจสามารถคาดหวังและรู้ว่าจะเกิดผลอย่างไรเมื่อดำเนินการตามกฎหมายของสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นการประกันความมั่นคง ความศรัทธา และความเชื่อมั่นของประชาชน

6. หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness) คือ เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดกระบวนการทำงาน การจัดองค์กร การจัดสรรบุคลากร และมีการใช้ทรัพยากรสาธารณะต่าง ๆ อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม มีการดำเนินการให้สาธารณะที่ให้ผลลัพธ์เป็นที่น่าพอใจ และกระตุ้นการพัฒนาของสังคมทุกด้าน (ด้านการเมือง สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ)

สรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของธรรมาภิบาลนั้น มี 6 ประการ คือ หลักการมีส่วนร่วมของสาธารณชน หลักความสุจริตและโปร่งใส หลักพันธะความรับผิดชอบต่อสังคม หลักกลไกการเมืองที่ชอบธรรม หลักกฎหมายที่ยุติธรรมและชัดเจน และหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4.3 หลักของธรรมาภิบาลในภาครัฐ

สุธรรม สงศิริ (2553, ออนไลน์) ได้ให้หลักของธรรมาภิบาลในภาครัฐไว้ ดังนี้

1. ยึดมั่นในหลักของวัตถุประสงค์ในการให้บริการแก่ประชาชน หรือผู้มาใช้บริการ (Clear Statement - High Service Quality)
2. ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในหน้าที่และบทบาทของตน (Public Statementว่าจะทำหน้าที่อย่างไร โดยวิธีอะไรที่จะบรรลุเป้าหมาย)
3. ส่งเสริมค่านิยม (Values) ขององค์กร และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าธรรมาภิบาล โดยการใช้ปฏิบัติหรือพฤติกรรม (Behaviors) (Moral Integrity and Etiquette in the Responsiveness to the Diverse Public)
4. มีการสื่อสารที่ดีการตัดสินใจอย่างโปร่งใสและมีการบริหารความเสี่ยงที่รัดกุม (Providing Information to Flow Two - Ways)
5. พัฒนาศักยภาพและความสามารถของส่วนบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง และให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (ผู้บริหารต้องมีความสามารถและพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง)
6. การเข้าถึงประชาชนและต้องรับผิดชอบต่อการทำงานและผลงานอย่างจริงจัง

5. โครงการโรงเรียนสุจริต

5.1 ความเป็นมาของโครงการโรงเรียนสุจริต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 3) กล่าวถึงความเป็นมาของโครงการโรงเรียนสุจริตไว้ดังนี้ โครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา “ป้องกันการทุจริต” (โครงการ “โรงเรียนสุจริต”) เกิดขึ้นเนื่องจากยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันปราบปรามทุจริต ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2556 - 2560) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่า “สังคมไทย มีวินัยโปร่งใส ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม และร่วมกันป้องกันและปราบปรามการทุจริต เป็นที่ยอมรับในระดับสากล” มีเป้าหมายหลักเพื่อลดปัญหาการทุจริตในสังคมไทยและยกระดับคุณธรรมจริยธรรมของคนไทยให้สูงขึ้นอันจะส่งผลต่อค่าดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perception Index : CPI) ของประเทศไทยให้สูงขึ้น โดยตั้งค่าเป้าหมายไว้ที่ร้อยละ 50 ใน ปี พ.ศ. 2560 (โดยในปี พ.ศ. 2557 ที่ผ่านมามีประเทศไทยได้คะแนนความโปร่งใสร้อยละ 38 อยู่ในอันดับที่ 85 จากการจัดอันดับทั้งหมด 175 ประเทศทั่วโลก) นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ยังได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินการไว้ 5 ยุทธศาสตร์ เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายใน 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มเด็กเยาวชนโดยการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ให้เกิดความเข้มแข็งมากที่สุดเพราะเป็นอนาคตของชาติ

2. กลุ่มภาครัฐเสริมสร้างและสนับสนุนให้ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กร ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองยึดถือหลักปฏิบัติตามประมวลจริยธรรม ในการปฏิบัติหน้าที่

3. กลุ่มภาคเอกชนส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กร และเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

4. กลุ่มภาคประชาสังคมและสื่อมวลชนส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วม ของทุกหมู่เหล่าในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต นับเป็นความพยายามที่ดีของสำนักงาน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) และภาคีทุกภาคส่วน โดยเฉพาะ องค์กรตามรัฐธรรมนูญในการดำเนินการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันปราบปราม การทุจริตเพื่อใช้เป็นกรอบชี้้นำในการดำเนินการแก้ไขปัญหาการทุจริตของประเทศ จะเห็นได้ว่า ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันยังคงเป็นประเด็นปัญหาที่น่าเป็นห่วง และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการ พัฒนาประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในฐานะองค์กรที่รับผิดชอบงานการจัด การศึกษาให้เยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต ตระหนักในความสำคัญ ของการเตรียมการด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในสถานศึกษา จึงอนุมัติให้สำนักพัฒนา นวัตกรรมจัดการศึกษาดำเนินโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาล ในสถานศึกษา “ป้องกันการทุจริต” (โครงการโรงเรียนสุจริต) โดยให้ความสำคัญกับการเตรียมการ ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในสถานศึกษาเพื่อวางรากฐานการปลูกจิตสำนึก ซึ่งเป็น กลไกในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของประเทศชาติ ซึ่งโครงการโรงเรียนสุจริต เป็นโครงการที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์เชิงกลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ว่าด้วยการป้องกันการทุจริต โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดจุดหมาย ปลายทางที่มุ่งสู่การเป็น “องค์กรแห่งการเรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง หลีกเลียงอบายมุข ทุกหน่วยงาน รับผิดชอบต่อสนองการป้องกันการทุจริต” โดยมีขอบเขตของภารกิจและจุดมุ่งเน้นที่สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องดำเนินการ คือ

1) พัฒนาทุกหน่วยงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็น องค์กรแห่งการเรียนรู้ บนวิถีพอเพียง มีความสุจริต รับผิดชอบต่อ ปลอดภัย

2) พัฒนาระบบการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งปลูกจิตสำนึก ให้นักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีทักษะกระบวนการคิด มีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต อยู่อย่างพอเพียง มีจิตสาธารณะ ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม และป้องกันการทุจริต

3) พัฒนาครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษาแบบบูรณาการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องใหม่อย่างมีคุณภาพ มีความพอเพียง สุจริต รับผิดชอบ ปลอดภัย บันฐานการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง

4) ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมและต่อต้านการทุจริตอย่างเป็นระบบ มีเครือข่ายระดับชาติ นานาชาติที่เข้มแข็งและก้าวหน้าอย่างมีพลวัต

สรุปได้ว่า โครงการโรงเรียนสุจริต เกิดขึ้นจากยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันปราบปรามทุจริต ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2556 - 2560) ได้หนดวิสัยทัศน์ว่า “สังคมไทย มีวินัย โปร่งใส ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม และร่วมกันป้องกันและปราบปรามการทุจริตเป็นที่ยอมรับในระดับสากล” โดยมีจุดมุ่งหมายหนึ่งในนั้น คือ การปลูกจิตสำนึกคุณธรรมความสุจริตในเยาวชนไทยผ่านทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

5.2 ความหมายของโครงการโรงเรียนสุจริต

เว็บไซต์หลักโครงการโรงเรียนสุจริต (2556 : 6) เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้โรงเรียนในสังกัดได้ดำเนินงานที่เป็นการป้องกันการทุจริต ปลูกจิตสำนึกให้กับผู้เรียนตั้งแต่ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้ในการดำเนินงานโครงการซึ่งมีกิจกรรมที่กำหนดไว้หลากหลาย เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์จึงได้จัดทำโครงการวิจัยเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาสถานศึกษาที่ส่งเสริมการป้องกันการทุจริต ปลูกจิตสำนึกให้นักเรียน โดยสนใจที่จะศึกษาหารูปแบบการบริหารสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ การนิเทศ และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ส่งเสริมการป้องกันการทุจริต ปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนรวมถึงการติดตามผลที่เกิดขึ้นจากผู้เรียนและปัจจัยที่สนับสนุน และเป็นอุปสรรค ซึ่งการดำเนินการวิจัยจะทำให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีรูปแบบการพัฒนาสถานศึกษาที่ส่งเสริมการป้องกันการทุจริต ปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะการป้องกันการทุจริต โดยมีกระบวนการคิด มีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต อยู่อย่างพอเพียง และมีจิตสาธารณะ เพื่อให้เด็กเรียนมีภูมิคุ้มกันเป็นเยาวชนที่มีดีของประเทศชาติและพลโลก

ในการดำเนินโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา “ป้องกันการทุจริต” (ภายใต้ชื่อโรงเรียนสุจริต) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดเป็นวิสัยทัศน์ พันธกิจแบบบูรณาการตัวชี้วัด หลักยุทธศาสตร์ มาตรการและแนวทางการดำเนินการให้โรงเรียนนำไปสู่การปฏิบัติไปยังหน่วยงานทางการศึกษาอย่างชัดเจน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556 : 15) ให้ความหมายถึง โครงการโรงเรียนสุจริต ไว้ดังนี้ “โรงเรียนสุจริต” (Upright School) ซึ่งเป็นโครงการที่มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นถึงความสำคัญของการคิดอย่างมีเหตุผล คุณค่าความดี การรู้ผิดชอบชั่วดี การภูมิใจในการทำ

ความดีและรังเกียจการโกง รวมถึงการเติบโตไปเป็นคนเก่งที่ไม่โกง การเรียนการสอนแบบดังกล่าว เริ่มขึ้นจากการฝึกสอนเด็กในเรื่องง่าย ๆ อย่างเช่น การเคารพกฎกติกาสังคมพื้นฐานอย่างการรู้จัก ต่อแถว ไม่พูดปด เพื่อให้เมื่อเด็กเติบโตไปจะได้สามารถเคารพกฎของสังคมที่ใหญ่ขึ้นได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556 : 5) ตั้งความหวังไว้ว่า เมื่อประเทศไทยก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 นั้น เด็กไทยจะมีทั้งความเป็นไทยและมีความกล้าหาญทางจริยธรรมควบคู่กันไป ดังนั้นนอกจากการจัดกิจกรรมฝึกอบรมจริยธรรมให้เด็ก ๆ แล้วโรงเรียนต่าง ๆ ที่เข้าร่วมในโครงการ “โรงเรียนสุจริต” ก็ยังได้ร่วมปฎิญาณตน ดังนี้

1. เราจะร่วมมือกันป้องกันและต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบ
2. เราจะปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตระหว่างโรงเรียนและชุมชน ให้เป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืน
3. เราจะสร้างเครือข่ายความซื่อสัตย์สุจริตระหว่างโรงเรียนและชุมชน ให้เป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืน

นับเป็นความพยายามที่ดีของสำนักงานสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) และภาคีทุกภาคส่วน โดยเฉพาะองค์กรตามรัฐธรรมนูญในการดำเนินการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันปราบปรามการทุจริตเพื่อใช้เป็นกรอบชี้้นำในการดำเนินการแก้ไขปัญหาการทุจริตของประเทศ จะเห็นได้ว่าปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันยังคงเป็นประเด็นปัญหาที่น่าเป็นห่วงและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในฐานะองค์กรที่รับผิดชอบงานจัดการศึกษาเยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศ ให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต ได้ตระหนักในความสำคัญของการเตรียมการด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในสถานศึกษา จึงกำหนดนโยบายให้สถานศึกษาดำเนินโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา (ภายใต้ชื่อ “โรงเรียนสุจริต”) โดยให้ความสำคัญกับการเตรียมการด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในสถานศึกษาเพื่อวางรากฐานการปลูกจิตสำนึกซึ่งเป็นกลไกในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของประเทศชาติ ซึ่งโครงการโรงเรียนสุจริต เป็นโครงการที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์เชิงกลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ว่าด้วยการป้องกันการทุจริต โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดจุดหมายปลายทางที่มุ่งสู่การเป็น “องค์กรแห่งการเรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง หลีกเลียงอบายมุข ทุกหน่วยงานรับผิดชอบตบสนองการป้องกันทุจริต”

สรุปได้ว่าโครงการโรงเรียนสุจริต คือ โครงการที่เน้นให้นักเรียนได้มีคุณธรรม มีเหตุผล รักความสุจริต รังเกียจการทุจริต โดยมุ่งเน้นไปที่นักเรียนในสถานศึกษาเพื่อวางรากฐานในการปลูกจิตสำนึกนั่นเอง

โดยภารกิจของโครงการโรงเรียนสุจริตพอสรุปได้ คือ การพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน การป้องกันการทุจริต โดยมีกระบวนการคิด มีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต อยู่อย่างพอเพียง และมีจิตสาธารณะ โดยมีขอบเขตที่จะมุ่งเน้นให้เกิดจากการจัดกิจกรรมในโรงเรียนที่มีการจัดกิจกรรมร่วมกันทั้งครู นักเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในรูปแบบบูรณาการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะทั้ง 5 ประการ นั้นเอง

ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันปราบปรามการทุจริต สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (2556 : 6) เสนอว่าการส่งเสริมการศึกษาเพื่อสร้างเยาวชนให้เป็นสุจริตชน ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันสนับสนุนส่งเสริมในนโยบายการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ปรับทิศทางจากการมุ่งสร้างคนเก่ง คนดี ดำรงชีวิตสอดคล้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสังคมที่มีเสถียรภาพสามารถพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศก้าวหน้าอย่างมั่นคง รวมทั้งการแก้ปัญหาเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันของประเทศชาติอย่างยั่งยืน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในฐานะที่รับผิดชอบงานจัดการศึกษาเยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต ได้ตระหนักในความสำคัญของการเตรียมการด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในสถานศึกษา จึงได้อนุมัติให้สำนักพัฒนานวัตกรรมจัดการศึกษาดำเนินโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา “ป้องกันการทุจริต” เพื่อวางรากฐานการปลูกจิตสำนึกซึ่งเป็นกลไกในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของประเทศชาติ ให้กับนักเรียน ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษาทุกคน กิจกรรมค่ายเยาวชน “คนดีของแผ่นดิน” เป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน โดยเน้นไปที่การพัฒนาคุณลักษณะที่สำคัญของโรงเรียนสุจริต 5 ประการ คือ ทักษะการคิด มีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต อยู่อย่างพอเพียง และมีจิตสาธารณะ ซึ่งได้เริ่มดำเนินการในโรงเรียนสุจริตต้นแบบทั้ง 225 โรงเรียนทั่วประเทศ ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 เป็นต้นมา สำหรับปีงบประมาณ 2557 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ขยายเครือข่ายโรงเรียนสุจริตเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 10 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ และกำหนดให้โรงเรียนสุจริตต้นแบบจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน “คนดีของแผ่นดิน” ให้กับโรงเรียนเครือข่ายสุจริตในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา สำนักพัฒนานวัตกรรมจัดการศึกษาจึงได้จัดทำแนวทางการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน “คนดีของแผ่นดิน” ขึ้นเพื่อให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการสุจริตต้นแบบได้เลือกใช้ เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน “คนดีของแผ่นดิน” ให้กับกลุ่มโรงเรียนเครือข่ายที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนสุจริต รุ่นที่ 2 ต่อไป

สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันปราบปรามการทุจริตนั้น เป็นนโยบายการป้องกันและส่งเสริมให้นักเรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษาเกิดคุณลักษณะของโรงเรียนสุจริต

ทั้ง 5 ประการ ได้แก่กระบวนการคิด วินัย ซื่อสัตย์สุจริต มีความอยู่อย่างพอเพียง และมีจิตสาธารณะ ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และค่ายเยาวชน “คนดีของแผ่นดิน” โดยเริ่มจาก 225 โรงเรียน ในปีงบประมาณ 2556 และจะขยายเครือข่ายโครงการโรงเรียนสุจริตอีกร้อยละ 10 ของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ

5.3 แนวทางการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสุจริต

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2556 : 23) อธิบายว่า โรงเรียนสุจริตทุกโรงเรียน ต้องดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดขึ้น สามารถศึกษาได้ตามหัวข้อ ดังนี้

1. การจัดทำคำสั่ง
2. การจัดค่ายเยาวชน “คนดีของแผ่นดิน”
3. การรายงานผลการดำเนินงานโรงเรียนสุจริต
4. การจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดคุณลักษณะที่กำหนด
5. กิจกรรมที่ สพฐ. กำหนดขึ้นในแต่ละปี
6. การตรวจรับรองโรงเรียนสุจริต

ในการดำเนินงานของโครงการโรงเรียนสุจริตนั้นจะต้องมีรูปแบบการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับนักเรียน เช่น

1. กิจกรรมร้องเพลงชาติไทย บุคลากรครู ผู้เรียนภายในโรงเรียนมีการยืนตรงเคารพธงชาติทุกวัน ในระหว่างกิจกรรมหน้าเสาธง หรือเวลา 08.00 น. และ 18.00 น. ทุกวัน และควรมีขั้นตอนการร้องเพลงชาติไทยในขั้นตอนแรกก่อนการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ภายในโรงเรียน
2. กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ บุคลากรครู นักเรียนภายในโรงเรียนมีการสวดมนต์ไหว้พระทุกวันในระหว่างกิจกรรมหน้าเสาธงหรือช่วงเวลาอื่น ๆ ตามความเหมาะสมและควรมีขั้นตอนการสวดมนต์ไหว้พระหลังร้องเพลงชาติไทยในขั้นตอนแรกก่อนการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ภายในโรงเรียน
3. กิจกรรมกล่าวคำปฏิญาณโรงเรียนสุจริต บุคลากร ครู นักเรียนภายในโรงเรียนมีการกล่าวคำปฏิญาณโรงเรียนสุจริตทุกวันในระหว่างกิจกรรมหน้าเสาธงและควรมีขั้นตอนการกล่าวคำปฏิญาณโรงเรียนสุจริตหลังร้องเพลงชาติไทยและการสวดมนต์ไหว้พระในขั้นตอนแรกก่อนการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ภายในโรงเรียน

สรุปแนวทางการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสุจริตได้ว่า เป็นการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์แก่นักเรียน ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำคำสั่งค่ายเยาวชน “คนดีของแผ่นดิน”

การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะนักเรียน โดยเป็นไปตามที่โรงเรียนเห็นสมควรจัดตั้งขึ้น จากการมีส่วนร่วมของ ครู นักเรียน และบุคลากรทางการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง

5.4 สรุปโครงการโรงเรียนสุจริต (Upright School)

โครงการโรงเรียนสุจริต (Upright School) คือ โครงการที่ทางโรงเรียนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้การคิดอย่างมีเหตุผล การเห็นคุณค่าความดี การรู้ผิดชอบชั่วดี ภูมิใจในการทำความดีและ รังเกียจการโกง ซึ่งจะเน้นพื้นฐานคุณธรรมทางสังคม เช่น การไม่โกหก ไม่โกง รู้จักระเบียบวินัย โครงการโรงเรียนสุจริต เป็นการดำเนินการปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนโดยการจัดการเรียนการสอน ในรูปแบบกิจกรรมที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วมอันจะเกิดผลต่อผู้เรียนโดยตรง กิจกรรมค่ายเยาวชน “คนดีของแผ่นดิน” เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์ให้นักเรียนได้มีคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ ทักษะการคิด มีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต อยู่อย่างพอเพียง และมีจิตสาธารณะ

5.5 คุณลักษณะ 5 ประการ ของโรงเรียนสุจริต

ความหมายของคุณลักษณะ 5 ประการ ของโรงเรียนสุจริต

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2559 : 23) กล่าวถึง คุณลักษณะ 5 ประการ ของโรงเรียนสุจริตในหนังสือคู่มือแบบประเมินเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนสุจริตไว้ดังนี้ โครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา “ป้องกันการทุจริต” กำหนดคุณลักษณะ ของนักเรียน 5 ประการ ประกอบด้วย

1. ทักษะกระบวนการคิด หมายถึง กระบวนการทางสมองที่มนุษย์ได้จัดการกับข้อมูลข่าวสารด้วยการจำแนก แยกแยะ เปรียบเทียบ โดยใช้วิจารณญาณอย่างมีเหตุผลสามารถแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลโดยแสดงออกด้วยการพูด การเขียน หรือท่าทาง
2. วินัย หมายถึง พฤติกรรมของตนเองที่สามารถควบคุมให้ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ หน้าที่ที่กำหนด เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข
3. ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติตนของบุคคลในทางที่ถูกต้อง ตรงไปตรงมา ความเป็นจริง ไม่คดโกงหรือเอาเปรียบผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อครอบครัว ต่อสังคม และต่อผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ
4. อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในจนสามารถปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

5. จิตสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลที่มีความปรารถนา และตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการดูแลเอาใจใส่ และมีส่วนร่วมในการอาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน

สรุปได้ว่าคุณลักษณะทั้ง 5 ประการนั้น มีกระบวนการคิดที่เป็นระบบการเข้าใจสถานการณ์ในการทำความดีและมีเหตุผล วินัย เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระเบียบข้อตกลงที่อยู่ร่วมกันได้ ซื่อสัตย์สุจริต เป็นการปฏิบัติตนด้วยความตรงไปตรงมาทั้งของตนเองและผู้อื่น อยู่อย่างพอเพียง เป็นการดำเนินชีวิตที่มีความสมเหตุสมผล และมีทักษะการทำงาน จิตสาธารณะ เป็นการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเพื่อน ๆ หรือรู้จักการทำงานเป็นทีมได้

กิจกรรมที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดของคุณลักษณะ 5 ประการ ของโรงเรียนสุจริต

ฐิติโชค อย่างสวย (2557 : 7) กล่าวถึงกิจกรรมที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของโรงเรียนสุจริต ในการดำเนินโครงการของโรงเรียนหนองหานวิทยา ดังนี้

1. ด้านกระบวนการคิด มีกิจกรรมดังนี้
 - 1.1 การสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ แม่เมตตา ก่อนกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 1.2 สร้างความตระหนักเกี่ยวกับการคอร์รัปชัน
 - 1.3 ศึกษาและอธิบายความหมายของการสุจริต ทุจริต คอร์รัปชัน
 - 1.4 ศึกษาความเข้าใจความหมายของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ 5 ประการ
 - 1.5 การเขียนสัญญาสุจริต
 - 1.6 การเขียนชื่อกลุ่ม สโลแกนรณรงค์ต่อต้านการโกงทุกรูปแบบ
2. ด้านการมีวินัย
 - 2.1 การสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ แม่เมตตา ก่อนกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 2.2 ทำแบบทดสอบก่อนและหลังเรียน
 - 2.3 การเขียนชื่อกลุ่ม สโลแกนรณรงค์ต่อต้านการโกงทุกรูปแบบ
 - 2.4 การทำงานเป็นกลุ่ม
3. ด้านซื่อสัตย์สุจริต
 - 3.1 การสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ แม่เมตตา ก่อนกิจกรรมเข้าชั้นเรียน
 - 3.2 ทำแบบทดสอบก่อนและหลังเรียน
 - 3.3 การเขียนสัญญาสุจริต
 - 3.4 การเขียนชื่อกลุ่ม สโลแกนรณรงค์ต่อต้านการโกงทุกรูปแบบ
 - 3.5 การทำงานเป็นกลุ่ม

4. ด้านอยู่อย่างพอเพียง

- 4.1 การสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ แผ่เมตตาทำก่อนกิจกรรมการเรียนการสอน
- 4.2 เสียงตามสายเปิดเพลงโรงเรียนสุจริตตอนพักกลางวัน
- 4.3 การทำงานกลุ่ม

5. ด้านจิตสาธารณะ

- 5.1 การสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิแผ่เมตตาทำก่อนกิจกรรมการเรียนการสอน
- 5.2 การเขียนสัญญาสุจริต
- 5.3 การเขียนชื่อกลุ่ม สโลแกนรณรงค์ด้านการโกงทุกรูปแบบ
- 5.4 การนำเสนอผลงานการรณรงค์ต่อต้านการโกงทุกรูปแบบหน้าชั้นเรียน

หน้าเสาธง เผยแพร่บนเว็บไซต์เฟซบุ๊กของโรงเรียน

สรุปคุณลักษณะ 5 ประการ ของโรงเรียนสุจริต

สามารถกล่าวได้ดังนี้ว่าคุณลักษณะ 5 ประการ ของโรงเรียนสุจริต คือ คุณลักษณะที่เป็นนิสัยและแสดงออกมาเป็นไปในทางที่ถูกที่ควรของผู้เรียน โดยมี 5 ประการ ได้แก่ ทักษะกระบวนการคิด วินัย ซื่อสัตย์สุจริต อยู่อย่างพอเพียง และจิตสาธารณะ โดยหวังว่าคุณลักษณะนี้จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนติดตัวจนโตในสังคมเพื่อให้ผู้เรียนมีการกระทำที่สุจริต ไม่คดโกง มีความขยันและเป็นพลเมืองดีของสังคม โดยในโครงการโรงเรียนสุจริตก็มีการแบ่งตัวชี้วัดต่าง ๆ เพื่อใช้ในการจำแนกผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนว่าผู้เรียนเกิดคุณลักษณะประการใดแล้วบ้างนั่นเอง

5.6 แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ด้านความซื่อสัตย์

ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 21) กล่าวถึง จริยธรรม ว่าเป็นลักษณะทางสังคม หลายลักษณะของมนุษย์และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ โดยลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุนและผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำ เป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่งนั้น คือ ลักษณะที่สังคมนั้นไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากกว่าประเภทหลังน้อย

ทิตินา แคมมณี (2546 : 4) ให้ความหมายของจริยธรรม ว่าเป็นการแสดงออกทางประพฤติปฏิบัติซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เป็นรูปธรรม

พล แสงสว่าง (2545 : 34) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม จริย รากศัพท์เดิมมาจาก จร แปลว่า เดิน หมายถึง เดินทาง เมื่อใช้กับคน คือ ทางเดินของชีวิตหรือแนวทางดำเนินชีวิต เมื่อรวมกับคำว่า ธรรม ก็หมายถึงแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

พิสมัย เทียนทอง (2553 : 7) กล่าวว่า คุณธรรม คือ หลักความจริง หลักการปฏิบัติ ประกอบด้วย จริยธรรม มี 2 ความหมายคือ

1. ความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณทางวิชาชีพ

2. การประพฤติว่าอะไรควร ไม่ควรทำ

จรรยา หมายถึง ความประพฤติที่ควรประพฤติ ซึ่งสังคมแต่ละสังคมกำหนดขึ้น สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละวิชาชีพ ก็อาจกำหนดบุคลิกภาพ กิริยา วาจา ที่บุคคลในวิชาชีพพึงประพฤติปฏิบัติ เช่น ครู แพทย์ พยาบาล ย่อมเป็นผู้สำรวมในกิริยา วาจา ทำทางที่แสดง จริยธรรม คือ กฎแห่งความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเกิดจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ความเป็นผู้มีปรีชาญาณ (ปัญญาและเหตุผลรวมกัน) ทำให้มนุษย์มีมโนธรรมรู้จักแยกแยะความดี ถูก ผิด ควรไม่ควร จริยธรรม มีลักษณะ 4 ประการ คือ

2.1 การตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgment) บุคคลจะมีหลักการของตนเองเพื่อตัดสินการกระทำของผู้อื่น

2.2 หลักการจริยธรรมและการตัดสินใจเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลก่อนที่จะปฏิบัติกรต่าง ๆ ลงไป

2.3 หลักการทางจริยธรรม เป็นหลักการสากลที่บุคคลใช้ในการตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ

2.4 ทักษะเกี่ยวกับจริยธรรม ได้มาจากความคิดของบุคคลหรืออุดมคติของสังคม จนเป็นทักษะในการดำรงชีวิตของตนและของสังคมที่ตนอยู่

คุณธรรม หมายถึง หลักของความดี ความงาม ความถูกต้อง ในการแสดงออกทั้งกาย วาจา ใจ ของแต่ละบุคคลซึ่งยึดมั่นไว้เป็นการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยซึ่งอาจส่งผลให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 291) ให้ความหมายของ จริยธรรม ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานในฐานะคำนามว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรมหรือกฎศีลธรรม

สาโรช บัวศรี (2522) กล่าวว่า จริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับมาตรฐานของความดีงามที่สังคมกำหนด

ไสว มาลัยทอง (2542 : 5) ให้ความหมายของ จริยธรรม ว่าเป็นธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติหรือหลักคำสอนอันเป็นแนวทางในการประพฤติและปฏิบัติของมวลมนุษย์ ซึ่งได้รวบรวมเอาคำสอนต่าง ๆ มาเป็นเกณฑ์สำหรับประพฤติและปฏิบัติหน้าที่ให้เหมาะสม กฎหมายเป็นแนวทางของความประพฤติ การปฏิบัติที่มุ่งให้สังคมส่วนรวมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และนโยบายของรัฐบาลมีบทบาทในการกำหนดคุณค่าทางจริยธรรมของสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี

คุณลักษณะด้านจริยธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 7) ผู้ทรงคุณวุฒิได้กลั่นกรองเนื้อหาของจริยธรรมทั่วไปในการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทยเป็นจริยธรรม 8 ข้อ ที่มีลักษณะเป็นตัวแทนของจริยธรรมที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้เหมือนกันครอบคลุมจริยธรรมทั่วไปใช้ ในการสอนจริยธรรมสำคัญที่ควรริบเร่งพัฒนาปลูกฝังโดยด่วนว่ามีดังต่อไปนี้

1. การใฝ่สัจจะ
2. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา
3. ความเมตตากรุณา
4. ความมีสติสัมปชัญญะ
5. ความไม่ประมาท
6. ความซื่อสัตย์สุจริต
7. ความขยันหมั่นเพียร
8. ความมีหิริ - โอตตัปปะ

จากที่กล่าวข้างต้น จะเห็นว่าคุณลักษณะจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์นั้นมีความสำคัญเพราะ

1. เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เช่น การผลิตสินค้าถ้าผู้ผลิตทำการผลิตสินค้าไม่ได้มาตรฐาน ความเชื่อถือในสินค้าตัวนั้นย่อมลดน้อยลงหรือไม่มีเลย ผู้บริโภคสินค้าก็จะไม่ซื้อสินค้า กิจการดังกล่าวต้องหยุดชะงักทำให้เศรษฐกิจของประเทศชะงักไปด้วย
2. เป็นพื้นฐานพัฒนาประสิทธิภาพระบบงานทั้งในภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้การปลูกฝังจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต จนเป็นที่ซาบซึ้งและยอมรับการปฏิบัติตามยอมทำให้พนักงาน เจ้าหน้าที่หรือบุคคลอื่น ๆ มีวินัยตรงต่อเวลา ไม่บิดพลิ้วต่อหน้าที่การงาน ปฏิบัติตามคำมั่นไว้วางใจและเคารพสิทธิ์ของกันและกัน
3. เป็นพื้นฐานพัฒนาความมั่นคงในสังคม เพราะเมื่อพนักงานและเจ้าหน้าที่ทั้งของภาครัฐและเอกชนมีความซื่อสัตย์สุจริตแล้ว ย่อมขจัดปัญหาการให้หรือการรับสินบน ยกยอกฉ้อโกง

ปัญหาการขายความลับของหน่วยงานย่อมไม่มี จึงเป็นการสร้างลัทธิภักดีองค์กรอันมีผลให้องค์กรมีความมั่นคง

4. เป็นการพัฒนาสัญญาประชาคมและระบบตุลาการให้มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ประเทศ (สังคม) ต้องมีความสงบสุข จึงต้องตราพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ กฎ ระเบียบ ซึ่งรวมเรียกว่า สัญญาประชาคม ขึ้นบังคับใช้ถ้าสมาชิกของสังคมหรือพลเมืองของประเทศไม่มีความซื่อสัตย์สุจริตพยายามบิดพลิ้วไม่ปฏิบัติตามสัญญาประชาคมที่รัฐตราขึ้น ย่อมเป็นหมิ่นไร้ความศักดิ์สิทธิ์หมดคุณค่าในตัวเอง ประเทศชาติย่อมเข้าสู่ภาวะระส่ำระสายทั้งทางสังคม การเมืองเศรษฐกิจ ด้านตุลาการ ถ้าผู้มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาตัดสินความขาดความซื่อสัตย์สุจริต ระบบความยุติธรรมย่อมล้มเหลวไม่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของสังคม

5. เป็นการสามัคคีในสังคม ความแตกแยกไม่ปรองดองกันเกิดจากความไม่ไว้ใจกัน ประการหนึ่งเกิดจากประโยชน์นิยมโดยยึดตนเองเป็นหลักประการหนึ่งความไม่สามัคคีที่เกิดขึ้น

จากสาเหตุประการแรกนั้น แก้ไขโดยการสร้างให้สมาชิกของสังคมหรือพลเมืองของประเทศมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน อันจะเป็นการจัดความหวาดระแวงให้หมดไปและก่อให้เกิดความไว้วางใจ ตลอดถึงพัฒนาความเชื่อถือและความจริงใจต่อกันซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของความสามัคคี จึงควรปลูกฝังใหม่ในเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะต้องเป็นผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่และบทบาทในการรับผิดชอบและพัฒนาสังคมในอนาคต

ความหมายของความซื่อสัตย์สุจริต

กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 14) ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกด้วยความจริงใจ ไม่คิดคดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ซื่อตรงทั้งกาย วาจา และใจ

दनัย ไชโยธา (2543 อ้างถึงใน พิสมัย เทียนทอง. 2553 : 12) ได้ให้ความหมายคำว่า สุจริต หมายถึง ความประพฤติดีความประพฤติงาม หมายถึง ความประพฤติที่เป็นเหตุให้บุคคลเป็นคนดีเป็นคนงาม ง่ายต่อการปกครอง มีความหมายครอบคลุมถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกทางกายและทางวาจาในทางที่ดี รวมถึงความรู้สึกนึกคิดที่ดีอันเป็นเหตุแห่งพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ด้วยความประพฤติดีที่แบ่งไว้ 3 ดังนี้ ทางกายสุจริต ทางวจีสุจริต และมนสุจริต

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2542 : 382) ให้ความหมาย ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่แสดงถึงความจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง

พรตฤณ เพชรวิวรรค์ (2545 : 226) ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติตรงไปตรงมา ถูกต้อง เหมาะสมตามทำนองคลองธรรมและกฎหมายของบ้านเมือง เช่นตรงต่อหน้าที่ ตรงต่อคำพูด ตรงต่อกฎเกณฑ์ทั้งตนเองและผู้อื่น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2538 อ้างถึงใน พิสมัย เทียนทอง. 2553 : 11) ให้ความหมายคำว่า สุจริต หมายถึง ความประพฤติดีความประพฤติชอบ มี 3 ประการ คือ ความประพฤติชอบด้วยกาย ความประพฤติชอบด้วยวาจา และความประพฤติชอบด้วยใจ

วินัย พัฒนรัฐ และคณะ (2553 : 8) ตรวจสอบ ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่แสดงถึงความจริงใจ ไม่คิดโกงหลอกหลวงหรือไม่เอาเปรียบผู้อื่น

ศุภวรรณ ชลมาก (2551 : 6) ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติด้วยความจริงใจ ไม่คิดคดโกง ไม่หลอกหลวง ตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา และใจ ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2545 อ้างถึงใน พิสมัย เทียนทอง 2553 : 11) ให้ความหมายคำว่า สุจริต ไว้ว่า ความประพฤติดีมี 3 อย่าง คือ ความประพฤติชอบด้วยกาย เรียกว่า กายสุจริต 3 อย่าง คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ความประพฤติชอบด้วยวาจา เรียกว่า วาจาสุจริต 4 คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การมีความตรงต่อสิ่งที่คิด พูด และกระทำให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่ดั่งมาจากในใจออกมาสู่การกระทำทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมส่วนรวม ให้อยู่ในระเบียบ กฎหมายหรือข้อบังคับ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการใช้ชีวิตหรือการอยู่ร่วมกันนั่นเอง

ประเภทของความซื่อสัตย์สุจริต

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2523 : 147 - 148) จำแนก ความซื่อสัตย์สุจริต ออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี การมีความละเอียดเกรงกลัวต่อการกระทำผิด การไม่พูดปด ไม่พูดสับปลับ หลอกหลวงการไม่คิดโลภในของผู้อื่น ไม่คล้อยตามพวกที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย มั่นคงต่อการทำดีของตน ไม่คดโกง มีความตั้งใจทำจริง ประพฤติตรงตามที่พูดและคิด ในกรณีของนักเรียนจะเห็นความซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ เรียนจริง มาโรงเรียนตรงต่อเวลา ทำการบ้านไม่คัดลอกคนอื่น เวลาสอบก็ตั้งใจสอบไม่ทุจริตในห้องสอบ

2. ความซื่อสัตย์สุจริตต่อบุคคล คือ มีความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น ต่อมิตร ต่อหัวหน้างาน ต่อผู้มีพระคุณ ลักษณะสำคัญ คือ มีความจริงใจต่อผู้อื่น ไม่ชักชวนผู้อื่นไปในทางเสื่อมเสีย ไม่สอพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตน เตือนสติแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่ริษยากลั่นแก่งแย่ง ไม่ถือเอาของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยการลักขโมย ฉ้อโกง ไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น ยอมรับผิดหากตนเป็นผู้ทำผิดต่อผู้อื่น ไม่ผิดนัด รู้จักเคารพสิทธิ์ของผู้อื่น ไม่หยิบของผู้อื่นไปโดยไม่ได้รับอนุญาต มีความประพฤติดีทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น

3. ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ คือ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนทำหรือได้รับมอบหมายและให้ทำที่ดีที่สุด ไม่ทอดทิ้งหน้าที่ ไม่ทุจริตคดโกง ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตน รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ ตรงต่อเวลา ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ประโยชน์ส่วนตน

4. ความซื่อสัตย์ต่อหมู่คณะ สังคมประเทศชาติ คือ การรักษาคำมั่นสัญญา ไม่คิดประทุษร้ายต่อหมู่คณะ รักษาความสามัคคี ไม่นำความลับของหมู่คณะ สังคม ประเทศชาติไปเปิดเผยไม่เป็นต้นเหตุให้คนภายนอกมาทำลายหมู่คณะ ไม่คิดทรยศทำลายสถาบันหลักของชาติ ไม่ร่วมมือกันทำงานใด ๆ ที่ผิดกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ สำนึกว่าตนเองเป็นพลเมืองของประเทศจะต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีช่วยกันรักษาความสงบ สิ่งใดที่สร้างขึ้นเป็นสาธารณสมบัติจะต้องช่วยกันรักษาและรู้จักใช้อย่างทะนุถนอม

กรมวิชาการ (2548 : 129 -131) จำแนกความซื่อสัตย์ออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี มีความละเอียด และเกรงกลัวต่อการกระทำความผิด พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่

- 1.1 ไม่สับปลับกลับกลอก
- 1.2 ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย
- 1.3 มั่นคงต่อการกระทำ ความดี
- 1.4 ไม่คดโกงมีความตั้งใจจริง
- 1.5 ประพฤติตรงตามที่คิด

2. ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่

- 2.1 ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว
- 2.2 ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว

3. ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล คือ มีความซื่อสัตย์ต่อบุคคลอื่น เป็นมิตรต่อหัวหน้างานต่อผู้มีพระคุณ พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่

- 3.1 ประพฤติตรงไปตรงมา ไม่คิดคดต่อผู้อื่น
- 3.2 ไม่ชักชวนไปในทางเสื่อมเสีย
- 3.3 ไม่สอพลอเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตน
- 3.4 ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดริษยาหรือกลั่นแกล้ง

4. ความซื่อสัตย์ต่อคณะ สังคม และประเทศชาติ พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่

- 4.1 ร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- 4.2 ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนหรือเอาดีเข้าตน
- 4.3 ไม่ร่วมมือกันทำงานใดๆ ที่ผิดกฎหมายหรือผิดจากที่กล่าวมาข้างต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของความซื่อสัตย์สุจริต แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้ ซื่อสัตย์สุจริต ต่อตนเอง ซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้อื่น และซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ โดยเป็นการกระทำที่ตรงไปตรงมา ต่อตนเอง ผู้อื่น และงานที่รับผิดชอบทั้งการกระทำ วาจา และใจ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่อยู่ภายในใจ ของตนเองลึก ๆ

5.7 แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2559 : 272) อธิบายถึงแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมไว้ดังนี้ รูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชน ในจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย กิจกรรมการสร้างความตระหนักด้านจริยธรรม กิจกรรมการใช้ สถานการณ์สมมุติ กิจกรรมการอบรมพัฒนาคุณธรรมด้านจริยธรรม เช่น การนิมนต์พระมาบรรยายธรรมะ การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาอบรมเชิงปฏิบัติการ การอบรมจิตตปัญญาศึกษา กิจกรรมการคัดเลือก นักศึกษาที่มีพฤติกรรมดีเด่นเพื่อมอบเกียรติบัตรกิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมประกวดมารยาทไทย กิจกรรมประกวดสิ่งประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ กิจกรรมทำบุญตักบาตร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 8 - 9) กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรม ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการจัดการศึกษาโดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนและคนไทย ให้มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ สติ ปัญญา ความรู้ คุณธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างดีมีความสุข ดังนี้

1. กำหนดลำดับความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะต้องเร่งสร้างเสริม ให้เกิดขึ้นกับคนไทยทุกคนในช่วงแรกและช่วงเวลาต่อ ๆ ไป อาทิ มีความเพียร รู้จักเก็บออม มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความกตัญญู ชื่นชม คนดี/คนสุจริต มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม รักชาติรักแผ่นดิน เป็นต้น และกำหนด ให้เป็นนโยบายแห่งชาติที่จะต้องดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่องตลอดไป

2. ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรแกนกลาง โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง ให้มีสาระของความรู้เกี่ยวกับความจริงของชีวิตและธรรมชาติหลักธรรมของศาสนา คุณธรรมจริยธรรมอันดีงามของระบบวิถีชีวิต เอกลักษณ์ไทย และลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ ตามลำดับความสำคัญที่กำหนดไว้ โดยบูรณาการอย่างเหมาะสมตามวัยของผู้เรียนในแต่ละระดับ การศึกษา

3. ส่งเสริมให้สถานศึกษา สถาบันศาสนา และองค์กรต่าง ๆ ที่จัดและร่วม การจัดการศึกษาจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ทางศาสนาและวิชาสามัญ เข้าด้วยกันอย่างสมดุล มีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามแก่ผู้เรียนเหมาะสมกับวัยอย่างต่อเนื่อง

ทุกระดับ รวมทั้งส่งเสริมให้ครู คณาจารย์ พระภิกษุ นักบวช และผู้นำทางศาสนาที่มีความรู้ความเข้าใจศาสนาอย่างถ่องแท้เป็นผู้สอนวิชาศาสนาและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4. ส่งเสริม สนับสนุน ให้สถาบันศาสนาจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา และพัฒนาจิตใจที่สำคัญของเยาวชน ศาสนิกชน และประชาชนคนไทยทุกคน เพื่อให้คนไทยเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมไทยในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

5. กำหนดนโยบายแผนงานและโครงการ เพื่อสนับสนุนและพัฒนาให้ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ นักบวช ผู้นำทางศาสนา และผู้ทรงความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย มีความรู้ความสามารถในการฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้หลักศาสนธรรม ศิลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เป็นผู้สอนหรือเป็นวิทยากรในสถานศึกษา

6. ดำเนินการให้มีแผนและโครงการในการปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมในวิถีชีวิตที่ดำรง โดยให้สถาบันสังคมในท้องถิ่นที่รับผิดชอบได้เข้ามามีส่วนร่วมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้คนไทยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสุข และเป็นสังคมที่เอื้อเพื่ออาทรต่อกัน

7. จัดกระบวนการเรียนการสอนด้านศาสนาและหลักธรรมศาสนาในทุกระดับ การศึกษาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับศาสนาที่ผู้เรียนนับถือทั้งด้านเนื้อหา การปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ รวมทั้งมีการบูรณาการการเรียนการสอนทางด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ไว้ในทุกวิชาอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน

8. สถานศึกษาจัดให้มีการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านศาสนาและความรู้ทั่วไปเข้าด้วยกันอย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนจัดให้ครู พระภิกษุ นักบวช และผู้นำทางศาสนาที่มีความรู้ความเข้าใจศาสนาธรรมอย่างถ่องแท้ เป็นผู้สอนวิชาศาสนาและศีลธรรมให้สถานศึกษา การมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความกตัญญู คู่กับคุณธรรม จริยธรรม

9. จัดให้มีการอบรม ประชุมกันอย่างสม่ำเสมอในหมู่ครู คณาจารย์ และผู้บริหารในเรื่องความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถบูรณาการในเรื่องความรู้และความเข้าใจศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถบูรณาการด้านศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยในกระบวนการเรียนรู้ได้มากขึ้น รวมทั้งสามารถอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนและประพฤติปฏิบัติตนเป็นต้นแบบที่ดีของสังคม

10. จัดให้มีแผนงานและโครงการที่สนับสนุนให้ศาสนบุคคลที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงในศาสนธรรม เป็นผู้สอนหรือเป็นวิทยากรวิชาศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ในโรงเรียน เพื่อปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียน

6. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

6.1 ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์

กุหลาบ พงษ์เทพิน (2553 : 18) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ว่าหมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกของผู้เรียนที่บ่งบอกให้เห็นอุปนิสัยที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ความถูกต้องที่มีอยู่ภายในจิตใจของผู้เรียน ที่สถานศึกษากำหนดขึ้นเพื่อพัฒนาผู้เรียน พฤติกรรมนั้นแสดงออกในสิ่งที่ดีงาม เคยชินเป็นกิจนิสัยและลักษณะนิสัย สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

นาตยา รัตมี (2552 : 10) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่าหมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนโดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยม เพื่อนำมา เป็นตัวกำหนดทิศทางและจุดเน้นในการดำเนินงานของสถานศึกษา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556 : 253) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะไว้ว่าหมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำตัวชัดเจน

พระอานาจ อตถกามา (น้อยนิล) (2554 : 36) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เป็นคุณลักษณะที่โรงเรียน ชุมชน หรือสังคม ต้องการในด้านคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้ผู้เรียนอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขในฐานะที่เป็น พลเมืองไทยและพลเมืองโลก

ภาณุภัทร ลิมจำรูญ (2551 : 9) ได้ให้ความหมายของ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ว่าหมายถึง สิ่งที่คุณเคยยึดถือปฏิบัติโดยบุคคลส่วนใหญ่เห็นว่าดีงาม ถูกต้อง และเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ตามที่สถานศึกษาและสังคมต้องการ

รัชภูมิ สมสมัย (2552 : 11) กล่าวถึงความหมายของ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ไว้ว่า หมายถึง คุณลักษณะในด้านคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก ที่สังคมต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนทำให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก ตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดไว้มีอยู่ 8 คุณลักษณะ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ

สุภาววรรณ ยาทองไชย (2554 : 16) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง พฤติกรรมที่ชี้ให้เห็นความดีหรือพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็นได้หรือลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นการแสดงออกที่สามารถสังเกตและเห็นได้ ดังนั้นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน หมายถึง ลักษณะที่ชี้ให้เห็นถึงความดี การแสดงพฤติกรรมลักษณะท่าที กริยา ท่าทาง หรือพฤติกรรม

ต่าง ๆ ที่นักเรียนควรยึดถือปฏิบัติตามความคาดหวังที่จะให้เกิดพฤติกรรมหรือลักษณะประจำตัวที่ดีของนักเรียน

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551 : 56) กล่าวว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนอันเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งในฐานะพลเมืองไทย และพลโลก (กลุ่มส่งเสริมการเรียนการสอนและประเมินผล)

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2548 : 2) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ 8 ประการ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ

จากความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ตั้งงามที่มีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ลักษณะ พฤติกรรม ทางกาย วาจา ใจ ซึ่งสามารถสังเกตได้ที่แต่ละบุคคลจะมีไม่เหมือนกัน มีความแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ สถานที่ เวลา อารมณ์ ส่วนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน หมายถึง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สถานศึกษาต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ เป็นพลเมืองที่ดีของชุมชนและของชาติ

ความสำคัญของคุณลักษณะอันพึงประสงค์

นิวัฒน์ ล้ำจุมจัง (2553, ออนไลน์) กล่าวว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนมีความสำคัญเนื่องจากเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้าน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 6 ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

พระอานาจ อตถกโม (น้อยนิล) (2554 : 38) ได้กล่าวไว้ว่า ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยต้องผสมผสานสาระความรู้เหล่านั้นให้ได้ สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่พึงงาม

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552 : 53) ได้ระบุถึงความสำคัญของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กล่าวไว้ในมาตราที่ 23,

24 และ 26 เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสรุปได้ว่า ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยต้องผสมผสานสาระความรู้เหล่านั้นให้ได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชาและให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาพัฒนาการของผู้เรียนความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมในแต่ละระดับและรูปแบบการจัดการศึกษา ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ มุ่งมั่นขยายโอกาสทางการศึกษาให้เยาวชนได้รับการศึกษาที่มุ่งคุณภาพอย่างกว้างขวางและทั่วถึง โดยคำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา นอกเหนือจากการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมและสร้างความตระหนักให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในคุณค่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี และวิถีประชาธิปไตย

จากความสำคัญของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้างต้นสรุปได้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์มีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับการศึกษาในปัจจุบัน เพราะในการจัดการศึกษาปัจจุบันนี้ยึดหลักคุณธรรมนำความรู้ ดังนั้นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในทุกรายวิชาจึงต้องบูรณาการคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดกับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน เป็นพลเมืองที่ดีของชาติและพลโลก

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์

จอร์จตัน นันท์ยทวิกุล (2545 : 31 อ้างอิงจาก Justin, 1950 : 722) กล่าวถึง การปลูกฝังความรับผิดชอบไว้ว่า ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่ดีประการหนึ่งที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในเด็ก ทั้งนี้เพราะเป็นคุณลักษณะอันถึงปรารถนาของสังคม ความรับผิดชอบไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด ความคิดรวบยอดว่า “ถูก” หรือ “ผิด” เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้มีความรับผิดชอบโดยตรง กล่าวคือ ถ้าการอบรมเข้มงวดและเครี้ยตจนเกินไปจะทำให้เด็กเกิดความวิตกกังวลและขัดขวางการปรับตัวที่ดีของเด็ก แต่ในการกลับกันความรู้สึกผิดที่ไม่ได้รับการพัฒนาจะนำไปสู่ความรับผิดชอบที่หย่อน จึงเห็นได้ว่าวิธีการปลูกฝังอบรมนั้นมีความสำคัญมาก จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การปลูกฝังความรับผิดชอบให้เด็กนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างให้ตั้งแต่ในวัยเด็กเพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอ เป็นพื้นฐานที่สามารถนำไปพัฒนาตนเองโดยในการปลูกฝังนั้นควรให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจ รู้สึกรับผิดชอบ และตระหนักถึงความสำคัญของความรับผิดชอบอย่างแท้จริงจนเกิดเป็น

ลักษณะนิสัยและควรทำให้เหมาะกับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามวัยและเกิดการพัฒนาตามลำดับ ในการฝึกอบรมหรือปลูกฝังนั้นควรมีครูหรือผู้ใหญ่คอยดูแลชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเด็กจะได้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

6.1.3 คุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับสังคมไทย

คุณลักษณะที่ดีของคนไทยที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดในมาตรฐานการศึกษาชาติ คือ คุณธรรมและจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยคนไทยต้องมีการดำเนินชีวิต โดยกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต สำหรับการวิจัยนี้ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ คุณลักษณะด้านคุณธรรม คุณลักษณะด้านสังคม และคุณลักษณะด้านการเรียนรู้

1. คุณลักษณะด้านคุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นสภาพความดีงามในด้านต่าง ๆ และหากยึดชุดของคุณธรรมระดับบุคคล เพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากการวิเคราะห์ของ ไกรยุทธ ธีรตยาคินันท์ (2531) ซึ่งใช้เป็นกรอบในงานวิจัยของ สุวิมล ว่องวานิช และนงลักษณ์ วิรัชชัย (2549) พบว่า คุณธรรมระดับบุคคลเพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมี 4 ชุด ได้แก่

1.1 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง และความมีวินัย

1.2 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น ฉันทะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความกตัญญู

1.3 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยยึดประวิงหรือตักเตือนให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความมีสติและรอบคอบ และความตั้งใจให้ดี

1.4 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอาเปรียบผู้อื่น ความอะลุ่มอล่วยถ้อยทีถ้อยอาศัย

2. คุณลักษณะด้านสังคม หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคม และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความมีกิริยามารยาท การปรับตัว ความตรงต่อเวลา ความสุภาพ การมีสัมมาคารวะ การพูดจาไพเราะ และความอ่อนน้อมถ่อมตน

3. คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ การทำความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความรักเรียน และความรักการอ่าน จากแนวคิดทฤษฎีสรุพบได้ว่า การที่จะสร้างให้มนุษย์มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดีนั้น มนุษย์ต้องมีการดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต คือต้องมีการนำคุณธรรมมาใช้ควบคู่ไปกับการพัฒนาในทุกด้าน

6.2 นโยบายและแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ให้เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ โดยกำหนดจุดมุ่งหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายและกรอบทิศทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีระดับโลก

นอกจากนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้มีคุณธรรม และมีความรอบรู้อย่างเท่าทัน ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง แนวทางการพัฒนาคนดังกล่าว มุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ทักษะ และความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งส่งเสริมผู้เรียนมีคุณธรรม รักความเป็นไทย ให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์มีทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

6.2.1 ความสำคัญของคุณลักษณะอันพึงประสงค์นักเรียน

ปัญหาของพฤติกรรมการศึกษาของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ได้รับการตระหนักและหาทางที่จะแก้ไข เสริมสร้าง และพัฒนาจากครู - อาจารย์ บิดามารดา ผู้ปกครอง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา ในภาครัฐได้มีการประกาศเกี่ยวกับการสร้างและรักษาระเบียบอย่างต่อเนื่อง

พระเมธีธรรมาภรณ์ (2542 : 12) น้ำและอากาศเป็นสิ่งที่มียู่ทั่วไปเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตเพราะถ้าขาดน้ำเพียงวันเดียวคนก็แทบตาย ยิ่งขาดอากาศประเดี๋ยวเดียวก็อาจตายหรือไม่ก็เป็นอัมพาตได้ จริยธรรมหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์และสังคมของเราอยู่โดยไม่รู้ตัว แต่ก็มีความแตกต่าง

กันอยู่อย่างหนึ่งระหว่างน้ำและอากาศกับศาสนาและจริยธรรม คือ น้ำและอากาศนั้นคนขาดไปแล้วก็รู้ตัวเองว่าขาดอะไรและต้องการอะไร แต่ศาสนาและจริยธรรมนั้น มีลักษณะประณีตและเป็นธรรมมาก จนกระทั่งแม้ว่าคนจะขาดสิ่งเหล่านี้จนถึงขั้นมีปัญหาเกิดขึ้นแล้วยังไม่รู้ว่าขาดอะไร ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องการสร้างความเข้าใจ ชี้แจงอย่างต่อเนื่องให้ตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญ

ยนต์ ชุ่มจิต (2544 : 23) ไม่ว่าจะเป็ยคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรม ต่างมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในทุกสังคม หากสังคมใดหรือชาติใดที่เต็มไปด้วยประชาชนซึ่งขาดคุณธรรมจริยธรรม และศีลธรรมแล้ว สังคมนั้นจะมีแต่ความยุ่งเหยิงระส่ำระสายเต็มไปด้วความวุ่นวายเดือดร้อน ชีวิตของคนในสังคมนั้นก็ปราศจากความสุข

สรุปได้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ เป็นการฝึกและอบรมบุคคลให้รู้จักระเบียบ ข้อบังคับของสังคม ให้บุคคลสามารถควบคุมตนเอง และอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างสงบและมีความสุข นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นต่อการพัฒนาองค์กรของตนให้เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพตามเป้าหมายขององค์กร

การสร้างและรักษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์

คุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้บุคคลมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านจริยธรรมคุณธรรม การประพฤติตนที่ดีส่งผลให้ชุมชน สังคม และประเทศชาติมีการพัฒนาไปในทางที่ดีมีคุณภาพ ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ก็ตามที่มีบุคคลที่ไว้ระเป็ยวินัยไม่มีความรับผิดชอบแล้วนั้น ชุมชน สังคม หรือแม้แต่ประเทศชาติก็จะพบกับวิกฤตการณ์และไม่ประสบความสำเร็จถึงวัตถุประสงค์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากตนเองและการฝึกฝนปลูกฝังควรที่จะปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็ก ชุมชน ครอบครัว และวิถีชีวิตในสังคมมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องและมีอิทธิพลที่สำคัญในการปลูกฝังและพัฒนาวินัยของเด็ก บิดามารดา ครูอาจารย์ เป็นบุคคลสำคัญสร้างให้เด็กเป็นผู้มีวินัยและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

คุณลักษณะศึกษา

“คุณลักษณะศึกษา” เป็นคำที่แปลมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Character Education” ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและคล้ายคลึงกับ “Moral Education” และ “Virtue Education” คำเหล่านี้มักจะใช้แทนกันและใช้ในความหมายเดียวกันในเชิงการจัดการศึกษาหรือกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีพฤติกรรมและความคิดที่ดีงามตามอุดมคติที่สังคมพึงประสงค์ความหมายของคุณลักษณะศึกษาที่ประมวลจาก Webster’s Ninth New Collegiate Dictionary หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มุ่งพัฒนาความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมที่ดีในบุคคลเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีต่อไป นิยามข้างต้นชี้ให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนมีขอบข่ายครอบคลุมแนวคิดที่เกี่ยวกับ

การพัฒนาความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และพฤติกรรม ตามกรอบของค่านิยม จารีต ประเพณี คุณธรรม ศีลธรรมตามหลักศาสนา มาตรฐาน กฎเกณฑ์ และข้อบังคับต่าง ๆ ในสังคมตลอดจน สภาพในอุดมคติที่ควรจะเป็นทั้งในระดับบุคคล คือ ในเด็กและเยาวชนตลอดจนในระดับสังคมและ ประเทศต่อไป

6.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในโรงเรียน

คุณลักษณะที่ดีของคนไทยที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดในมาตรฐานการศึกษาชาติ คือ คุณธรรม และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยคนไทยต้องมีการดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต สำหรับการวิจัยนี้ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ คุณลักษณะด้านคุณธรรม คุณลักษณะด้านสังคม และคุณลักษณะด้านการเรียนรู้

1. คุณลักษณะด้านคุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นสภาพความดีงามในด้านต่าง ๆ และหากยึดชุดของคุณธรรมระดับบุคคล เพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากการวิเคราะห์ของ ไกรยุทธ ธีรตยาคีนันท์ (2531) ซึ่งใช้เป็นกรอบในงานวิจัยของ สุวิมล ว่องวานิช และนงลักษณ์ วิรัชชัย (2549) พบว่า คุณธรรมระดับบุคคล เพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมี 4 ชุด ได้แก่

1.1 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถ พึ่งตนเอง และความมีวินัย

1.2 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น ฉันทะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความกตัญญู

1.3 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยยึดประวิงหรือตักเตือนให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความมีสติและรอบคอบ และความตั้งใจให้ดี

1.4 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความเมตตาความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอารอดเอาเปรียบผู้อื่น ความอะลุ่มอล่วยถ้อยที่ถ้อยอาศัย

2. คุณลักษณะด้านสังคม หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคม และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความมีกิริยามารยาท การปรับตัว ความตรงต่อเวลา ความสุภาพ การมีสัมมาคารวะ การพูดจาไพเราะ และความอ่อนน้อมถ่อมตน

3. คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ การทำความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความรักโรงเรียน และรักการอ่าน

นวัตน์ วงศ์โสภาก (2544: 13 อ้างอิงใน ทิศนา แคมมณี. 2541) กล่าวว่า หากประเทศชาติต้องการที่จะแก้ปัญหาวิกฤติทางคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมของสังคมอย่างจริงจัง จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายทั้งบุคลากรที่รับผิดชอบในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียนจะต้องหันมาร่วมมือกันเพื่อหาวิธีการต่าง ๆ มาดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ปัญหาของการแก้ไขปัญหาทางคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยม ไม่ได้อยู่ที่การขาดวิธีการที่จะสั่งสอน อบรม หรือพัฒนา สาเหตุคงมีหลายประการ เช่น การขาดความตระหนักในความสำคัญของปัญหา การขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริง ขาดเวลา ขาดการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง ขาดขวัญกำลังใจในการดำเนินงาน การมีภาระเกินกำลัง และสิ่งที่ขาดมากที่สุด คือ ขาดการร่วมมือกันนำวิธีการต่าง ๆ ไปปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย

คุณลักษณะอันพึงประสงค์นักเรียนเป็นส่วนที่ต้องพิจารณาอย่างยิ่ง เพราะนักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนอนาคตของท้องถิ่นและประเทศชาติที่ดี ต้องมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านระเบียบวินัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวินัยนักเรียน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความประพฤติ ด้านระเบียบสถานศึกษา และด้านการปฏิบัติตนของนักเรียน

ด้านความประพฤติ

นักเรียนจะต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสภาพการเป็นนักเรียน ความประพฤติต่อไปนี้ถือว่าไม่เหมาะสมกับสภาพการเป็นนักเรียน

1. การแต่งกายเครื่องแบบนักเรียนเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ แต่งกายแบบปล่อยชายเสื้อในที่สาธารณะหรือไม่ปกเสื้อให้ครบตามที่โรงเรียนกำหนด
2. การใช้เครื่องสำอางหรือสิ่งแปลกปลอมเพื่อเสริมสวยหรือแต่งกายไม่สุภาพ
3. แต่งเครื่องแบบนักเรียนเข้าไปในโรงมหรสพหรือสถานบันเทิง เว้นแต่นักเรียนที่พักอยู่ในสถานทีนั้นหรือโรงเรียนมีคำสั่งเป็นคราว ๆ ไป
4. เข้าไปในสถานบริการตามกฎหมายว่าด้วยสถานเริงรมย์หรือสถานทีอื่นใดทีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น บาร์ ไนต์คลับ สถานอบ อบ นวด บ่อนการพนัน สนามม้า โรงรับจำนำ ดิสโก้เธค เว้นแต่นักเรียนทีพักอยู่ในสถานทีนั้น
5. เข้าไปในสถานทีค้าประเวณี เว้นแต่ทีพักอยู่ในสถานทีนั้นหรือเข้าไปเยี่ยมญาติทีอาศัยอยู่ในสถานทีนั้น
6. การคบค้าสมาคมกับหญิงประพฤติเพื่อค้าประเวณี เว้นแต่เป็นญาติใกล้ชิดกับหญิงนั้น

7. ประพฤติตนในทำนองชู้สาว
 8. มีวัตถุประสงค์ หรืออาวุธ หรืออุปกรณ์ที่เจตนาให้เป็นอาวุธหรือซ่อนเร้นไว้
 เพื่อประทุษร้าย

9. หลบหนีโรงเรียนหรือหลีกเลี่ยงการเรียน
 10. แสดงกิริยาวาจาหรือกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดที่ไม่เป็นสุภาพชน
 11. มีส่วนร่วมหรือเล่นพนันทุกชนิด
 12. มั่วสุมหรือก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นด้วยวิธีใดก็ตาม
 13. สูบบุหรี่ สูบกัญชา เสพสุราของมีนเมา ติดสารระเหย และสิ่งเสพติด
 ทุกชนิดหรือมีไว้ในครอบครอง

14. เทียวเตรในเวลากลางคืน ระหว่างเวลา 22.00 น. ถึง 04.00 น. ของ
 วันรุ่งขึ้น เว้นแต่ไปกับบิดามารดาหรือผู้ปกครองหรือได้รับอนุญาตจากโรงเรียน

15. เมื่อพบอาจารย์หรือผ่านอาจารย์ไม่แสดงความเคารพหรือกิริยาไม่สุภาพ

16. ครอบครองหรือซ่อนเร้นรูปภาพหรือหนังสือลามกอนาจาร

17. ประพฤติตนให้เป็นที่เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียงของโรงเรียน

สรุปได้ว่าความประพฤตินักเรียน เป็นระเบียบหรือข้อบังคับที่สร้างความสงบเรียบร้อย
 อันจะนำมาซึ่งความสุขและความเสมอภาคแก่สมาชิกทุกคนในสังคม ทั้งการประพฤติที่ดีทั้งทางกาย
 จิตใจ สังคม และทางอารมณ์

6.3.1 ด้านระเบียบของสถานศึกษา

1. การมาเรียน

นักเรียนจะต้องมาเรียนก่อนเวลา 08.00 น. หรือก่อนสัญญาณโรงเรียนเข้ามีฉะนั้น
 จะถือว่ามาโรงเรียนสาย นักเรียนคนใดมาโรงเรียนสายให้หัวหน้าครูเวรประจำวันหรือฝ่ายปกครอง
 พิจารณาลงโทษตามสมควรแล้วแจ้งรายชื่อให้นายทะเบียนฝ่ายปกครองเพื่อบันทึกกิจกรรม
 เพื่อรวบรวมแจ้งอาจารย์ที่ปรึกษาหรือหัวหน้าระดับต่อไป

นักเรียนที่มาโรงเรียนสายติดต่อกัน 3 ครั้ง หรือมาโรงเรียนสายเป็นอาจันต์ ถือว่า
 มีเจตนาประพฤติดิถีระเบียบของโรงเรียนจะถูกพิจารณาโทษแล้วแต่กรณี

ในกรณีที่นักเรียนมีเหตุจำเป็นต้องมาโรงเรียนสายให้แจ้งสาเหตุเป็นลายลักษณ์
 อักษรต่อผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายปกครองเพื่อจะได้พิจารณาความเหมาะสมเป็นราย ๆ ไป หรือเป็นครั้ง
 คราว

2. การเข้าแถวเคารพธงชาติ

เวลา 07.50 น. นักเรียนควรทำธุระส่วนตัวให้เรียบร้อยเพื่อเตรียมตัวเคารพธงชาติ

เวลา 07.50 น. โรงเรียนจะเปิดเพลงมาร์ชประจำโรงเรียน นักเรียนจะต้องรีบเข้าแถวโดยเร็วที่สุด ก่อนเพลงมาร์ชจะจบลง 10 นาที

เมื่อเข้าแถวเรียบร้อยแล้ว หัวหน้านักเรียนหรือตัวแทนนักเรียนจะสั่งคำว่า “จัดแถว” ให้นักเรียนจัดแถวโดยให้ห่างกัน 1 ช่วงแขน

ระหว่างการเข้าแถวห้ามพูดคุย หยอกล้อ เล่นกัน หรือส่งเสียงดังโดยเด็ดขาด

เมื่ออาจารย์ขึ้นพูดหน้าเสาธง หัวหน้านักเรียนหรือตัวแทนนักเรียนจะสั่งคำว่า “ทั้งหมดแถวตรง” นักเรียนทุกคนจะต้องกล่าวคำว่าสวัสดีครับ (ค่ะ)

เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมหน้าเสาธง ให้นักเรียนเดินแถวเข้าชั้นเรียนเป็นระเบียบ ห้ามแตกแถวหรือแยกไปทำธุระส่วนตัวใด ๆ ยกเว้นหน้าชั้นหรือตัวแทนที่จะไปลงสภานักเรียน

3. การเคารพของนักเรียน

3.1 เมื่อผู้ควรเคารพเข้ามาในห้องเรียน ให้ครูผู้ควบคุมในขณะนั้นเป็นผู้บอกทำความเคารพ ถ้าไม่มีอาจารย์ให้หัวหน้าเป็นคนบอกแทน

3.2 การบอกทำความเคารพ ให้บอกคำว่า “นักเรียน” ให้นักเรียนในห้องหยุดทำงานทันที นั่งตัวตรงและหัวหน้าบอกราบ นักเรียนทุกคนก้มกราบที่โต๊ะไม้แบมือ แล้วกล่าวคำว่า สวัสดีครับ (ค่ะ) ในกรณีที่ เป็นวิชาภาษาต่างประเทศให้ เป็นไปตามที่อาจารย์ประจำวิชาเป็นผู้กำหนด

3.3 เมื่ออาจารย์กำลังจะออกจากห้องสอน ให้บอกคำว่า “นักเรียนกราบ” นักเรียนทุกคนก้มกราบที่โต๊ะไม้แบมือ แล้วกล่าวคำว่าขอบคุณครับ (ค่ะ) ในกรณีที่ เป็นวิชาภาษาต่างประเทศให้ เป็นไปตามที่อาจารย์ประจำวิชาเป็นผู้กำหนด

3.4 เมื่อนักเรียนเดินสวนทางกับอาจารย์ ให้นักเรียนหยุดยืนตรงพร้อมกับโค้งคำนับ

3.5 กรณีที่นักเรียนนั่งตามระเบียบ เมื่อมีอาจารย์เดินผ่านให้นักเรียนยืนตรงแล้วโค้งคำนับทันที ถ้าอาจารย์นั่งอยู่ตามระเบียบ นักเรียนจะเดินผ่านให้ก้มหัวเล็กน้อยจนผ่านอาจารย์ไป

3.6 กรณีที่พบอาจารย์นอกโรงเรียนไม่ว่าจะอยู่ในเครื่องแบบนักเรียนหรือไม่ก็ตาม ให้นักเรียนยกมือไหว้แล้วกล่าวคำว่าสวัสดีครับ (ค่ะ) ในกรณีที่นักเรียนขี้อวดยานให้โค้งคำนับหรืออาจกล่าวทักทายอย่างสุภาพ

3.7 นักเรียนที่อยู่ในเครื่องแบบอื่น ๆ ให้ทำความเคารพตามระเบียบของเครื่องแบบนั้น ๆ

3.8 เมื่อพบครูในตอนเช้าและก่อนกลับบ้านต้องทำความเคารพครู โดยการไหว้และกล่าวคำว่า “สวัสดีครับ (ค่ะ)”

4. ระเบียบการรักษาความสะอาด

4.1 ห้องเรียน

นักเรียนทุกคนต้องช่วยกันรักษาความสะอาด ไม่ขีดเขียนหรือทำความสกปรกอื่น ๆ ตามโต๊ะหรือฝาผนัง หลังเลิกเรียนให้นักเรียนที่เป็นเวรประจำวันทำความสะอาดห้องเรียน รวมทั้งการทิ้งขยะ ปิดไฟ และประตูหน้าต่าง

4.2 บริเวณโรงเรียน

นักเรียนจะต้องช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน โดยไม่ทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลลงบนพื้น ให้ทิ้งในภาชนะใส่ขยะ

5. การรับประทานอาหาร

เมื่อเสียงออดเตรียมเข้าแถวในตอนเช้า ห้ามนักเรียนรับประทานอาหารหรืออยู่ในโรงอาหารนอกจากจะมีคำสั่งเป็นครั้งคราว

ห้ามนักเรียนซื้อน้ำหรืออาหารในช่วงเวลาเรียนเป็นอันขาด จะซื้อได้ในเวลาพักและพักรับประทานอาหารเท่านั้น นอกจากจะมีคำสั่งเป็นครั้งคราวเมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้วต้องนำถ้วยชามไปส่งคืนให้แก่ร้านที่ซื้อมา

6. ห้องน้ำ ห้องส้วม ห้ามนักเรียนชายเข้าไปในบริเวณห้องน้ำ ห้องส้วม นักเรียนหญิงเด็ดขาด นักเรียนต้องช่วยกันรักษาความสะอาดห้องน้ำ ห้องส้วมที่นักเรียนใช้ร่วมกันให้สะอาดอยู่เสมอ ห้ามทำการขีดเขียนใด ๆ บนพื้นและฝาผนังและห้ามอยู่นานจนเกินไป

7. การขออนุญาตออกนอกบริเวณโรงเรียน

ในช่วงเวลาตั้งแต่โรงเรียนเข้าจนถึงเลิกเรียน นักเรียนจะออกนอกบริเวณโรงเรียนโดยไม่ขออนุญาตไม่ได้ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าหลบหนีโรงเรียนจะมีความผิดตามระเบียบของโรงเรียน

โรงเรียนจะอนุญาตให้ออกนอกสถานที่ในกรณีที่เป็นจริง ๆ เช่น ผู้ปกครองมารับหมอนัด ไปติดต่อราชการ ไปโรงพยาบาล การออกนอกโรงเรียนเป็นหมู่คณะจะพิจารณาเป็นคราว ๆ ไป

8. การหยุดเรียนของนักเรียน

8.1 นักเรียนหยุดเรียนด้วยเหตุใดก็ตาม ต้องเขียนใบลาเพื่อขออนุญาตหยุดเรียนและต้องมีลายเซ็นผู้ปกครองนักเรียนกำกับมาด้วย

8.2 นักเรียนคนใดไม่มาโรงเรียนและไม่ส่งใบลาถือว่าขาดเรียน จะถูกพิจารณาโทษตามเหมาะสม

8.3 ในกรณีที่นักเรียนขาดติดต่อกัน 3 วัน โดยไม่มีใบลา โรงเรียนจะแจ้งผู้ปกครองทราบเพื่อดำเนินการต่อไป

9. การพกพาอาวุธเข้ามาในโรงเรียน

ห้ามนักเรียนพกอาวุธใด ๆ เข้ามาในโรงเรียนหากตรวจพบถือว่ามีความผิด หากเป็นอาวุธร้ายแรงอันอาจเป็นอันตราย โรงเรียนจะลงโทษสถานหนักหรือมอบตัวให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ ดำเนินการตามกฎหมาย

10. การใช้โรงรถ

10.1 จอดรถให้เป็นระเบียบตามจุดที่โรงเรียนกำหนด

10.2 จอดรถในโรงรถแห่งเดียวเท่านั้น

10.3 ห้ามนำรถของเพื่อนไปโดยเจ้าของไม่ทราบ

10.4 ไม่มีกิจจำเป็นห้ามนักเรียนเข้าไปในโรงรถ หากจำเป็นต้องขออนุญาตก่อน

6.3.2 ด้านการปฏิบัติตนของนักเรียน

1. นักเรียนจะต้องเว้นจากการประพฤติไม่เหมาะสมกับสภาพนักเรียน

2. นักเรียนจะต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน ในหมวดเครื่องแต่งกายนักเรียน

3. ห้ามนักเรียนคบกับเพื่อนอันธพาลหรือชักนำเข้ามาในโรงเรียน

4. เมื่อขึ้นบนอาคารเรียน นักเรียนต้องถอดรองเท้าทุกครั้ง

5. การเปลี่ยนห้องเรียนในห้องปฏิบัติการ นักเรียนจะต้องเดินแถวให้เป็นระเบียบทุกครั้ง

6. ไม่เล่นกันบนอาคารเรียน

7. นักเรียนจะต้องไม่ทำลายทรัพย์สินของโรงเรียน หากเกิดการเสียหายต้องชดใช้ในราคาปัจจุบัน

8. นักเรียนจะต้องไม่นำทรัพย์สินอื่นมาเป็นของตน ในกรณีที่เก็บของได้ต้องนำมาให้อาจารย์เพื่อประกาศหาเจ้าของต่อไป

9. นักเรียนจะต้องสามัคคีไม่ข่มเหงรังแกกัน ผู้ใดฝ่าฝืนจะได้รับโทษขั้นร้ายแรง

10. นักเรียนจะต้องหลีกเลี่ยงการประพฤติทำนองชู้สาวอย่างเด็ดขาด ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษขั้นร้ายแรง

11. นักเรียนจะต้องเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ทุกท่านด้วยความสุจริตใจ

12. นักเรียนจะต้องรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน การกระทำใด ๆ ที่ทำให้โรงเรียนเสื่อมเสียชื่อเสียงจะต้องรับโทษขั้นร้ายแรง

สรุปได้ว่าการปฏิบัติตนของนักเรียนเป็นลักษณะการปฏิบัติตนที่เหมาะสมกับสภาพนักเรียน ให้นักเรียนเป็นคนที่มีพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรม ให้นักเรียน ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ตาราง 2.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ : คุณภาพที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน เพื่อให้สามารถ อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติ มีความสุขในฐานะเป็นพลเมืองไทยและ พลเมืองโลก 8 ประการ ได้แก่

คุณลักษณะอันพึงประสงค์	ขอบข่าย	คุณภาพผู้เรียน ประถมศึกษาปีที่ 6	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 3	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษา ปีที่ 6
1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์	ตระหนักถึง ความสำคัญ ของคุณค่า ในการปฏิบัติ ที่แสดงถึง เอกลักษณ์ของ ความเป็นชาติ	- ระบุหน้าที่ ในฐานะพลเมืองดี ที่พึงปฏิบัติต่อชุมชน ท้องถิ่น - ระบุขั้นตอน การปฏิบัติในฐานะ ศาสนิกชนที่ดีและ ปฏิบัติตนตาม รอยพระยุคลบาทได้	- เชิญชวนเพื่อน เข้าร่วมกิจกรรม ที่แสดงถึง ความรักชาติ - ชี้แนะ แนวปฏิบัติ ตามหลักธรรม ให้ผู้อื่นเชื่อมั่น ในการปฏิบัติตาม รอยพระยุคลบาท	- อธิบายกรอบแนวคิดของ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ - ปฏิบัติตนในการเรียน - การดำเนินชีวิตประจำวัน ตามแนวพระราชดำริ - เป็นศาสนิกชนที่ดีของ ศาสนาที่ตนนับถือ - ปฏิบัติกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือ สาธารณประโยชน์ - ปกป้องภัยอันตรายหรือ ความเสียหายอันเกิด ขึ้นกับประเทศชาติด้วย วิธีการต่าง ๆ ได้เหมาะสม

ตาราง 2.3 (ต่อ)

คุณลักษณะ อันพึง ประสงค์	ขอบข่าย	คุณภาพผู้เรียน ประถมศึกษาปีที่ 6	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 3	คุณภาพผู้เรียนมัธยมศึกษา ปีที่ 6
2. ซื่อสัตย์ สุจริต	แสดงออกและ เห็นคุณค่า ของการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่ การพัฒนาจิตใจ หรือคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ ในการอยู่ร่วมกัน อย่างสงบสุข บนพื้นฐาน ความเป็นจริง	- แสดงพฤติกรรม ที่พึงประสงค์ ต่อผู้อื่นเหมือนกัน ทั้งต่อหน้าและ ลับหลัง - ปฏิบัติตาม ข้อตกลงระเบียบ ต่าง ๆ ของโรงเรียน ชุมชนโดยไม่มี เงื่อนไขส่วนตัว	- ยกตัวอย่างของ ผู้ที่เป็นต้นแบบ ของความซื่อสัตย์ สุจริต - จำแนกผลดีของ ความซื่อสัตย์ และผลเสียของ การทุจริตปฏิบัติ ตามกติกาหรือ ข้อตกลงโดยไม่มี ข้ออ้างส่วนตัว	- รวบรวมข้อมูลผู้ที่ได้รับ การยกย่องว่ามีความซื่อสัตย์ สุจริต - จัดนิทรรศการเกี่ยวกับ ความซื่อสัตย์สุจริต - ไปและกลับบ้านตรงเวลา - แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทาง ปฏิบัติเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ - สรุปแนวปฏิบัติของตนเอง เกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต - ยินดีปฏิบัติตามข้อตกลง ระเบียบ กฎ กติกาของ ส่วนรวมโดยไม่บิดพลิ้ว
3. มีวินัย	รู้จักควบคุมตนเอง ในการปฏิบัติ กิจกรรม อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ เพื่อนำไปสู่ การดำเนินชีวิต ประจำวันอย่างมี แบบแผนและ มีคุณภาพชีวิต ในอนาคต	- ปฏิบัติตาม ข้อตกลง - แสดงกิริยาสุภาพ กิริยาสุภาพ - มีมารยาทใช้ข้อมูล ก่อนวางแผน การเรียนหรือ ทำงานตามแผน ที่วางไว้ทุกครั้ง - จัดสิ่งของเครื่องใช้ ให้เป็นระเบียบ เรียบร้อย	- เรียนหรือทำงาน ตามแผนที่กำหนด - ประเมินการ เรียนการทำงาน ตามที่กำหนด - สรุปขั้นตอน วิธีการเรียนรู้และ การทำงานเกณฑ์ ของตนเอง	- มาเรียนทันเวลา - แต่งกายตามระเบียบ โรงเรียน - ให้ความร่วมมือ ในการจัดการเรียนรู้ ทุกกลุ่มสาระ - มีเวลาเรียนเข้ารับ การประเมินตามเกณฑ์ ที่สถานศึกษากำหนด - ให้เกียรติผู้ที่อาวุโส

ตาราง 2.3 (ต่อ)

คุณลักษณะ อันพึงประสงค์	ขอบข่าย	คุณภาพผู้เรียน ประถมศึกษาปีที่ 6	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 3	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 6
4. ใฝ่เรียนรู้	ชื่นชมในการ แสวงหา ความรู้ เพื่อนำไปสู่ การพัฒนา คุณภาพชีวิต ได้สอดคล้อง กับสภาพจริง	- ใช้ศัพท์หรือคำพูด ใหม่ ๆ อยู่เสมอ - เสนอแหล่งเรียนรู้ ได้หลากหลาย	- ใช้ข้อมูลประกอบ การเรียนรู้ การทำ งานได้สอดคล้อง กับสภาพจริง - จัดบันทึกความรู้ และประสบการณ์ ได้อย่างเป็นระบบ	- อ่านวารสารหนังสือพิมพ์ เป็นประจำ - ระบุแหล่งเรียนรู้ภายใน และภายนอกโรงเรียน - สืบค้นความรู้ จากอินเทอร์เน็ต - บูรณาการความรู้และ ประสบการณ์ได้อย่างมี เหตุผลและสอดคล้องกัน
5. อยู่อย่าง พอเพียง	สามารถนำ แนวพระราช ดำริหรือหลัก ปรัชญาของ เศรษฐกิจ พอเพียงมาใช้ ในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน ได้เหมาะสม สอดคล้องกับ สภาพจริง	- ให้เหตุผลได้ ถูกต้องในการ กระทำความดี - ใช้ทรัพยากร ในท้องถิ่นได้ อย่างคุ้มค่า - บริจาคสิ่งของ ทรัพย์สินเพื่อ สาธารณประโยชน์ ตามฐานะของตน	- เลือกริธีแก้ไข ปัญหาได้เหมาะสม กับสถานการณ์ - ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อนในการทำ ความดี - จัดทำโครงการ เกี่ยวกับ การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม	- เข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ชุมชน - ใช้ทรัพยากรและรักษา สภาพแวดล้อมที่รู้คุณค่า - ใช้เหตุผลได้ถูกต้อง ในการตัดสินใจซื้อไม่ซื้อ สิ่งของเครื่องใช้ วิเคราะห์ จุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนา ตนเองได้
6. มุ่งมั่น ในการทำงาน	รู้จักวางแผน และเลือกแนว ปฏิบัติที่จะ นำไปสู่จุด มุ่งหมาย ในการเรียนรู้	กำหนดเป้าหมาย ในการทำงานและ ใช้กระบวนการกลุ่ม ในการทำงานได้	- จัดลำดับขั้นตอน ในการทำงานของ ตนได้เหมาะสมกับ สถานการณ์ - สามารถ แก้ปัญหาอุปสรรค จากการทำงานได้	- ออกแบบการทำงาน ที่ได้รับมอบหมาย - ให้ข้อสังเกตเรื่องราว ที่ควรปรับปรุงหรือพัฒนา

ตาราง 2.3 (ต่อ)

คุณลักษณะ อันพึงประสงค์	ขอบข่าย	คุณภาพผู้เรียน ประถมศึกษาปีที่ 6	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 3	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 6
	และการทำงานตามหน้าที่ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาอาชีพ			งานให้มีประสิทธิภาพ - บริหารจัดการโครงการที่ได้รับผิดชอบและ อาสาทำงานด้วยความกระตือรือร้น
7. รักความเป็นไทย	- ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองดีที่มีต่อประเทศชาติ - สืบทอดเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นไทยเพื่อนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยและดำรงไว้ซึ่งความมีอารยะของชาติ	- นำเสนอประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นได้ - ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ - ร้องเพลงไทยเดิมและเล่นดนตรีไทยได้อย่างน้อย 1 เพลง - มีกิริยาและมารยาทตามแบบอย่างไทย	- วิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในประเทศได้ - แสดงการไหว้แบบไทย - เรียงความเป็นร้อยแก้ว ร้อยกรอง - เล่าเรื่องสรุปเกี่ยวกับวรรณคดีไทยได้อย่างน้อย 1 เรื่อง - ร้องเพลงไทยเดิม รำไทย และเล่นดนตรีไทยได้	- สรุปประวัติความเป็นมาของชาติไทย - ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี - ใช้ภาษาไทยได้ถูกต้อง - แสดงกิจกรรมร่ายาทแบบไทยได้ถูกต้องกับกาลเทศะ - ร้องเพลงไทยเดิม รำไทย และเล่นดนตรีไทยได้อย่างน้อย 1 เพลง
8. มีจิตสาธารณะ	สมัครใจและมีจิตสำนึกต่อคนส่วนใหญ่ในการช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อน	- รายงานความประทับใจที่ได้จากการอาสาช่วยเหลือผู้อื่น	- ยกตัวอย่างบุคคลที่เสียสละเพื่อสังคม - บำเพ็ญสาธารณประโยชน์	- เข้าร่วมกิจกรรมชมรม ชุมนุมเพื่อบำเพ็ญประโยชน์

ตาราง 2.3 (ต่อ)

คุณลักษณะ อันพึงประสงค์	ขอบข่าย	คุณภาพผู้เรียน ประถมศึกษาปีที่ 6	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 3	คุณภาพผู้เรียน มัธยมศึกษาปีที่ 6
	หรือขาด โอกาส รวมทั้ง ตระหนักและ เห็นคุณค่า ของการเสียสละ เพื่อประโยชน์ ส่วนรวมมากกว่า ประโยชน์ ส่วนตน	- เสนอบุคคลที่เป็น ตัวอย่างในการ เสียสละเพื่อชุมชน หรือท้องถิ่นได้ - รู้จักใช้หรือรักษา ทรัพย์สินสิ่งของ ของโรงเรียน อย่างประหยัด	อย่างน้อย ภาคเรียนละ 2 ครั้ง - ให้ข้อเสนอแนะ ในการใช้และรักษา ทรัพย์สินสิ่งของ ของส่วนรวมได้	- บริจาคทรัพย์สิน สิ่งของ เสียสละแรงกายแรงใจ ช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน - ยกย่องบุคคล ที่เป็นตัวอย่างในการ ทำประโยชน์ - เชิญชวนเพื่อน หรือผู้เกี่ยวข้อง ในการรักษาผลประโยชน์ ของส่วนรวม

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดี

Berkowitz (2006 : 26) เสนอว่า เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไม่ควรใช้การเพิ่มโปรแกรมหรือกิจกรรมเข้าไปในโรงเรียน หากแต่ควรแปรเปลี่ยนวัฒนธรรมของโรงเรียนและการดำเนินชีวิต ในขณะที่ Michigan State University Extension ได้เสนอแนวทางการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของเด็กและเยาวชนของมูลนิธิจริยธรรม โจเซฟิน (Josephine Institute of Ethics) โดยจัดเป็นโครงการต่าง ๆ ที่พัฒนาจริยธรรมต่าง ๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนตามโรงเรียนและองค์กรต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยมีชุดกิจกรรมที่เรียกว่า “Character Counts” ที่ใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กในช่วงอายุต่าง ๆ 5 ช่วง ได้แก่ 4 - 6 ปี, 6 - 9 ปี, 9 - 11 ปี และ 11 - 13 ปี และวัยรุ่น โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ (Six Pillars of Character) ที่มุ่งสร้างเสริมให้เกิดกับนักเรียน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเคารพผู้อื่น ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม การดูแลเอาใจใส่ เกื้อกูล และความเป็นพลเมืองที่ดี อย่างไรก็ตาม โกล์รา (Gholar, 2009, p. 25) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กผ่านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กโดยจัดเป็นศูนย์คุณลักษณะศึกษาเพื่อการศึกษาและสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ที่พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน นอกจากนี้ยังเน้นการเสริมสร้างการยอมรับตนเอง (Self-Esteem) ให้แก่เด็ก แนวคิดดังกล่าวเน้นการพัฒนาการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม ทั้งทางสติปัญญา (Affective Area) ของนักเรียน ซึ่งจะส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติตนของเด็ก แนวทางนี้หมายรวมถึงการบูรณาการการสอนและ

การสอดแทรกเรื่องคุณลักษณะที่ดีในการสอนวิชาต่าง ๆ ให้กับเด็กด้วยกิจกรรมที่บูรณาการและสอดแทรกเข้ากับหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนปกติเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของเด็ก มีลักษณะที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองจากกิจกรรมการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่หลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing)

กิจกรรมที่เน้นการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) และกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดระหว่างบุคคล

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะของเด็กนั้น Character Education Partnership เสนอว่า ไม่สามารถระบุวิธีการใดวิธีการหนึ่งได้อย่างเฉพาะเจาะจงว่าจะมีประสิทธิภาพในการจัดคุณลักษณะศึกษาแต่มีหลักการสำคัญ 11 ประการ ในการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่ควรยึดถือ ประกอบด้วย

หลักการที่ 1 ส่งเสริมและให้ความสำคัญกับค่านิยมเชิงจริยธรรม โดยทำให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการมีจริยธรรม เป็นคุณสมบัติของคนดีหรือคนที่มีคุณลักษณะที่ดี

หลักการที่ 2 ให้นิยามคำว่า คุณลักษณะ ให้เข้าใจง่าย โดยรวมความหมายในเชิงความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมเข้าเป็นองค์ประกอบของคุณลักษณะต่าง ๆ

หลักการที่ 3 ใช้วิธีการพัฒนาคุณลักษณะที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองโดยตรงอย่างรอบด้านและมีประสิทธิภาพ

หลักการที่ 4 สร้างเครือข่ายโรงเรียนและชุมชนในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน

หลักการที่ 5 เปิดโอกาสและจัดประสบการณ์การแสดงผลงานในทางคุณธรรมให้แก่ นักเรียน

หลักการที่ 6 ผนวกการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเข้ากับหลักสูตรวิชาการในที่สอน

หลักการที่ 7 พยายามส่งเสริมแรงจูงใจในตัวนักเรียน

หลักการที่ 8 จัดให้บุคลากรทางการศึกษามีโอกาสพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเช่นเดียวกับที่พัฒนานักเรียน

หลักการที่ 9 ส่งเสริมการเป็นผู้นำในด้านคุณธรรมของนักเรียนและให้การสนับสนุนการจัดคุณลักษณะศึกษาอย่างต่อเนื่อง

หลักการที่ 10 จัดให้สมาชิกในครอบครัวชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างคุณลักษณะที่ดีให้แก่ นักเรียน

หลักการที่ 11 ประเมินคุณลักษณะต่างๆ ของนักเรียนทั้งโรงเรียนและการดำเนินการของบุคลากรของโรงเรียนในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ ของนักเรียน

Educational Materials Center (2003 : 25) เสนอกลยุทธ์การปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของการจัดคุณลักษณะศึกษา เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนไว้ 10 ประการ โดยแยกการปฏิบัติ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ออกเป็น 4 กลุ่ม รายละเอียดมีดังนี้

กลุ่มที่ 1 การนำหลักสูตรคุณลักษณะศึกษาเพิ่มเติมเข้าไปกับความรู้ที่ครูสอนและสนับสนุน การเข้าใจคุณลักษณะต่าง ๆ อย่างแท้จริง โดยแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ ประกอบด้วย

แนวทางที่ 1 เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจากสถานการณ์ ต่างๆ ที่เหมือนชีวิตจริงที่มีโอกาสได้พบและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น ๆ อย่างหลากหลาย

แนวทางที่ 2 ทำให้คุณลักษณะศึกษาเป็นเสมือนเครื่องมือที่นำนักเรียนไปสู่เป้าหมาย ในการเรียนไม่ให้นำคุณลักษณะศึกษาเข้ามาเพิ่มจากการเรียนการสอนปกติ

แนวทางที่ 3 จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้สะท้อนตนเองและกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ร่วมมือ เพื่อช่วยให้นักเรียนพัฒนาคุณลักษณะการยอมรับตนเองและผู้อื่นอย่างสมดุล

กลุ่มที่ 2 การจัดกิจกรรมการสอนทักษะต่าง ๆ ให้นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพโดยแนวทาง การปฏิบัติที่เป็นเลิศ

แนวทางที่ 4 คือให้นักเรียนได้ฝึกฟังและทำความเข้าใจความเชื่อของผู้อื่น ๆ และ เคารพในความคิดของผู้อื่น ซึ่งหมายรวมถึงการยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นด้วย

แนวทางที่ 5 จัดกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะโดยใช้กิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้ แบบร่วมมือ เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้การวางแผนการจัดกิจกรรมและสะท้อนผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม ร่วมกัน

กลุ่มที่ 3 การจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาประสิทธิภาพในตัวเองและการยอมรับตนเองของ นักเรียน แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ

แนวทางที่ 6 จัดโอกาสให้นักเรียนได้กำหนดสัญญากับตนเองในการพัฒนาคุณลักษณะ ต่าง ๆ

แนวทางที่ 7 จัดโอกาสที่ช่วยให้นักเรียนเชื่อมั่นในตนเอง

กลุ่มที่ 4 การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนช่วยสังคม แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ

แนวทางที่ 8 จัดกิจกรรมที่เสริมสร้างทัศนคติและการปฏิบัติตนในทางที่ดี ให้นักเรียน

แนวทางที่ 9 จัดโอกาสการเรียนรู้เพื่อรับใช้สังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียน ได้อุทิศหรือบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

แนวทางที่ 10 ให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน กล่าวโดย สรุปลงได้ว่า หลักการและแนวปฏิบัติในการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและ เยาวชน แบ่งออกได้เป็น 4 แนวทาง

แนวทางที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรวิชาเฉพาะเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนคือ วิชาหลักพลเมือง ซึ่งหมายถึง วิชาสำคัญหรือวิชาบังคับที่จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณลักษณะและการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี โดยจัดให้มีหลักสูตรวิชาดังกล่าวแยกต่างหากจากกลุ่มสาระวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรปกติ

แนวทางที่ 2 การบูรณาการกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเข้าไปกับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เป็นการสอดแทรกการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเข้าไปในการจัดการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระวิชา โดยเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนกับคุณลักษณะที่ต้องการเสริมสร้างพัฒนาให้เหมาะสม เป็นการบูรณาการการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีกับการจัดการเรียนรู้ปกติ ให้นักเรียนมีความรู้ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

แนวทางที่ 3 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่จัดนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรไม่ยึดติดกับเนื้อหาวิชา แต่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักสูตรหรือส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนและเป็นกิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

แนวทางที่ 4 การจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน แตกต่างจากกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตรงที่กิจกรรมพิเศษจะจัดขึ้นเป็นครั้งคราวตามวาระไม่ต่อเนื่องสม่ำเสมอและกิจกรรมดังกล่าวมักเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นจิตสำนึกในการพัฒนาตนเองหรือการให้สัญญากับตนเองหรือสาธารณชนในการพัฒนาตนเอง โดยกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้อาจเป็นกิจกรรมที่ให้สถาบันที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน เช่น สถาบันครอบครัว โดยให้พ่อแม่ผู้ปกครองปลูกฝังและพัฒนาคุณลักษณะของเด็กและเยาวชน เมื่ออยู่ในครอบครัวหรือสถาบันศาสนา สามารถใช้สถานที่สำคัญทางศาสนาทำกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนได้ ทั้งนี้ควรมีการประเมินเพื่อกำกับติดตามความก้าวหน้าในการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กในกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นผลักดันให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

Ryan (2009 : 27) เสนอแนวทางการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ (The Six E's of Character Education) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การยกตัวอย่างและปฏิบัติเป็นแบบอย่าง (Example) แนวทางการยกตัวอย่างของการประพฤติปฏิบัติที่สะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอน เพื่อยกตัวอย่างพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีพร้อมผลของการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจ รวมถึงการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของครูเพื่อให้นักเรียนเห็นด้วยการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ถือเป็นกรยกตัวอย่างที่ดีที่สุดนักเรียนสามารถเห็นและเลียนแบบการกระทำ ความประพฤติต่าง ๆ ได้โดยตรง

2. การสอนอธิบายให้รู้จักใช้เหตุผล (Explanation) ต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนจากเดิมที่ควบคุมความประพฤติ โดยเน้นการท่องกฎแล้วปฏิบัติตามกฎ โดยขาดเหตุผลมาเป็นการใช้อธิบายให้รู้จักใช้เหตุผลในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ กระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์หรือสนทนาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีและไม่ดีพร้อมอธิบายเหตุผลประกอบเพื่อสร้างความตระหนักและการปรับพฤติกรรมอันสะท้อนถึงคุณลักษณะของเด็กออกมา

3. การเชิญชวนให้ทำความดี (Exhortation) การชี้แนะเชิญชวน โดยใช้การเสริมแรงทางบวกควบคู่กับการพัฒนาความกล้าหาญเชิงจริยธรรม (Moral Courage Development) โดยให้กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่อายหรือกลัวที่จะทำในสิ่งที่ควร

4. การจัดสิ่งแวดล้อมเชิงคุณธรรม (Ethos of Environment) เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ไม่มีสิ่งยั่วยุให้ไปในทางเสื่อมโดยเฉพาะในห้องเรียนซึ่งเป็นสังคมย่อยเล็ก ๆ ที่นักเรียนจะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ครูสามารถจำลองสังคมใหญ่ภายในห้องเรียนได้สร้างบรรยากาศเชิงคุณธรรม

5. การจัดประสบการณ์ (Experience) การเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสสังคมภายนอกอย่างจริงจังจะช่วยให้เด็กเรียนรู้และซึมซับแนวคิดในการประพฤติปฏิบัติตนอย่างพึงประสงค์

6. การคาดหวังความเป็นเลิศ (Expectations of Excellence) การวางเป้าหมายของตนเองของเด็ก เป็นเสมือนการกำหนดหลักชัยในการพัฒนาคุณลักษณะของตนเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

6.4 การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

ด้านกระบวนการของการพัฒนา

กระบวนการของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (Think Over) เป็นแนวทางการมองภาพการบริหารจัดการตลอดแนว ซึ่งหมายถึง การมีกระบวนการใหม่ในการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการพัฒนา (กระบวนการ) มากกว่าการประเมินคุณภาพ (ผลลัพธ์) ซึ่งมองว่าผลลัพธ์ให้นักเรียน ดี เก่ง สุข ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา รวมทั้งนักเรียนมีความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง และต่างมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติตนของนักเรียน เพื่อให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนข้อมูลเอกสารเครื่องมือต่าง ๆ ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้า (Transformation) การดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง และผลผลิต (Output) นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่โรงเรียนกำหนด

ด้านแผนยุทธศาสตร์

แผนยุทธศาสตร์ (Planning) เป็นกระบวนการที่บุคลากรในโรงเรียนร่วมกันคิดตัดสินใจเพื่อกำหนดภาพอนาคตที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพการณ์ การกำหนดกลยุทธ์ นโยบายของโรงเรียน โดยการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของนักเรียน การวางแผนปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนประจำปีการศึกษา หมายถึง ผู้บริหาร และคณะทำงานประชุมวางแผนการจัดกิจกรรมและกำหนดครูที่ปรึกษาและกลุ่มนักเรียนในความดูแล

ด้านการบริหารระบบคุณภาพ

มีนักวิชาการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนกับวินัยนักเรียนไว้หลายแนวคิด ดังนี้

สิทธิคำวิจารณ์ (2541 : 67) บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในตนเองของนักเรียนควรมีการดำเนินการ ดังนี้

1. ควรมีการวางแผนร่วมกันจากหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งคณะครูในโรงเรียน คณะกรรมการนักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน
2. ควรมีการกำหนดบทบาทผู้ที่รับผิดชอบให้ชัดเจน โดยผู้บริหารโรงเรียนต้องกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดและให้ความสำคัญกับงานวินัยนักเรียนเท่ากับงานด้านอื่น
3. ควรมีการกระตุ้นและเสริมแรงสำหรับนักเรียนที่กระทำความดีอย่างสม่ำเสมอและจริงจัง มีการเผยแพร่เกียรติคุณต่อสาธารณชนให้เป็นที่ประจักษ์

แนวคิด หลักการ และกลยุทธ์หรือนวัตกรรมการพัฒนาคุณลักษณะ

สุวิมล ว่องวานิช และ นงลักษณ์ วิรัชชัย (2549) มีผลการวิจัย พบว่า แนวคิดและหลักการสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของนักเรียนมี ดังต่อไปนี้

1. การสร้างตัวแบบ/ผู้นำ การพัฒนาคุณลักษณะต้องมีการสร้างตัวแบบที่ดี ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ หรือบุคคลตัวอย่างในสังคม
2. การพัฒนาคุณธรรมและคุณลักษณะอื่น ๆ ให้เป็นวิถีชีวิตมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ ตอกย้ำให้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการสอดแทรกอยู่ในชีวิต การเรียน การปฏิบัติงาน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับธรรมชาติ โยงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมวัฒนธรรมกับการเรียนการสอน
3. การพัฒนาตัวตนของนักเรียน ด้วยการจัดพื้นที่สร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชน

ให้นักเรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ศักยภาพ และการปฏิบัติตนตามความเชื่อ ตามแนวทางที่ตนเองคิดสร้างสรรค์ และอยู่ในบริบทของการทำความดี มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม ให้เด็กมีการปฏิบัติและพัฒนาตนเองอย่างเข้าใจความหมาย เห็นบทบาท และคุณค่าของตนเองมากขึ้น

4. การสร้างระบบค่านิยมให้เด็กและเยาวชนเห็นได้ชัดเจนว่าแก่นของเด็กไทยคืออะไร ต้องประพฤติและปฏิบัติตนอย่างไร กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาชัดเจนและตั้งสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก ทำให้เด็กมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ปรับเปลี่ยนจริยธรรม เช่น การสำรวจพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนของตนเองในแต่ละวันและต้องยอมรับว่าค่านิยมต้องมาจากตัวแบบที่ดี

5. การสร้างความร่วมมือรวมพลังทั้งจากผู้บริหาร/ครูอาจารย์ในโรงเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ในครอบครัว ชุมชน สังคม ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย กำหนดคุณธรรมที่เป็นเป้าหมาย การให้ครอบครัว ชุมชนมีการทำกิจกรรมร่วมกัน

6. การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนต้องสอดคล้องกับลักษณะของโรงเรียน ธรรมชาติ บริบท และช่วงวัยของเด็ก

7. การสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และซึมซับวิธีคิดและการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันผ่านกระบวนการเป็นธรรมชาติในระบบของชุมชน

8. โรงเรียนต้องมีวิชาการ นโยบายไม่เน้นวิชาการอย่างเดียว โรงเรียนมีครูเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง ดึงชุมชนเข้ามาสร้างชุมชนที่สร้างสรรค์ ชี้ให้เห็นปัญหาของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อบุตรหลาน

9. ต้องมีการสร้างแนวร่วม มีเครือข่ายที่ช่วยเสริมกำลังใจให้เด็กทำความดี เด็กที่ได้รับการพัฒนาทำให้เขาดีไปแล้วก็มีเด็กรุ่นใหม่เรื่อย ๆ ต้องสร้างเครือข่าย การให้รางวัลไม่จำเป็นต้องเป็นเงิน เพียงแค่คำชมก็ได้

จากแนวคิดและหลักการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนข้างต้น สรุปเป็นกลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะได้ ดังนี้

1. กลยุทธ์การสร้างนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณลักษณะ โดยการให้ความสำคัญกับองค์ฐานรากของสังคม คือ สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาในฐานะแกนกลางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และการรวมพลังจากการเชื่อมประสานทุกภาคส่วนของสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตั้งแต่ระดับบุคคล เช่น ควรมีการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนและการช่วยอบรมตักเตือน โดยผู้อาวุโสระดับกลุ่มบุคคล เช่น การรวมตัวจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการปลูกฝังคุณลักษณะระดับองค์กร เช่น การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ด้านคุณลักษณะผ่านสื่อมวลชน การลดการเสนอข่าวความรุนแรง เป็นต้น

2. กลยุทธ์การปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน ทั้งนี้กระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม เขตพื้นที่การศึกษา และหน่วยงานอื่น ๆ ต้องร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วางนโยบาย และวางแผนการเสริมสร้างคุณลักษณะ อย่างมีระบบมีกลไกนำแผนสู่การปฏิบัติและมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อนำผลการประเมินมาพัฒนาแผนงานในช่วงต่อไป พันธกิจที่สำคัญคือการดำเนินงานโดยความร่วมมือกับ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน มูลนิธิ และสถาบันอื่นในสังคม เพื่อการประสาน ส่งเสริม สนับสนุนให้โรงเรียน/สถานศึกษาสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ นักเรียนให้ได้ โรงเรียน/สถานศึกษาต้นแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่สามารถขยายผลต่อไปได้

3. กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนอย่างมีระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นการวิจัย สำรวจความต้องการจำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะ การวางแผน และการออกแบบ กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะ การดำเนินการตามแผนการพัฒนาคุณลักษณะ การติดตาม กำกับผลการดำเนินงาน ตามแผนงาน รวมทั้งการประเมินคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพของการดำเนินงาน และการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงแผนงานกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะ

4. กลยุทธ์ในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ประกอบด้วย กลยุทธ์การสอดแทรกการเรียนรู้เข้าไปในการปฏิบัติงานจริง การจัดประชุมเกี่ยวกับอนาคตเพื่อสร้าง วิสัยทัศน์ร่วมกัน การสร้างโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลาย การสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีม การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และการสนับสนุนอย่างจริงจังโดยผู้บริหาร ที่มีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำ

5. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างกระแสสังคมให้เกิดสำนึกสาธารณะเชิดชูคุณธรรมจริยธรรม อันเกี่ยวเนื่องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน รวมทั้งการสร้างกระแสสังคมให้เกิดการเชื่อม ประสาน เสริมหนุน และการขยายเครือข่ายองค์กรภาคีในด้านการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ อย่างต่อเนื่อง

6. กลยุทธ์การวิจัยและการจัดการองค์ความรู้ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน เช่น การวิจัยพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้และกระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะ การวิจัยนำร่อง เพื่อพัฒนารูปแบบ/กิจกรรม เพื่อเพิ่มพูนคุณธรรมจริยธรรม หล่อหลอมให้เกิด คุณลักษณะที่พึงประสงค์ การวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ผ่านสถาบัน ทางสังคม การวิจัยเพื่อสืบค้นและจัดทำแผนที่นักเรียน/โรงเรียน/สถานศึกษาที่มีคุณลักษณะ

6.5 นวัตกรรมการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดี

การพัฒนานวัตกรรมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. นวัตกรรมหลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum Innovation) การจัดกิจกรรมบูรณาการแบบเน้นคุณธรรม (Moral-Focused Activity) โดยการสอดแทรกการพัฒนาคุณธรรมระหว่างการพัฒนาทักษะความสามารถของนักเรียนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดในหลักสูตร

2. นวัตกรรมกระแสนิยม (In Trend Innovation) การจัดกิจกรรมที่ใช้การสร้างกระแสหรือการนำค่านิยมที่เกิดขึ้นตามกระแสในช่วงนั้น มาใช้เป็นสื่อในการออกแบบกิจกรรมเพื่อดึงความสนใจของนักเรียนหรือการกำหนดกิจกรรมที่มีลักษณะการแข่งขันเพื่อลดช่องว่างระหว่างสภาพของบุคคลหรือชนชั้น

3. นวัตกรรมขบวนการบูรณาการ (Integrated Process Innovation) การจัดกิจกรรมที่มีการบูรณาการกระบวนการดำเนินงานของนักเรียนในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ มิใช่จัดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแล้วหยุด แล้วเริ่มทำกิจกรรมอื่นต่อไปที่ไม่สัมพันธ์กับกิจกรรมเดิม

4. นวัตกรรมริเริ่มจากนักเรียนร้อยแปดแบบ (108 Student Initiations Innovation) การจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนเป็นผู้คิดริเริ่มและออกแบบกิจกรรมเพื่อให้ได้กิจกรรมและการขยายผลที่นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ

5. นวัตกรรมที่ทำให้เข้าระบบสถาบัน (Institutionalized Innovation) การจัดกิจกรรมที่กำหนดเป้าหมายของการดำเนินงานในระดับสูงและทำให้เป็นภารกิจปกติของโรงเรียน โดยกำหนดเป็นแผนงานหลัก

6. นวัตกรรมอิงการเรียนรู้จากการบริการ (Service Learning – Based Innovation) การจัดกิจกรรมที่จัดโอกาสให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการทำงานที่เป็นการให้บริการแก่สังคม

7. นวัตกรรมการประชุม (Forum Innovation) การจัดกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการประชุมในรูปแบบของสมัชชาหรือการเสวนาเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน

8. นวัตกรรมคุณค่าเพื่อชีวิต (Living Values Innovation) การจัดกิจกรรมโดยใช้แนวคิด “คุณค่าเพื่อชีวิต” ซึ่งพัฒนาโดยนักวิชาการชาวตะวันตกบนพื้นฐานแนวคิดของการพัฒนาจิตใจของนักเรียนให้มีความสุขและเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

9. นวัตกรรมที่เป็นนิสัยประจำ (Routine Habit Innovation) การจัดกิจกรรม โดยครูเป็นผู้กำหนดคุณลักษณะที่จำเป็นต้องพัฒนาในตัวนักเรียนและฝึกปฏิบัติเป็นนิสัยในชีวิตประจำวัน

10. นวัตกรรมการพัฒนาตนเอง (Self – Development Innovation) การจัดกิจกรรม

โดยการฝึกให้นักเรียนรู้จักประเมินตนเองและมีการพัฒนาตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการเผากิเลส ให้นักเรียนเขียนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่ตนเองได้ปฏิบัติบนกระดาษ

11. นวัตกรรมการประยุกต์ในโลกแห่งความเป็นจริง (Real World Application Innovation) การจัดกิจกรรมโดยการนำพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงมาใช้ในการแสดงพฤติกรรมในโรงเรียน

อำรุง จันทวานิช (2542) กล่าวถึง การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของคนไทยว่า สกศ. ได้ศึกษาเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย ซึ่งเป็นงานส่วนหนึ่งในโครงการวิธีการเรียนรู้ของคนไทย โดยเริ่มโครงการมาในสมัยที่ นายปองพล อดิเรกสาร ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ที่กำกับดูแลงานด้านการศึกษา ขณะนี้ได้ผลสรุปจากการทำวิจัยในโครงการแบ่งเป็น 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1.1 คุณลักษณะร่วม คือ ลักษณะที่คนไทยควรมี มี 9 ประการ ดังนี้

1.1.1 มีความใฝ่รู้

1.1.2 ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ

1.1.3 ความสามารถด้านการวิเคราะห์และสังเคราะห์

1.1.4 วินัยในตนเอง

1.1.5 ความเอาใจต่อชุมชนและระบบนิเวศ

1.1.6 ความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม

1.1.7 ฉันทะและวิริยะในการงาน

1.1.8 มีความสามารถในการปรับตัว

1.1.9 มีความสามารถในการทำงานเป็นทีม

1.2 คุณลักษณะเฉพาะ คือ คนไทยควรมีลักษณะเฉพาะที่อาจแตกต่างจาก

ชนชาติอื่น ดังนี้

1.2.1 มีความสามัคคี

1.2.2 ประณีประนอมและรู้จักให้อภัย

1.2.3 อุดมถ้อย

1.2.4 เมตตากรุณา

1.2.5 ละอายต่อการทำชั่ว

1.2.6 มีความรักและยึดมั่นในสัจจะ

1.2.7 กล้าหาญทางจริยธรรม

1.2.8 รับผิดชอบต่อครอบครัวและชุมชน

1.2.9 รักและยึดมั่นอธิงธรรม

2. ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย มี 9 ประการ

- 2.1 เสริมความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นให้กับระบบครอบครัว
- 2.2 เสริมสร้างความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นให้กับ “สมาคมคนร่วมวัย”
- 2.3 สร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกการเรียนรู้แบบดั้งเดิมในชุมชน
- 2.4 สร้างและส่งเสริมองค์กรเรียนรู้สมัยใหม่ในชุมชน
- 2.5 จัดหรือสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือประเภทการปลูกฝังคุณค่าและประวัติ

บุคคล

- 2.6 สนับสนุนและส่งเสริมรายการที่สร้างคุณค่าและการสร้างแบบอย่างที่พึงประสงค์

ผ่านสื่อมวลชน

- 2.7 เสริมความเข้มแข็งให้กับสถาบันศาสนา
- 2.8 ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน
- 2.9 เสริมสร้างความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชน

3. การพัฒนาคุณลักษณะตามช่วงวัย การจะสร้างหรือปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทยทั้งคุณลักษณะร่วมและคุณลักษณะเฉพาะ ควรใช้หลักคิด 4 ประการ ประกอบด้วย

3.1 หลักพัฒนาการ ในช่วงวัย 3 - 5 ปี คุณลักษณะที่ควรปลูกฝัง คือ การรู้จักควบคุมอารมณ์ การรู้จักถูก/ผิด ในช่วงนี้ครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด ในช่วง 6 - 11 ปี ควรปลูกฝังในเรื่องการใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความรับผิดชอบ การมีวินัยและรู้จักประหยัด ซึ่งช่วงนี้โรงเรียนจะมีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุดและในช่วง 12 - 19 ปี ควรปลูกฝังในเรื่องอัตลักษณ์ทางสังคมและทางเพศ ช่วงนี้เพื่อนจะมีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด นอกจากนี้สื่อยังมีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนมากขึ้นตามลำดับ ตั้งแต่วัยอนุบาลถึงวัยรุ่น

3.2 ความเป็นไทย ความเป็นไทยถือเป็นต้นทุนทางสังคมทำให้ทุกศาสนา สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับการปลูกฝังเท่าที่ควร

3.3 ความรู้ทันโลก หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์และการมีความคิดสร้างสรรค์

3.4 การแก้ไขจุดอ่อนของสังคมไทย เช่น ความมีวินัย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เป็นต้น ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัยมีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้ วัยอนุบาล 3 - 5 ปีนี้ เด็กควรได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ถูกผิดและความสามารถในการควบคุมอารมณ์ได้ วัย 6 - 11 ปี เด็กควรได้รับการพัฒนาให้ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น มีวินัย ประหยัด มีคุณธรรมจริยธรรม และควบคุมตัวเองได้ และวัยรุ่น 12 - 19 ปี เยาวชนวัยรุ่นควรพัฒนาให้มีอัตลักษณ์ทางเพศและจิต

ลักษณะทางสังคมที่มีความรับผิดชอบพร้อมไปกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย ใฝ่รู้ และความประหยัด

สรุปได้จากข้อมูลดังกล่าว นวัตกรรมในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์มีหลายประเภท เช่น จากการศึกษาโครงการวิธีการเรียนรู้ของคนไทยมี 3 เรื่อง คือ ลักษณะของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์และการพัฒนาคุณลักษณะตามช่วงวัย

6.6 พฤติกรรมที่เป็นปัญหาและสาเหตุที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสม

1. ปัญหาอันจะเกิดจากที่บ้าน

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวหละหลวม ขาดความอบอุ่น มีลักษณะเป็น “บ้านแตก” พ่อแม่ไม่เอาใจใส่ลูกไม่ให้ความอบอุ่นในด้านความรักเป็นต้นว่า

1.1.1 พ่อแม่ยากจน ลูก ๆ กลายเป็นเด็กข้างถนน

1.1.2 พ่อแม่ร่ำรวยมากไม่มีเวลาให้ลูก ๆ ให้แต่วัตถุไม่ให้ความรักเอาใจใส่ ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น เหนือเหิม ขาดสติ

1.1.3 พ่อแม่รักมาก เอาใจใส่มากเกินไปจนทำอะไรไม่เป็น ไม่เป็นตัวของตัวเอง เด็กพวกนี้อาจหาทางออกโดยลักษณะการข่มขู่ ข่มตน

1.1.4 พ่อแม่แยกกันอยู่ ขาดคนเอาใจใส่ ขาดการดูแลอย่างใกล้ชิด ขาดความอบอุ่นทางใจ ขาดที่พึ่ง เด็กจะคล้อยตามเพื่อน แสวงหาเพื่อสิ่งที่พึงพอใจ ผลักดันสู่ความเสียหายไร้ประโยชน์

1.1.5 พ่อแม่ประพฤติตนไม่ดี เด็กอาจนำมาทำแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

1.1.6 พ่อแม่ไม่เข้าใจถึงธรรมชาติของความเปลี่ยนแปลงตามวัยที่เจริญเติบโต โดยเฉพาะในเด็กวัยรุ่นซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของร่างกาย อารมณ์ และจิตใจเป็นอย่างมาก เด็กวัยรุ่นมีแรงขับเคลื่อนมากถ้าไม่เข้าใจและเปิดโอกาสให้เด็กได้ระบายออกบ้าง ก็จะถึงจุดระเบิด

1.2 จำนวนสมาชิกในครอบครัวมากหรือน้อยเกินไป เช่น มีจำนวนน้อยมาก เด็กเกิดความเหวว่าไม่มีเพื่อนเล่นก็ต้องพยายามออกไปหาเพื่อนนอกบ้าน ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมได้หรือจำนวนสมาชิกมากเกินไปได้รับการดูแลเอาใจใส่น้อย เลือกที่รักมักที่ชัง เด็กจะหนีออกจากบ้านไปแสวงหาเพื่อนที่ถูกต้องถูกใจตามความต้องการและรสนิยมของตนเอง

1.3 ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวความยากจน สร้างสำนึกที่ผิดให้แก่เด็ก ๆ พ่อแม่ยากจน ต้องออกไปทำงานนอกบ้านซึ่งเป็นงานทุกชนิดที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้ จึงไม่มีเวลาให้ลูก หรือพ่อแม่ที่ต้องประกอบธุรกิจการค้ามากมายมีเวลาให้ลูกน้อย พ่อแม่ทั้งสองประเภทนี้จะไม่อ้าใจดีต่อศีลธรรมจรรยาอันเป็นแบบฉบับที่ดีต่อการดำรงชีวิต เด็กจะได้อิทธิพลเหล่านี้ด้วย

1.4 จากความเข้มงวดหรือหย่อนยานมากเกินไปในการปกครองของพ่อแม่ พ่อแม่เป็นคนหัวโบราณระเบียบจัด เด็กจะได้รับความกดดันภายในหรือไม่ก็บิดามารดา ผู้ปกครองปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่เท่าที่ควร เด็กขาดการแนะนำที่ดี

1.5 ลักษณะสภาพแวดล้อมที่ตั้งของบ้านอยู่ในที่ที่อันไม่เหมาะสม เช่น แออัดสกปรกใกล้แหล่งอบายมุขซึ่งจะชักจูงเด็กไปในทางที่ต่ำได้ง่าย

1.6 เด็กขาดผู้ปกครองดูแลอย่างแท้จริง ปัญหานี้เกิดกับเด็กที่มีความจำเป็นต้องจากบ้านเดิมเพื่อการศึกษาเล่าเรียน หรือพ่อแม่รับราชการอยู่ต่างบ้านต่างเมือง ผู้ปกครองเหล่านี้ต้องฝากลูกให้อยู่ในความดูแลของคนอื่นซึ่งคนเหล่านั้นก็ดูแลไม่ดีเท่าที่ควร ขาดความสัมพันธ์ที่ดี มีปัญหาการปรับตัว ปัญหาการใช้จ่าย ปัญหาทางเพศ

2. ปัญหาจากโรงเรียน

2.1 ปัญหาอันเกิดจากครูอาจารย์

2.1.1 ครูบางคนมิได้ให้ความรัก ความอบอุ่น ความเอ็นดู แก่นักเรียนของตน หรืออาจไม่ชอบหน้ากันเป็นการส่วนตัว ใช้อำนาจหน้าที่โดยปราศจากความสำนึกในความเป็นครู ไม่เข้าใจและไม่พยายามที่จะเข้าใจเด็ก

2.1.2 การสอนของครูบางคนมุ่งแต่ในเรื่องเนื้อหาวิชาเป็นสำคัญ มุ่งที่จะสอนให้ทันหลักสูตรชนิดครูจบแต่นักเรียนไม่จบ โดยไม่มีความเข้าใจเลยว่าเด็กมีความเข้าใจซาบซึ้งหรือไม่สร้างความเบื่อหน่ายและท้อแท้ใจ บางครั้งอาจถูกทำโทษทางออกคือหนีเรียนเพื่อหนีครู หนีสังคม โรงเรียนสู่สังคมใหม่ที่ยั่ววนและมีแนวโน้มไปสู่ทางต่ำได้ง่าย

2.1.3 ครูบางคนใช้วิธีการควบคุม ปกครองนักเรียนโดยวิธีเฉียบขาด เคร่งครัดจนเกินไป เด็กไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้หรือครูบางคนใช้วิธีตีไม้ข่มนามให้เด็กกลัว โดยปราศจากเหตุผลที่เหมาะสม ในทางตรงกันข้ามครูบางคนอาจปล่อยปละละเลยเด็กมากจนเกินไป ให้เด็กแสดงออกในบางสิ่งบางอย่างจนเกินขอบพาทนักเรียนจนไม่สามารถควบคุมได้

2.2 ปัญหาอันเกิดจากอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม

โรงเรียนเปรียบเสมือนบ้านหลังที่ 2 ของนักเรียน อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตของนักเรียนเช่นกัน ดังนั้น อาคารเรียนจำนวนห้องเรียนต้องเพียงพอกับปริมาณของเด็กนักเรียน ไม่แออัดยัดเยียด สิ่งแวดล้อมร่มรื่น สะอาด น่ารื่นรมย์ เป็นระเบียบสวยงามย่อมมีอิทธิพลต่อจิตใจของนักเรียน ทำให้เป็นเด็กมองโลกในแง่ดี อ่อนโยน ใฝ่ดี อิทธิพลอันเกิดจากอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมจะส่งผลต่อชีวิตของนักเรียนในอนาคตต่อไปเมื่อจบจากโรงเรียนแล้วด้วย

2.3 ปัญหาอันเกิดจากจำนวนนักเรียนมีปริมาณมากจนเกินไป

จากความจำเป็นที่จะต้องจัดหาที่เรียนให้กับเด็กวัยเรียนนับว่าเป็นวัตถุประสงค์หรือนโยบายหลักของกระทรวงศึกษาธิการ แต่เนื่องจากด้วยงบประมาณจำกัด การขยายตัวของโรงเรียนและจำนวนห้องเรียนไม่ทันต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักเรียนทำให้เกิดสภาพแออัดเกินไปในโรงเรียนหนึ่ง ๆ บางครั้งต้องสอนถึงสองผลัดทำให้ครูอาจารย์ดูแลได้ไม่ทั่วถึง ครูน้อยมีภาระการสอนมากหรืออาจสอนได้ไม่ตรงตามตารางทำให้เด็กมีเวลาว่างมากเกินไปโอกาสที่จะประพาศติฝึกซ้อมเป็นไปได้ง่าย

3. ปัญหาเกี่ยวกับระบบการบริหารโรงเรียน

3.1 ผู้บริหารโรงเรียนใช้ระบบระเบียบราชการบริหารงานอย่างเคร่งครัดมากเกินไป สร้างทัศนคติที่ไม่ดีหรือผิด ๆ ให้เกิดขึ้นระหว่างโรงเรียนกับนักเรียน จนทำให้นักเรียนเกลียดโรงเรียนเกลียดครู หรือในทางตรงกันข้ามบางโรงเรียนปล่อยปละละเลย หย่อนยานในเรื่องกฎระเบียบ จนทำให้นักเรียนไม่อยู่ในระเบียบวินัย ไม่นำพาต่อกฎเกณฑ์ มีนิสัยเอาแต่ใจเอาแต่ความสะดวกสบาย

3.2 ระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ที่โรงเรียนบัญญัติขึ้นใช้หรือของกระทรวงศึกษาธิการ ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันไม่คำนึงถึงความแตกต่างและสภาพการณ์ของระดับและสถานศึกษา ใช้เป็นคำสั่งรวมให้มีผลบังคับสำหรับโรงเรียนทุกประเภทในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ แทนที่จะเป็นการลดปัญหา กลับเป็นการเพิ่มปัญหาให้กับนักเรียนโดยเฉพาะการปกครองของโรงเรียนมากยิ่งขึ้น

4. ปัญหาจากความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองและโรงเรียน

ด้วยความเข้าใจทั่ว ๆ ไป ผู้ปกครองมักจะโยนภาระการอบรมสั่งสอนนักเรียนให้เป็นภาระของโรงเรียนแต่เพียงผู้เดียว ความผิดพลาดอันเกิดจากตัวนักเรียนมักจะปิดให้เป็นภาระความรับผิดชอบของโรงเรียนเสียทั้งสิ้น โดยหารู้ไม่ว่านักเรียนใช้เวลาอยู่โรงเรียนเพียงวันละ 8 ชั่วโมง เวลาที่เหลือ 2 ใน 3 ของนักเรียนอยู่ที่บ้านอยู่กับผู้ปกครอง หากโรงเรียนและผู้ปกครองมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของกันและกัน มีความร่วมมือประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีแนวปฏิบัติและมาตรการควบคุมอบรมสั่งสอนอย่างเดียวกัน ปัญหาในเรื่องนี้จะเบาบางลงและเกิดขึ้นได้ยาก

5. ปัญหาอันเกิดจากสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม

โลกมีวิวัฒนาการและความเจริญไปอย่างรวดเร็วมาก การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ทั้งภายในและภายนอกประเทศเป็นไปอย่างทั่วถึงและกว้างขวางมาก วัฒนธรรมและความเจริญจากประเทศหนึ่งเข้าสู่อีกประเทศหนึ่งได้อย่างรวดเร็วและอาจไม่เหมาะสมซึ่งกันและกัน นักเรียนมีแนวโน้มที่จะเอาอย่างในสิ่งใหม่ ๆ แปลก ๆ เหล่านี้มากกว่าที่จะดำเนินชีวิตไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของชาติไทย

ยิ่งกว่านั้นสื่อสารมวลชนทุกชนิดทุกประเภท อาทิเช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ฯลฯ มีบทบาทและอิทธิพลเหนือชีวิตจิตใจของเด็กนักเรียนเป็นอย่างมาก บางส่วนมีความสัมพันธ์กับชีวิตนักเรียน จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันทีเดียว เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลเหนือความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและทัศนคติของนักเรียน ถ้าเสนอแต่ในสิ่งที่ดีงาม เสริมสร้างทัศนคติและรสนิยม ค่านิยมที่มีคุณประโยชน์ เสนอตัวอย่าง เป็นกรรมดี กรรมชั่ว ก็จะมีอิทธิพลโน้มน้าวจิตใจ ทัศนคติและค่านิยมไปในทิศทางที่ดีและเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคมประเทศชาติ มีตัวอย่างปรากฏหลายรายที่นักเรียนเลียนแบบมาจากภาพยนตร์และโทรทัศน์ โดยมากมักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่ดีไม่งามจากภาพยนตร์และโทรทัศน์เสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น การปล้นจี้ ประกอบอาชญากรรม ฯลฯ

สภาพปัจจุบันสังคมก็มีอิทธิพลเหนือชีวิตและความเป็นอยู่ของนักเรียนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งแวดล้อมเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้น อาทิ สถานเริงรมย์ บาร์ ไนท์คลับ สถานเต้นรำ ซ่องโสเภณี ห้องอาหาร ร้านน้ำชา เหล่านี้เป็นแหล่งมั่วสุมที่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง ถ้าโรงเรียนตั้งอยู่ติดกันเป็นบริเวณใกล้กัน เด็ก ๆ อาจจะเอาอย่างและต้องการสัมผัสกับสิ่งต่ำทรามเหล่านั้นบ้าง

สรุปได้ว่า พฤติกรรมที่เป็นปัญหาและสาเหตุของการทำผิดของนักเรียนมีสาเหตุที่เกิดจากจิตใจ ความรู้สึก และอารมณ์ของเด็กตามสภาวะการณ์ที่เด็กได้เผชิญอยู่เป็นประจำตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สภาพแวดล้อมส่วนบุคคล การอบรมสั่งสอนจากบิดามารดา ครูอาจารย์ รวมทั้งเพื่อน และระบบบริหาร

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

ไชยพร เรื่องแห้ว (2556, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาบทบาทของสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรมแก่นักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำนวน 437 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรมแก่นักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนอย่างหลากหลายครอบคลุมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ทั้ง 8 ด้านและเมื่อพิจารณาค่าร้อยละสูงสุดของแต่ละด้าน พบว่า 1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คือ กิจกรรมการเข้าแถวเคารพธงชาติ 2) ด้านความซื่อสัตย์ คือ กิจกรรมการอบรมคุณธรรมจริยธรรมในวันศุกร์ ทุกสัปดาห์ 3) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต คือ กิจกรรมการปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน 4)

ด้านการไม่รู้ไม่เรียน คือ กิจกรรมการเข้าใช้ห้องสมุด 5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง คือ กิจกรรมการออมทรัพย์สำหรับนักเรียนทุกคน 6) ด้านความมุ่งมั่นในการทำงาน คือ กิจกรรมการทำความสะอาดบริเวณรับผิดชอบ 7) ด้านรักความเป็นไทย คือ กิจกรรมการแต่งกายชุดพื้นบ้านในวันศุกร์ และ 8) ด้านมีจิตสาธารณะ คือ กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับชุมชนในวันสำคัญ

นาวิน เหมือนแสง (2555, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารสถานศึกษากับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อทราบพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร จำนวน 86 โรงเรียน โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนรองผู้อำนวยการสถานศึกษา และครู จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 344 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบิร์ก (Kohlberg) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร อยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวมและรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากหาน้อย ดังนี้ หลักการหลบหลีกการลงโทษ หลักการทำตามคำมั่นสัญญา และหลักการยึดอุดมคติสากล

พระสมุหอนันต์ อานนโท (ธูปจินดา) (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกปัจจัยการศึกษาออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความเมตตา กรุณา ด้านความกตัญญูตเวที ด้านความเป็นผู้มีระเบียบวินัย และด้านความประหยัด ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ประจำปีการศึกษา 2554 โดยคณะวิจัยแบ่งขนาดของโรงเรียนเป็น 3 ขนาด คือ 1) โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 4 แห่ง 2) โรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง จำนวน 4 แห่ง และ 3) โรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 4 แห่ง รวมทั้งสิ้น 13 แห่ง มีประชากรจำนวนทั้งหมด 1,570 คน โดยใช้เกณฑ์การวัดขนาดของโรงเรียนตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็น 3 ขนาด คือ 1) ขนาดเล็ก หมายถึง โรงเรียน ที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกินห้าร้อยคน 2) ขนาดกลาง หมายถึง โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ห้าร้อยคนถึงหนึ่งพันห้าร้อยคน และ 3) ขนาดใหญ่ หมายถึง โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมากกว่าหนึ่งพันห้าร้อยคน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยการคำนวณหาค่ากลุ่มตัวอย่างจากสูตรการคำนวณของยามานะ (Yamane) ที่ ± 5 แล้วดำเนินการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ได้จำนวน 312 ตัวอย่าง จึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยทั้งหมดมีจำนวน 312 คน โดยแบ่งตามขนาดของโรงเรียน 12 โรงเรียน โรงเรียนละ 26 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัย พบว่า ระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกตามรายด้าน พบว่า พฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ในแต่ละด้านอยู่ในระดับมาก

พระครูประโชติ จันทวิมล (นาม จันทโชโต) (2555, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วัดอุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และเพื่อเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความประหยัด ด้านความขยัน ด้านความมีระเบียบวินัย และด้านความซื่อสัตย์ 2) แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศหอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมด้านนี้เป็นพิเศษ เพราะสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งเต็มไปด้วยการแข่งขันและเร่งรีบ จึงทำให้พฤติกรรมของเด็กได้รับอิทธิพลจากสภาพดังกล่าว

วิเชียร ชูติมาสกุล (2553, บทคัดย่อ) รายงานการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์นักเรียนโรงเรียนวัดน้อยนพคุณ ผลการประเมิน พบว่า ผลการประเมินโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ผลการดำเนินการด้านสภาวะแวดล้อม

(Context) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการดำเนินกิจกรรมตามโครงการโดยรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ผลการประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังสิ้นสุดโครงการ โดยนักเรียนของโรงเรียนวัดน้อยนพคุณ ผ่านการสอบธรรมศึกษาเอก โท ตรี จำนวนมากและได้รับรางวัลจากการประกวดแข่งขันกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษารอบสามได้รับการประเมินคุณภาพอยู่ในระดับคุณภาพดีมากถึง 11 ตัวบ่งชี้ และโดยเฉพาะตัวบ่งชี้ด้านคุณธรรมได้รับผลการประเมินคุณภาพอยู่ในระดับคุณภาพดีมาก และได้นำออกเผยแพร่ไปยังผู้บริหารโรงเรียนอื่นและผู้สนใจจนเป็นที่ยอมรับโดยมีผลการประเมินระดับความคิดเห็นของผู้บริหารที่มีต่อรายงานผลการประเมินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทุกรายการ ($\bar{X} = 4.70$, $S.D. = 0.46$)

สุกัลยา กุระธรรม (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง รายงานผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนวัดราชฎ์เจริญศรัทธาธรรม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1 ผลการประเมิน พบว่าการประเมินโครงการโรงเรียนส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนวัดราชฎ์เจริญศรัทธาธรรม ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน กรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน และนักเรียน ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด การประเมินโครงการโรงเรียนส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนวัดราชฎ์เจริญศรัทธาธรรม โดยพิจารณาเป็นรายด้าน ดังนี้ 1) ด้านบริบทตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน กรรมการสถานศึกษา และครูผู้สอน ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านปัจจัยป้อน ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน กรรมการสถานศึกษา และครูผู้สอน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ด้านกระบวนการ ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน กรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอน และผู้ปกครองนักเรียน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3) ด้านผลผลิต ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน กรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน และนักเรียน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

สุรรัตน์ พัฒนเชียร (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนพิชัยรัตนาคาร ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการตามรูปแบบการประเมินแบบซิปปี้ (CIPP Model) สตีฟเฟิลบีม และคณะ (Stufflebeam, et al, 1971) ได้แก่ บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินโครงการ ผลผลิตและผลกระทบของโครงการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมินจำนวน 354 คน โดยใช้ตารางของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้มาโดยการสุ่มแบบง่าย (Sample Random

Sampling) ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 ปีการศึกษา 2555 เก็บรวบรวมข้อมูลก่อนดำเนินโครงการ ระหว่างดำเนินโครงการและหลังสิ้นสุดดำเนินโครงการ เครื่องมือที่ใช้ในการเป็นแบบสอบถามที่ผู้รายงานสร้างและพัฒนาขึ้น ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 3 ฉบับ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($S.D.$) และค่าร้อยละ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการประเมินสรุปได้ดังนี้ 1) ผลการประเมินบริบท ระยะก่อนดำเนินการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โครงการมีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน รองลงมา คือ โครงการมีความสอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ โครงการมีความสอดคล้องเหมาะสมกับศักยภาพและทรัพยากรของโรงเรียน 2) ผลการประเมินปัจจัยนำเข้า ระยะก่อนดำเนินการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยการสรรหาบุคลากรในการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานและการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบแต่ละฝ่ายมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ความรู้ ความสามารถ และคุณสมบัติของบุคลากรผู้รับผิดชอบดำเนินงานโครงการ ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ งบประมาณที่ได้รับจัดสรรเพียงพอต่อการดำเนินงาน 3) ผลการประเมินกระบวนการดำเนินโครงการ ระยะระหว่างดำเนินการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านการดำเนินการมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการวางแผน ด้านการนำผลการประเมินมาปรับปรุงพัฒนา และด้านการติดตามและประเมินผล ตามลำดับ 4) ผลการประเมินผลผลิตพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนพิชัยรัตนาคาร ระยะหลังสิ้นสุดดำเนินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยความมีวินัย และเอื้ออาทรผู้อื่น และความกตัญญูกตเวที มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากัน รองลงมา คือ ใฝ่เรียนรู้และยอมรับความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การตระหนักรู้คุณค่าร่วมอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม 5) ผลการประเมินผลกระทบของการดำเนินโครงการ ระยะหลังสิ้นสุดดำเนินโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ผลการดำเนินงานโครงการช่วยส่งเสริมบทบาทของโรงเรียนด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ผลการดำเนินงานโครงการช่วยเหลือให้การจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรสถานศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่วนความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ตัวชี้วัด

ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น รองลงมา คือ การสนับสนุนส่งเสริมของผู้บริหารโรงเรียนและความร่วมมือของคณะครูในการดำเนินงานโครงการ

สุวิทย์ เขตชมภู (2562 : 224-228) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนดงมะไฟวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 23 ผลการประเมิน พบว่า 1. สภาพและปัญหาเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนดงมะไฟวิทยา 1.1) สภาพเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน พบว่า สภาพความเป็นอยู่ของนักเรียนมีฐานะยากจน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องไปทำงานต่างถิ่นปล่อยให้เด็กเรียนอยู่กับผู้ปกครองที่ไม่ใช่พ่อแม่ ทำให้ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอน กำกับ ติดตามดูแลนักเรียน ทำให้นักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีปัญหาเกี่ยวกับด้านความประพฤติไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของทางโรงเรียนและไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม 1.2) ปัญหาเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนดงมะไฟวิทยาด้านครูผู้สอน พบว่า ครูปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบแต่ขาดทักษะการทำงานที่เป็นระบบและต่อเนื่อง ด้านนักเรียน นักเรียนส่วนหนึ่งยังไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของทางโรงเรียนขาดความรับผิดชอบ ไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคมและนักเรียนส่วนหนึ่งไม่ให้ความร่วมมือกับการจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ 2. แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนดงมะไฟวิทยา ประกอบด้วย 2.1) การพัฒนาบุคลากร ดำเนินการโดยการศึกษา ดูงาน การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการนิเทศติดตามผล 2.2) กิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ประกอบด้วย กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมโลกสวยด้วยมือเรา (กิจกรรม 5 ส.) กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทาย กิจกรรมภาษาพาเพลิน กิจกรรมคนดีศรีดงมะไฟ กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ กิจกรรมแต่งกายดีมีวินัย กิจกรรมนั่งสมาธิ กิจกรรมขะนี้มีประโยชน์ กิจกรรมดาวพิเศษ และกิจกรรมร่วมด้วยช่วยกันสร้างสรรค์ความดี 3. ผลการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนดงมะไฟวิทยา พบว่า 3.1) ผลที่เกิดขึ้นกับครู ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนเพิ่มขึ้น ครูมีความพึงพอใจต่อการศึกษาดูงานและอบรมเชิงปฏิบัติการอยู่ในระดับมากที่สุด 3.2) ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นักเรียนโรงเรียนดงมะไฟวิทยามีพฤติกรรมดีขึ้น ผู้ปกครองมีความพึงพอใจพฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมาก และจากการศึกษาความพึงพอใจของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยและผู้ปกครองเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนโรงเรียนดงมะไฟวิทยา ทั้งสองวงรอบ พบว่า ผู้ร่วมวิจัยและผู้ปกครองมีความพึงพอใจพฤติกรรมของนักเรียน เพิ่มขึ้น 0.10 อยู่ในระดับมาก

เอี่ยมสกุล หมุนลี (2553, บทคัดย่อ) รายงานผลการประเมินโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วมของโรงเรียนเทศบาลวัดหนองผา กองการศึกษาเทศบาล เมืองอุดรดิษฐ์ จังหวัดอุดรดิษฐ์ ผลการประเมิน พบว่า 1) ผลการประเมินบริบทของโครงการส่งเสริมคุณธรรม

จริยธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมของโรงเรียนเทศบาลวัดหนองผา พบว่า วัตถุประสงค์ของโครงการ มีความสอดคล้องกับนโยบายของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยนโยบายของ กองการศึกษาเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ นโยบายของโรงเรียนมีความเหมาะสมกับความต้องการนักเรียน และมีความสอดคล้องกับสภาพความจำเป็นของโรงเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการประเมิน ปัจจัยเบื้องต้นของโครงการเกี่ยวกับความเหมาะสม/เพียงพอ พบว่า ปัจจัยเบื้องต้นของกิจกรรม ทุกกิจกรรมมีความเหมาะสม/ความพอเพียง โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ผลการประเมิน ประสิทธิภาพของกระบวนการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม พบว่า มีการปฏิบัติ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4) ผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรม แสดงออกถึงการมีคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกรายการ และชุมชนมีความพึงพอใจต่อ การดำเนินงานโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วมของโรงเรียนวัดหนองผา อยู่ในระดับมากที่สุด

7.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

James DiGiacomo (2000 : 39 - 48) ได้ทำการศึกษา พบว่า วิธีการสอนจริยธรรม ให้แก่นักศึกษาวัยรุ่นให้ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับการสอนว่า อะไรถูก อะไรผิด อาจารย์ผู้สอนต้องให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรมใน 3 ประเด็น หลัก คือ 1) ด้านวัฒนธรรม 2) ด้านปรัชญาและความเชื่อ 3) ด้านศาสนา นอกจากนี้จะต้องคำนึงถึง แรงผลักดันทางสังคมเป็นสำคัญ นอกจากนี้สื่อต่าง ๆ ก็มีผลสำคัญในการส่งเสริมหรืออาจจะขัดแย้ง ต่อการปลูกฝังค่านิยมทัศนคติคำสอนที่เกี่ยวกับจริยธรรมจากคำสอนที่มาจากครอบครัวศาสนา และสถานศึกษา

Jewell (2001, ออนไลน์) ได้ศึกษาเรื่อง การวัดการพัฒนาทางจริยธรรม ความรู้สึกการคิด และการกระทำ บทความนี้ศึกษาว่าบุคคลที่พัฒนาทางจริยธรรมแล้วเป็นบุคคลที่รู้สึกเกี่ยวกับประเด็น ปัญหาจริยธรรมหรือไม่ หรือปฏิบัติอย่างมีจริยธรรมอย่างเข้มแข็งหรือไม่ หรือเข้าใจประเด็นปัญหา จริยธรรมหรือไม่ หรือปฏิบัติอย่างมีจริยธรรมหรือไม่เมื่อจัดการกับคนอื่น มีประเด็นโต้แย้งกันว่า ความหมายของคำว่า จริยธรรม เกี่ยวข้องกับวิธีที่คนควรกระทำต่อเนื่องกันอย่างไรและโต้แย้ง กันว่า การศึกษาจริยธรรมควรจะจัดการกับการกระทำของคนในฐานะที่ตนทำงานอยู่ภายในกลุ่ม แนวโน้มในการศึกษาสำหรับคนมีความสามารถพิเศษเพื่อมุ่งเน้นสภาพทางความรู้ของแต่ละบุคคล เมื่ออภิปรายเรื่อง การพัฒนาจริยธรรม เช่น ความรัก ความยุติธรรมหรือแนวโน้มที่จะวัดการพัฒนา ทางความรู้ความเข้าใจ เช่น การรู้จักหลักจริยธรรมสากล พิจารณาเห็นว่า เป็นเรื่องเฉพาะตัว เกินความจำเป็นและเป็นเรื่องไม่เพียงพอทางแนวคิด บทความนี้ทำสังเขปขั้นตอน 6 ขั้นตอน ในการพิจารณาตัดสินจริยธรรมตามแบบของ รอร์เรนซ์ โคลเบิร์ก คือ การเชื่อฟัง ความมุ่งหมาย

ทางเครื่องมือของแต่ละบุคคลและการแลกเปลี่ยนความคาดหวังร่วมกันระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ และความเป็นไปตามความคาดหวัง ระบบสังคมและการรักษาความสำนึกทางสังคมสิทธิที่มีก่อน และสัญญาทางสังคมหรือสาธารณประโยชน์ และหลักจริยธรรมสากล ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า งานวิจัยของ Kohlberg คนคิดอย่างไร ไม่ใช่คนประพฤติอย่างไร

Kohlberg (1964 : 392 - 405) ได้ประมวลผลการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง อายุกับพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นได้มีผู้ พบว่า ความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม ขั้นรากฐานของสังคมนั้น เด็กจะทราบครบถ้วนตั้งแต่อายุยังน้อย มีผู้พบตั้งแต่ ค.ศ. 1930 ว่าเด็กชาย อังกฤษมีความรู้เชิงจริยธรรมตั้งแต่เข้าเรียนชั้นเกรดหนึ่ง ส่วนการศึกษาความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล ที่มีอายุมากกว่านี้ก็ได้ช่วยให้ทางด้านนี้มากขึ้น แม้ว่าความรู้เชิงจริยธรรมจะมีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมอยู่บ้างก็ตาม

Mackey (2003 : 1146 - A) ได้ศึกษาผลกระทบของอุดมการณ์ในการควบคุมอัตราการออกโรงเรียนกลางคืนนักเรียนตามการรับรู้ของคณะบริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับ 4 - A ในรัฐเทกซัส ผลการวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่าผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการปรับ บรรยากาศโรงเรียน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความตั้งใจของนักเรียนในการเรียนต่อหรือ จะออกกลางคืน การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งหาความสัมพันธ์ของอุดมการณ์ในการควบคุมนักเรียนกับอัตราการออกโรงเรียนกลางคืนในวิทยาเขตเหล่านี้ ผลการศึกษา พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่าง อุดมการณ์ในการควบคุมนักเรียนกับอัตราการออกโรงเรียนกลางคืนนักเรียน การศึกษาให้นักเรียน ยังอยู่ในโรงเรียนนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศกับการออกโรงเรียนกลางคืนอย่างชัดเจน ผู้บริหารจึงควรเป็นแบบอย่างบทบาทในทางบวกในการยุติข้ออ้างตึงที่ดูหมิ่นดูแคลนและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียน ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ส่งเสริมขึ้นนำโดยใช้การฝึกอบรมครู ประจำการ ประสบการณ์ฝึกอบรม ความสนใจเรื่องมนุษยธรรมให้มากยิ่งขึ้นอันจะทำให้การปรับปรุง บรรยากาศทางสังคมของโรงเรียนดีขึ้น

Milne et al (2010, Abstract) ได้ทำการประเมินประสิทธิผลการดำเนินโครงการโรงเรียน สร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของออสเตรเลีย เป็นความร่วมมือของรัฐบาลออสเตรเลียและโรงเรียนคาทอลิก และโรงเรียนภาคเอกชน มีวัตถุประสงค์เพื่อบูรณาการการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้าน สิ่งแวดล้อม น้ำ มรดก และศิลปะ ของโรงเรียนในออสเตรเลียในปี 2010 โดยมุ่งการประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติ (Outcomes) และผลกระทบของโครงการ (Impact) วิธีการประเมินคือ 1) สัมภาษณ์ กับผู้ประสานงานเบื้องต้นของรัฐ 2) การตรวจสอบข้อมูลและเอกสารที่ได้รับจากรัฐบาลออสเตรเลีย และรัฐและดินแดนของรัฐบาล และ 3) การสัมภาษณ์ในเชิงลึกกับผู้มีส่วนได้เสียโครงการทั่วประเทศ ผลการศึกษา พบว่า มีการทำงานร่วมกันเพื่อการพัฒนาการศึกษาและในการจัดการโรงเรียน

อย่างยั่งยืนในหลักสูตรที่บูรณาการของโรงเรียน ผลการประเมิน พบว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การรีไซเคิลทรัพยากร การปรับปรุงบริเวณโรงเรียนพลังงานการอนุรักษ์น้ำและความหลากหลายทางชีวภาพเป็นผลให้ช่วยลดการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม โรงเรียนส่วนใหญ่ในโครงการมีการประชุมเพื่อพัฒนาบุคลากร มีการอำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ที่มีแผนงานที่ระบุจุดมุ่งหมายชัดเจน โรงเรียนมีการจัดลำดับความสำคัญและวางแผนสำหรับการดำเนินการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลทางสังคมนักเรียนในโรงเรียนจำนวนมากมีส่วนร่วมในการเลือกการวางแผนมีโครงการการพัฒนาอย่างยั่งยืนในโรงเรียนและชุมชนของตนเอง ผู้มีส่วนได้เสียบางคนรู้สึกว่าเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของนักเรียนและการพัฒนาการสื่อสารของนักเรียน ทำให้การทำงานเป็นทีมและมีทักษะความเป็นผู้นำ นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของนักเรียน และการพัฒนาความเข้าใจอย่างยั่งยืน และความสัมพันธ์กับความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งในบางโรงเรียนผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมใน 42 กิจกรรมเท่านั้น ถึงแม้จะมีหลักฐานเพียงเล็กน้อยที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนที่ได้นำแนวคิดไปพัฒนาสภาพแวดล้อมที่บ้าน

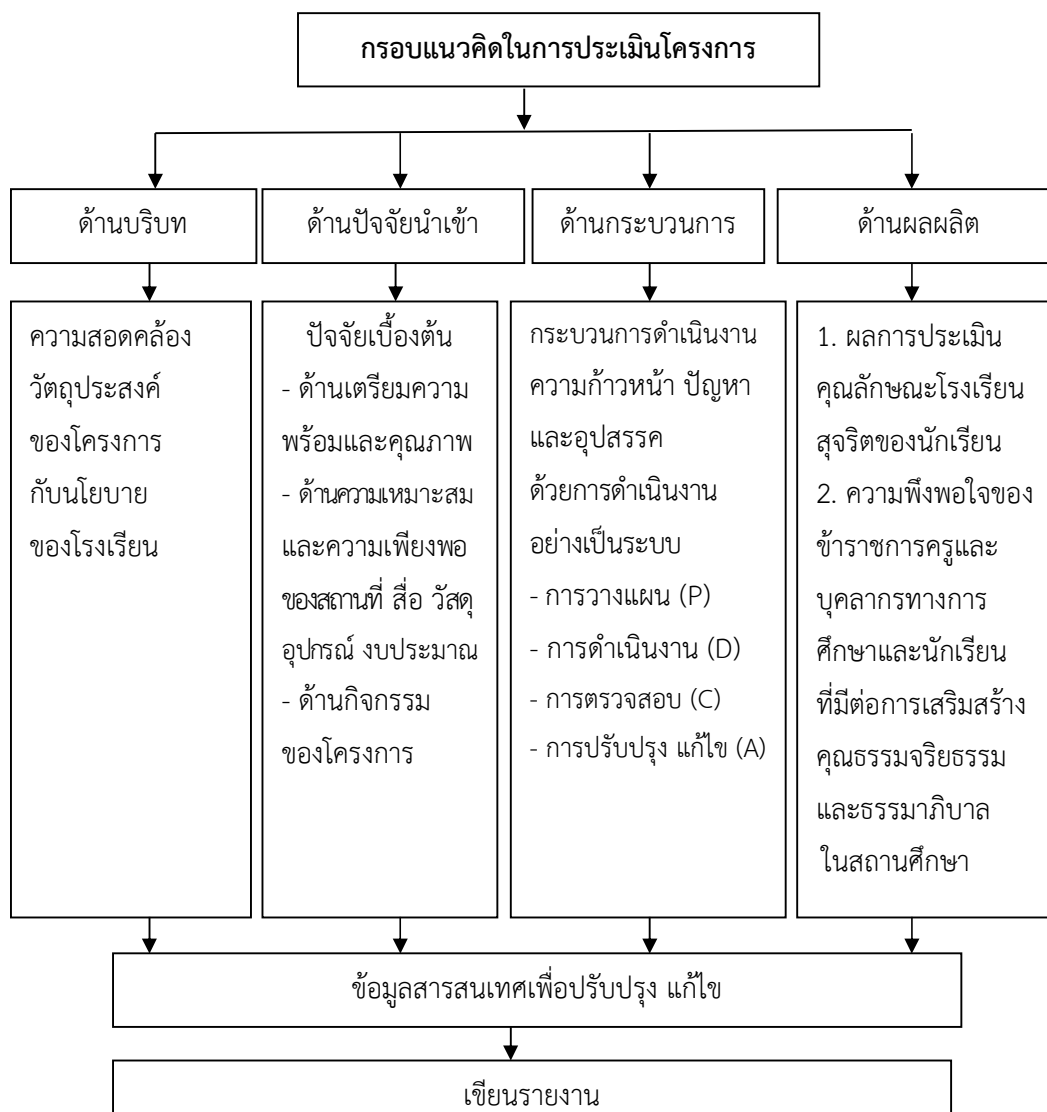
Plomp et al (1992) ได้ทำการตรวจสอบในโครงการพัฒนาการศึกษา : การพัฒนาระบบการตรวจสอบโดยใช้การประเมินโครงการเชิงระบบมาตรวจสอบการพัฒนาการศึกษา โดยการตรวจสอบในด้านการศึกษามุ่งเน้นไปที่การตรวจสอบของระบบการศึกษาระดับที่แตกต่างกัน แนวคิดของการตรวจสอบการประเมินของผู้วิจัยและคณะได้ตรวจสอบ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลการประเมิน จะถูกตรวจสอบความเหมาะสมซึ่งได้แก่ การตรวจสอบปัจจัยนำเข้า คือ ทรัพยากรมนุษย์และสภาพทางกายภาพในโครงการเพื่อให้แน่ใจว่าโครงการเป็นมาตรฐานที่กำหนดไว้ล่วงหน้า การตรวจสอบกระบวนการประเมิน เช่น กระบวนการประเมินระบบกระจายหนังสือเรียนที่ใช้ในโรงเรียน การตรวจการมีส่วนร่วมของครูในการบริการการฝึกอบรมตามที่วางแผนไว้ตรวจสอบผลผลิต เช่น การตรวจสอบประสิทธิภาพการทำงาน นักเรียนได้เข้าใจเนื้อหาของหนังสือเรียน รายงานครูเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงต่อการเรียนการสอน ผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการโครงการควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนานี้ กระบวนการวางแผนการพัฒนาการดำเนินการใช้และการบำรุงรักษาระบบการตรวจสอบ นักออกแบบจะต้องมีการเปลี่ยนมุมมองและต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมภายในการเมืองขององค์กร ซึ่งระบบการตรวจสอบที่มีระบบทำให้ระบบมีขนาดเล็กมีความเป็นไปได้และเกี่ยวข้องโดยตรงกับข้อมูลความต้องการของการบริหารจัดการโครงการ

Wang Kee Ng (2000, Abstract) ศึกษาทฤษฎีจริยธรรมศึกษาของ Kant โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาลักษณะที่สำคัญที่สุดของคุณธรรมจริยธรรมและสิ่งที่ส่งเสริมการปฏิบัติจริยธรรม ซึ่งคาดหวังว่าจะทำให้ได้หลักการพื้นฐานของการปลูกฝังบุคลิกภาพเชิงจริยธรรม (Moral Personality) ผลการวิเคราะห์

และเปรียบเทียบปรัชญาจริยธรรม 4 กลุ่ม คือ กลุ่มสังคมลัทธิผลประโยชน์ คริสต์ศาสนา และลัทธิ Meng-tsu พบว่า แก่นแท้ของคุณธรรมจริยธรรม คือ ความอิสระ (Autonomy) และผลงานของ Kant เกี่ยวกับการค้นหาแหล่งที่มาของคุณธรรมจริยธรรม และการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับความดี ก็สนับสนุนผลการศึกษาและยืนยันข้อสรุปที่ว่าแก่นแท้ของคุณธรรมจริยธรรม คือ ความอิสระ ด้วยเช่นกัน อาทิ กฎแห่งอิสรภาพ (Law of Freedom) ของ Kant กล่าวว่าความปรารถนาของมนุษย์ (Human Will) เป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดเอง ผลการวิจัยสรุปว่าวิธีการที่จะนำไปสู่บุคลิกภาพอิสระ (Autonomous Personality) คือ 1) ศึกษาแก่นแท้ของคุณธรรม จริยธรรม 2) ค้นหาสิ่งที่ส่งเสริมการปฏิบัติจริยธรรม 3) ค้นหาสิ่งที่ขัดกับคุณธรรมจริยธรรม 4) พื้นฟูรากฐานของความดี และ 5) ปลูกฝังคุณลักษณะจริยธรรม Ng เสนอแนะหลักการเรียนการสอน 2 แบบ สำหรับใช้ปลูกฝังบุคลิกภาพอิสระ ได้แก่ 1) หลักการเชิงรับ คือ การยอมปลดปล่อยพลังค้นหาที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวออกมาภายใต้การควบคุมของเหตุผล ซึ่งจะทำให้ความปรารถนาอิสระที่ถูกครอบงำอยู่ปรากฏตัวออกมาได้ และ 2) หลักการเชิงรุก คือ การชักจูงบุคคลที่มีการศึกษาดีให้เคารพความปรารถนาอิสระที่อยู่ภายในตนเอง โดยใช้การวินิจฉัยด้วยเหตุผลและการมีจิตสำนึกเกี่ยวกับอิสรภาพ

จากงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศ ได้ชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่มีส่วนในการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมให้กับเด็กมีหลายรุ่นทั้งพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้บริหารโรงเรียน โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนเป็นผู้มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการเสริมสร้างให้กับเด็กนักเรียนให้เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ ซึ่งจะทำให้เด็กนักเรียนมีจริยธรรมมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่คาดหวัง ซึ่งการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยใช้กลยุทธ์การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้มีการเสริมแรงด้านต่าง ๆ ของนักเรียนจนเป็นผู้มีความประพฤติในตนเองดีขึ้น อย่างไรก็ตามการศึกษาค้นคว้าควรได้รับความร่วมมือจากผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา ชุมชน และผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาทั้งที่บ้านและโรงเรียน และควรมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นำนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่หลากหลายมาพัฒนานักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนอย่างยั่งยืนต่อไป

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การประเมินโครงการ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการประเมินโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา (โครงการโรงเรียนสุจริต) ของโรงเรียนธรรมยานประยุกต์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 1 ดังภาพที่ 2.9 ดังนี้

ภาพที่ 2.9 กรอบแนวคิดในการประเมินโครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาล
ในสถานศึกษา (โครงการโรงเรียนสุจริต)